

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

10 april 1968

53e jrg.

No. 2639

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

„..... het meest nodige is nu
het organiseren van de vrede”

(J. TINBERGEN)

INHOUD

	Blz.
Prof. Dr. J. Tinbergen, door Prof. Drs. H. W. Lambers	319
Tinbergen over de organisatie van de vrede	320
Hoe voeden wij op tot vrede?, door M. C. J. Baronesse Mackay	322
Een polemologische visie op Tinbergens gedachten, door Prof. Mr. B. V. A. Röling	325
Het zoeken naar een vredesordening, door Prof. Dr. H. W. von der Dunk	329
The role of economics in the establishment of stable peace, door K. E. Boulding	332
„Wereldvrede door wereldrecht”, een dysfunctionele intuïtie, door Prof. Jhr. Dr. F. A. M. Alting von Geusau	335
Mogelijkheden voor bijdragen tot de wereldvrede van de kant van de natuurwetenschappen, door Prof. Dr. H. A. Tolhoek	337
Vrede, economie en politiek, door Prof. Dr. G. Kuypers	340
World peace and East-West relations, door L. Mates	343
Het Noord-Zuid-vraagstuk en de wereldvrede, door Prof. Dr. H. C. Bos	345
Regionale samenwerking en de organisatie van de vrede, door Drs. M. Kohnstamm	347
I.M.F. en Wereldbank als internationale organisaties, door Dr. J. J. Polak	349
The role of FAO, door Ir. A. H. Boerma	352
	317

Foto-Technische Dienst Rotterdam

PROF. DR. J. TINBERGEN

wordt omstreeks deze tijd 65 jaar. Hijzelf beschouwt dit als een familiegebeuren, vandaar de inexactheid. Toch wil de commissie van redactie graag een geschenk aanbieden. Hopelijk blijft de vaagheid omtrent de verjaardag het enige inexacte in dit nummer, anders zou het niet bij ons zo geëerde medelid passen.

Wellicht verwacht de lezer een nummer over de internationale arbeidsdeling, het dragende onderwerp waarop Tinbergens onderzoek de laatste tijd is gericht. Zelf heeft hij kort geleden in de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen daarover gerapporteerd. Het bleek dat voor dit onderwerp drie modellen tegelijk worden onderzocht en getoetst. De zeer hoge mate van technische uitleg die de modellen in dit stadium nog vergen, maakt een samenvattende vereenvoudigende publikatie nog niet raadzaam.

Wel is de redactie overtuigd dat dit werk zo vordert dat het daarachter gelegen basisthema aan de orde kan worden gesteld. Al het werk in de economie immers dat Tinbergen doet, is ondergeschikt aan een levensvisie. Hij heeft deze o.a. neergelegd in de uitspraak die wij als motto aan dit nummer meegaven: „...het meest nodige is nu het organiseren van de vrede”.

Heeft het zin te tillen aan de steen van het geweld die de gehele menselijke geschiedenis door op ons is teruggerold? Is dit een opdracht aan de wetenschap waarbij de vermeerdering van kennis en inzicht overgaat in een utopie? Het antwoord berust op een waardeoordeel ten aanzien van aard en functie van de wetenschap. De medeleden van Tinbergen in de redactie van *E.-S.B.* menen dat althans het voortdurend zoeken naar ingangen tot dit probleem een taak van de wetenschap is. De huidige situatie in de wereldgeschiedenis is in zo sterke mate mede bepaald door invloeden en mogelijkheden ontstaan uit het wetenschappelijk onderzoek, dat het geheel van de wetenschap zich niet los kan maken van de maatschappelijke behoeften die daaruit zijn ontstaan. Dit houdt geenszins in, dat de wetenschap haar karakter van logisch ordenend instrument opgeeft. Het betekent dat zij het instrument mede richt op maatschappelijke vragen van fundamentele aard. Van de drie grote terreinen waarop de organisatie van de vrede kan worden benaderd: het economische, het politieke én het militaire, is er een duidelijk verschil in bereikbaarheid. Op het economisch terrein is er, vooral ook door het werk van Tinbergen zelf, een aanzienlijke verheldering van de probleemstelling en de benaderingsmogelijkheden opgetreden. Het werk over de ontwikkelingsprogrammering is daarvan een hoeksteen. Ook daar echter blijven grote vraagstukken bestaan, waarvan de oplossing door politieke en militaire tegenstellingen wordt vertraagd of tegengehouden. Vandaar dat de economische zienswijze niet de enige kan zijn.

Dit heeft de opzet van het hier aangeboden nummer bepaald. We hebben daarbij gezocht naar een opbouw in drieën. Ten eerste de mogelijke inbreng van verschillende wetenschappelijke disciplines ten aanzien van de organisatie van de vrede, ten tweede de vragen uit de essentiële contrasten die men kan omschrijven in geografische termen, zowel noord-zuid als oost-west, ten derde een poging tot het aangeven van institutionele vormen die overlegmogelijkheden geven waardoor de bereikbare punten worden gevonden.

Vele auteurs bleken bereid hun gedachten over deze onderwerpen neer te leggen. Begrijpelijkerwijze is het oorspronkelijke tableau de la troupe niet geheel vervuld. Degenen die wij vroegen geven allen reeds hun volle krachten aan de gestelde problemen, vandaar dat sommigen geen marge meer hadden.

De zeer velen die Tinbergen in leven en werk hebben leren kennen, weten dat hij geen eer begeert. Dit nummer is er dan ook niet om hem te eren, maar om op te wekken om ten uiterste mee te denken over de problemen die zijn werk inspireren. Dat is de beste dank voor zijn werk en het beste verjaarscadeau zal wel zijn dat we hem zijn verjaardag gunnen om door te werken.

H. W. Lambers

Tinbergen over de organisatie van de vrede*

Dit artikel beoogt een korte uiteenzetting te geven van de door Tinbergen de laatste jaren ontwikkelde gedachten over de organisatie van de vrede, als een inleiding op de verdere artikelen, welke bedoeld zijn als persoonlijke reacties op deze gedachten vanuit verschillende disciplines en instituties. In deze uiteenzetting beperken wij ons noodzakelijkerwijs tot die punten welke Tinbergen in zijn rede bij de uitreiking van de Erasmusprijs 1967 aan de orde heeft gesteld. Noodzakelijkerwijs, gezien zijn vele publicaties over met de organisatie van de vrede verwante vraagstukken¹⁾, welke de achtergrond en uitwerking vormen van zijn Erasmusrede.

VREDE ALS HOOGSTE PRIORITEIT

Tinbergens uitgangspunt is dat ons denken relevant dient te zijn. „Waarop moeten wij ons denken en onze werkzaamheden richten? Het antwoord klinkt zeer eenvoudig: op wat het meest nodig is. Bij het huidige tempo van leven kan dat meest nodige echter snel veranderen; ik bedoel, snel voor een kultuurontwikkeling. In het leven van de enkeling kan er ineens een toestand intreden, bij voorbeeld bij een dreigend verkeersongeval, waarin alleen maar een klein deel van alle kennis relevant is, b.v. begrip voor slipgevaar. Zo meen ik dat in de huidige fase van de geschiedenis heel wat van onze cultuur irrelevant is; het meest nodige is nu het organiseren van de vrede”²⁾. Het organiseren van de vrede is noodzakelijk omdat „alleen reeds de technische ontwikkeling heeft geleid tot een labiliteit in de fysieke wereld waarin wij leven”. In de huidige internationale conflicten staat daarom niet alleen op het spel het leven „van degenen die zich voor hun beginselen willen geven, doch het leven van alle nageslacht en daarmee het verwezenlijken van welke beginselen dan ook”. Dat betekent dat vrede een gemeenschappelijk belang is van allen.

Het onontkoombare vraagstuk is echter op welke wijze een organisatorische vorm van de vrede verwezenlijkt kan worden. „Het organiseren van de vrede lijkt een hope-loze taak; ettelijke wegen daarheen zijn op het eerste gezicht geblokkeerd. Pragmatici plegen dan ook het vraagstuk te negeren. Dit lijkt intussen veel op wat bepaalde grote vogels doen als zij gevaar zien naderen”. Als visie op langere termijn stelt Tinbergen, dat hij — met o.a. Von Weizsäcker — tot de slotsom gekomen is „dat de enige organisatie van de vrede die is waarbij een wereldregering en één mondiale gewapende macht worden aanvaard, met een eveneens aanvaarde stemprocedure over het gebruik van die gewapende macht”. Tegelijkertijd stelt hij echter, dat het duidelijk is dat deze organisatorische vorm op de korte termijn niet verwezenlijkt kan worden, omdat „de bestaande voorkeuren der politici die het wereldgebeuren in hoofdzaak bepalen met deze

organisatievorm niet in overeenstemming zijn”. Wanneer men echter het vraagstuk van de vrede werkelijk onder de ogen ziet mag men er niet, in navolging van de „practici”, voor wie „de korte termijn hun schootveld is”, mee volstaan te constateren dat deze preferenties voorlopig wel niet veranderd zullen kunnen worden. Integendeel, Tinbergen stelt dat „onze wil, onze voorkeuren, niet meer vrij zijn, maar dat wij om in vrede te blijven leven, bepaalde voorkeuren moeten aanleren, die de voorwaarden zijn om te blijven leven”³⁾.

In deze situatie is van de kant van de wetenschappen een belangrijke bijdrage te leveren. Daartoe bepleit Tinbergen, dat deze niet alleen relevante objecten van studie kiezen, maar dat zij ook doelgericht denken. „Er is een waaier van wetenschappen van de meest ontwikkelde, waartoe ik de natuurwetenschappen reken, tot aan de minst ontwikkelde, waaronder de jongere gebieden van de sociologie, inbegrepen de politieke wetenschap en ook veel oudere gebieden der geesteswetenschappen. In het onderontwikkelde stadium overheersen de beschrijving, de zuivere nieuwsgierigheid en de intuïtie. In het meer ontwikkelde stadium overheersen de analyse, gecontroleerd door meting, en de daardoor mogelijke concrete toepassing, gericht op een te verwezenlijken doel. Meting maakt konfrontatie van theorie en werkelijkheid mogelijk en daardoor verbetering van de theorie. Het is verheugend dat ook in de minder ontwikkelde gebieden van wetenschap het meten telkens verder doordringt en aldus het front tussen wetenschap en intuïtie verschoven wordt. Daardoor wordt het mogelijk om over een toenemend aantal onderwerpen op meer objectieve wijze van gedachten te wisselen. . . . Hoe men over dit alles moge denken, ik meen één stelling te mogen verdedigen t.a.v. de wetenschap der politiek. Het zou goed zijn als zij zich liet inspireren door wat vooral de toegepaste natuurwetenschappen en reeds enigszins de toegepaste economie kenmerkt: het doelgerichte denken; vergeleken met de verklarende wetenschap dus, als U wilt, het terugdenken van nagestreefd gevolg naar daartoe nodige voorwaarden. . . . Hoe moeten wij onze preferenties veranderen — om weer aan Von Weizsäcker te denken — om de vrede te kunnen organiseren?”

Elders⁴⁾ heeft Tinbergen ook duidelijk gemaakt op welke wijze de wetenschap kan bijdragen om onze preferenties in een juist perspectief te stellen. „Mijn voornaamste stelling over de bijdrage van de wetenschapsman tot het beoordelen van ethische of zogenaamde ethische beginselen is, dat men voor die beoordeling moet weten wat de gevolgen zijn voor het welzijn van hen die men door die

* Dit uittreksel is samengesteld door Drs. J. P. Pronk en Drs. J. G. Waardenburg. Voor de noten bij dit uittreksel raadplege men blz. 354 en 355.

beginselen wil dienen. Bij het steeds ingewikkelder worden van de maatschappelijke samenhangen wordt het steeds moeilijker om die gevolgen ook maar enigszins te bevroeden. Het inzicht van de enkeling en van leken wordt in vergelijking tot de werkelijkheid steeds kortzichtiger, dat wil zeggen strekt zich uit over onvoldoende tijd en onvoldoende causale schakels, die de gevolgen bepalen. Daarom moeten er allerlei wetenschapsmensen aan te pas komen". Deze stelling wordt ter plaatse met verschillende voorbeelden toegelicht.

HET VERKLEINEN VAN SPANNINGSHAARDEN

Vervolgens stelt Tinbergen dat voor de organisatorische vorm van het wel reeds beseft gemeenschappelijk belang van allen het minimum aan vertrouwen tussen landen en de drie of vier grote blokken echter ontbreekt. „Op het terrein van dat minimum aan vertrouwen moet een goed deel van ons streven worden gericht". Een eerste vereiste daartoe is dat wij „ons bewust zijn van de bestaande spanningshaarden, vooral de algemene". Tinbergen noemt expliciet vier spanningshaarden: 1. de machtsbegeerte zonder meer; 2. de ideologische tegenstelling tussen Oost en West over het sociale stelsel; 3. de ideologische tegenstelling over de regeringsvorm; 4. de toenemende welvaarts-kloof tussen Noord en Zuid. Welke mogelijkheden zijn er om deze spanningen te verminderen en welke bijdrage zouden de wetenschappen hiertoe kunnen leveren?

Ten aanzien van de ideologische tegenstellingen zou de bijdrage van de wetenschappen in eerste instantie kunnen bestaan in het analyseren daarvan ten einde hen tot de juiste proporties terug te brengen. Zo zou de politieke wetenschap de nodige nuances kunnen aanbrengen in de zwart-wit-tegenstelling tussen democratie en dictatuur. De theorie van de optimale sociaal-economische orde ⁵⁾ alsmede de daarmee samenhangende convergentietheorie ⁶⁾ hebben dat al enigszins beproefd voor de tegenstelling tussen de verschillende sociale stelsels. In het algemeen kan gezegd worden dat dit soort tegenstellingen overdreven wordt; bovendien blijken zij geleidelijk af te nemen. Op basis van een dergelijke analyse kunnen de wetenschappen die zich op deze gebieden bewegen een uiterst belangrijke „bijdrage leveren tot de organisatie van de vrede door stelselmatig te onderzoeken hoe de standpunten van Oost en West tot een gemeenschappelijk inzicht kunnen worden gemaakt, dat de basis zou kunnen zijn van de nog onbekende wereldorde. Dit zou een voorbeeld kunnen zijn van het aanleren van preferenties... als voorwaarde om te blijven leven. De gezochte wereldorde zal, en dat is de kern van het vraagstuk, aan de redelijke aspiraties van een gerijpte visie van oostelijke, westelijke en zuidelijke leiders tegelijkertijd moeten voldoen. Zowel het bepalen van wat redelijk als van wat gerijpt kan worden genoemd zal door wetenschappelijk denken kunnen worden geholpen. Uit de ontwikkeling van de inzichten van de laatste decennia aan de drie zijden is heel wat te noemen dat als redelijker en rijper kan gelden dan wat voordien werd geloofd en gezegd door de vertegenwoordigers der drie blokken. Er zijn tenslotte al ettelijke liberalistische en oud-marxistische dogma's zonder veel ophef overboord gewerkt. Meer welvaart aan boord zou kunnen helpen om nog andere dogma's te doen ondergaan, maar niet zonder veel verder denkwerk". Verschillende schrijvers ⁷⁾ zoeken de bijdrage tot de werkelijke coëxistentie „meer in het vlak van de politiek-militaire overeenkomsten, onder aanvaarding van de ideologische

verschillen als onveranderbaar. Ik zie echter meer blijvende bijdragen in het veranderen van de ideologieën".

„Een snellere bijdrage tot het verminderen van spanningshaarden is ongetwijfeld mogelijk inzake de vierde spanningshaard die ik noemde: die van de toenemende welvaartskloof tussen de ontwikkelingslanden en de ontwikkelde landen", een component in bijna alle afzonderlijke conflicten van de laatste tijd. Hier ligt een taak die uitvoerbaar is. Vanuit verschillende wetenschappen zijn aanbevelingen gedaan die een concrete uitweg bieden. Duidelijk is echter gebleken dat het vraagstuk zo veelomvattend is dat het slechts opgelost kan worden in het kader van een internationale ontwikkelingsstrategie of een mondiaal economisch beleid. „Er dreigt overproductie in de ene en onderproductie in de andere tak. Er dreigt een tegenstelling tussen de industrialisatiepolitiek en de handelspolitiek. Er dreigt gebrek aan evenwicht tussen het verschaffen van kapitaal en dat van opleiding. Om deze en vele andere onevenwichtigheden althans binnen zekere grenzen te houden is een plan nodig op wereldniveau, ter oriëntering en overkoepeling van de plannen van afzonderlijke regeringen... Bij het uitwerken van zo'n indicatief wereldplan zal het van grote betekenis zijn als wij meer in detail zouden kunnen aangeven welke producten het best in welke landen kunnen worden vervaardigd. Dan zouden wij ook zelf weten in welke bedrijfstakken wij de meeste investeringen moeten verrichten en welke andere wij geleidelijk moeten inkrimpen" ⁸⁾.

In een dergelijk indicatief wereldplan zullen de doeleinden en de middelen van het beleid geformuleerd dienen te worden en zullen tevens de rechten en verplichtingen der afzonderlijke landen moeten worden aangegeven. Dat betekent dus, dat ook voor de oplossing van de spanningen ten gevolge van de groeiende welvaartskloof tussen Noord en Zuid een verandering in de huidige wereldorde van het grootste belang is. Gezocht zal dan moeten worden naar een optimale organisatie van internationale beslissingen. „Het grote struikelblok dat wij hier opnieuw tegenkomen is dat van het nationalisme, de zucht van zovele staatslieden de handen vrij te houden. Het is een diepgewortelde houding, op welke talrijke aspecten ik opnieuw niet kan ingaan. Maar ik aarzel niet het nationalisme de grootste vijand van het welzijn van de wereldbevolking te noemen. Natuurlijk kunnen een aantal — een groot aantal — beslissingen worden overgelaten aan nationale en ook zelfs provinciale overheden". Maar er is een groep van essentiële beslissingen die, ten einde rekening te kunnen houden met de effecten op het welzijn van alle betrokkenen op een hoger, supranationaal niveau genomen dient te worden ⁹⁾.

Met deze opmerkingen zijn wij aangeland bij de spanningshaard, die gelegen is in de machtsbegeerte zonder meer, „de onverkwikkelijke schaduw van de noodzaak van macht om te regeren". Deze spanningshaard biedt, aldus Tinbergen, geen zelfstandige mogelijkheid van aanpak, maar de betere wereldorde — welks tot stand komen toch vooral afhangt van het blussen der andere spanningshaarden — biedt de beste garantie tot het inkapselen van het machtsstreven van individuele heersers of landen. Daarbij is „het niet bewezen dat zelfstandige beslissingen van een land ook voor dat land op den duur beter zijn dan het deelnemen aan supranationale beslissingen. Een enkel land heeft immers altijd maar een gedeeltelijke invloed, of men nu de ene of de andere vorm van besluitvorming kiest".

(slot op blz. 354)

Hoe voeden wij op tot vrede?

M. C. J. Baronesse Mackay

„The world is waiting for new vision”, de wereld wacht op een nieuwe visie, aldus Prof. Dr. J. Tinbergen ¹⁾, sprekende over sociale vernieuwing. Een visie zal dit moeten zijn, die „tot psychisch leven gebracht kan worden” ²⁾. De wereld bevindt zich in een proces van sociale, economische en culturele groei naar een groot geheel; zij vraagt om een universeel denken, dat kan enthousiasmeren en de stroom naar de toekomst kan omvatten, dat voorts de krachten kan concentreren op de opbouw van een wereldmaatschappij, want „de wereld is ons alter thuis, en minder deelbaar dan ooit tevoren” ¹⁾; zij is „het huis, dat ons allen toebehoort” ²⁾. Dit alles indien de mensheid een grote catastrofe kan vermijden, want basis en voorwaarde voor een nieuwe toekomst is de vrede. Derhalve is „het meest nodige het organiseren van de vrede” ³⁾.

In hun veelzijdige werk over vredesproblemen trachten Murty en Bouquet ⁴⁾ de krachten, die tot oorlog en vrede voeren, in de geschiedenis der mensheid na te gaan, en zij vinden zeer uiteenlopende inclinaties ten aanzien van de vrede in verband met de psychologische, religieuze en sociaal-psychologische achtergronden van verschillende volken. Murty ziet in onze tijd een tegenspraak tussen het vele praten over vrede, broederschap, gelijkheid van staten, liefde tot de mensheid, en de basis voor dit alles. Hij vraagt waarom in een tijd, waarin de mens wordt beschouwd als een verzameling van indrukken en reacties, en waarin de strijd om het bestaan als natuurwet wordt geaccepteerd, de ene mens de andere zou liefhebben. Zou het voorts mogelijk zijn in de eeuw van technologie en van een leven gebaseerd op wedijver en materiële vooruitgang geweldloosheid te beoefenen?

In de samenleving van heden is veel potentiële en manifeste agressiviteit te constateren, terwijl men zou kunnen stellen, dat ons niets ontziende intellectuele denken, dat zich in zijn uiterste technisch-wetenschappelijke mogelijkheden enerzijds op de verovering van de wereldruimte en anderzijds op de bombardering van de atoomkern richt, dit element in zich draagt. Ons welvaartsleven is voorts eerder op egoïstische dan op sociale motieven afgestemd.

De wetenschap, in de zin van exacte en natuurwetenschappen, is groot geworden op grond van haar objectiviteit en haar neutraliteit, van haar los staan van morele begrippen. Zij is het produkt van het zelfstandig en vrij geworden denken. Zij heeft heden de fundamenten van het materiële bestaan op aarde bereikt, in feite een grens, die door het verworvene kan worden overschreden, hetgeen inhoudt, dat de mens de levensvoorwaarden op aarde tot aan hun opheffing toe in handen heeft gekregen. Het gebruik van het groeiend wetenschappelijk-technisch vermogen, dat ook andere grenzen kan doorbreken, is daardoor onder verantwoordelijkheid van de mens gesteld, en het kan slechts zinvol dienst doen en een menswaardige samenleving helpen bevorderen als het door morele kracht

wordt geleid. Hiervan zal afhangen of de vrijheid, verkregen door de universele beheersing van de materie, in dienst van de krachten voor de toekomst zal kunnen worden gesteld. Het technische houdt zonder het morele geen toekomst in voor de mens.

GEBREK AAN VISIE

Dat wetenschap en technologie in West en Oost nauwe verbintenissen aangingen, enerzijds met politieke en militaire machten, anderzijds met de industriële macht, heeft in zijn militaire aspecten de huidige situatie geschapen, waarvan H-bom en drukknop de symbolen zijn. „Shall we have the moral power to organize our international community so as to make it safe against this threat?”, vraagt Tinbergen ¹⁾, terwijl Sir Solly Zuckerman meent, dat als de wereld al geleerd heeft met de bom te leven, hij toch geen reden ziet „to drift unnecessarily into the position that it is prepared to die for it” ⁵⁾. Hoewel heden arsenaal zowel als instrument van de macht, is de wetenschap als zodanig volgens hem toch steeds neutraal. Het zijn de motieven, die het gebruik bepalen. De impasse, waarin het geïnstitutionaliseerde machtsdenken heeft gevoerd, doet de urgentie van nieuwe ideeën te meer zien. Het drukknopmechanisme wordt door Vietnam bestendig; tevens verplaatste zich het zwaartepunt van de machtsstrijd naar de industriële sector. Gebrek aan visie maakt, dat de blik niet in de toekomst reikt. Daarom sprak President Kennedy graag van „the long view. . . ., we must distinguish the long-range from the temporary. . . . wisdom requires the long view” ⁶⁾. Hij trachtte het gevaarlijke automatisme te doorbreken en waar mogelijk de weg voor onderhandelingen vrij te maken.

De moderne maatschappij staat in het teken van wetenschap en techniek. Dit geldt eveneens voor de ontwikkelingslanden en voor de grote problemen, waarmee deze geconfronteerd worden, o.a. dat der overbevolking. Techniek en economie wijzen reeds een weg naar een éénwordende wereld. Deze vraagt echter om een denken, dat zich ook politiek, sociaal en cultureel op mensheidsniveau beweegt. De middelen, waarover wij beschikken, verschaffen ons juist met betrekking tot de ontwikkelingslanden en hun sociaal-economische vooruitgang, de mogelijkheid nieuwe toestanden in te leiden vanuit een mondiale

¹⁾ J. Tinbergen: *Lessons from the Past*, Amsterdam 1963.

²⁾ B. Landheer: *Beeld van de Toekomst*, Rotterdam 1966.

³⁾ J. Tinbergen: *Toespraak 23 juni 1967* (Erasmusprijs).

⁴⁾ K. S. Murty en A. C. Bouquet: *Studies in the Problems of Peace*, Bombay 1960.

⁵⁾ Sir Solly Zuckerman: *Scientists and War*, Londen 1966.

⁶⁾ *Internationale Spectator*, Jrg. XVIII, no. 19, 8 november 1964.

visie. Wij denken in dit verband aan Tinbergens gedachten ⁷⁾ omtrent een vanuit de wereldorganisatie der Verenigde Naties te organiseren mondiaal economisch beleid. Langs deze weg zou een kristallisatiepunt kunnen ontstaan voor de verwerkelijk van een nieuwe visie. De aan de orde zijnde problemen worden door ingewijden als de grootste van wereldformaat gezien voor de komende jaren. Unctad II heeft doen zien hoe de zaken van rijk en arm er heden voorstaan. Ook hier politieke en psychologische factoren, die de oplossing der vraagstukken remmen. Het is onvermijdelijk, dat een bewustzijn moet ontstaan van wat een natuurlijk attribuut der technische ontwikkeling is, nl. samenwerking in wereldverband.

De vraag: „Hoe voeden wij op tot vrede?” kan van verschillende zijden worden benaderd. Wij gaan ervan uit, dat iedere activiteit in het grote geheel van de maatschappij waarde heeft, en dat een doelbewust streven tot dieper inzicht in de achtergrond der conflicten en in de natuurlijke en mogelijke gang der ontwikkeling ertoe kan bijdragen de vrede te bevorderen. De mens kan, evenals hij tot wetenschappelijke ontdekkingen in staat is, ook morele kracht verwerven, welke zijn verhouding tot de toekomst bepaalt. Juist de neutrale, objectieve wetenschap heeft de mogelijkheid geopend zich in vrijheid op het menszijn te bezinnen. In de komende technische en geautomatiseerde maatschappij zal deze mogelijkheid een grote rol spelen waar het gaat om het bouwen aan een universele maatschappij, aan „het huis, dat ons allen toebehoort”. Von Weizsäcker ⁸⁾ ziet dan ook als opgave van de mens in de eeuw van planning en automatisering mens te blijven. Hierop berust de mentaliteit voor de toekomst.

VOORLICHTING NODIG

Voor de opvoeding tot vrede is voorlichting omtrent de ermee samenhangende vraagstukken van node en meer dan bij enig ander probleem bewustzijn en begrijpen van de gebeurende dingen, een proces waar nog velen voor terugdeinzen, hetgeen ook voor het atoomprobleem geldt. De achtergrond van deze mentaliteit is veelal angst, waarop echter geen samenleving kan worden opgebouwd, allerminst in de twintigste eeuw. Wij dienen te weten wat er in de wereld gebeurt, en wel niet alleen hoeveel honderdduizenden dagelijks hun krachten geven aan de verbetering der A-B-C-wapens, of hoe groot de kans is van een misrekening in het geautomatiseerde systeem der klaarstaande oorlogsmachines, maar vooral ook welke nog ongebruikte kansen er voor de vrede zijn.

De ontwikkeling, die bezig is zich te voltrekken, omvat de uitbreiding van de Westerse, in wezen Europese, civilisatie over de gehele wereld, waarbij grote landen met oude culturen niet alleen willens zijn de technische methoden en produkten, maar ook politieke ideeën en opvoedingssystemen van onze cultuurkring over te nemen. Het verloop van dit proces leeft in het bewustzijn van vele Westerse mensen niet sterker dan als vage voorstelling van technische hulp, terwijl het in wezen een omwenteling is, die ons allen aangaat, in zoverre zij met kenteringen verloopt, die hun weerslag in alle landen hebben. Alles hangt met alles samen in deze tijd. Zo is ook de Oost-West-controverse ten nauwste met de gebeurtenissen in de ontwikkelingslanden gelieerd, terwijl er een voortdurend veranderen der stelsels en der onderlinge verhoudingen plaats grijpt, zodat wij ons steeds opnieuw moeten oriënteren, waarop Tinbergen ⁹⁾ herhaaldelijk wijst.

De revolutionaire verandering, die de in gang zijnde omschakeling voor de ontwikkelingslanden betekent, vraagt onze aandacht. In een kortelings verschenen dissertatie tracht Savita Sharma ¹⁰⁾ uit India een karakterisering te geven van Gandhi's opzet voor zijn land een vorm te zoeken, die het, diep in het religieuze wortelende, leven der Hindoes zou kunnen leiden naar een meer op het aardse bestaan gerichte belangstelling, opdat India zijn plaats in de moderne samenleving zou kunnen vinden. Hij legde hiertoe in zijn politieke leer verband tussen religieuze en seculaire begrippen, waarbij hij elementen uit meerdere godsdiensten, o.a. uit het Nieuwe Testament, invoerde. Hoezeer India zich nog in een proces van volle overgang bevindt, zegt een der stellingen van deze dissertatie, die luidt: „There exists a basic contradiction between education as such and the social structure of India”.

Een andere grote onbekende is China. De Werkgroep 2000, opgericht door de centra „De Horst” en „De Horstink”, gaf in samenwerking met het China-Studiecomité o.a. een cyclus uit met uitstekende wetenschappelijke informatie over dit land en de ontwikkelingslanden.

Hier te lande werd op verschillende plaatsen in kleinere en grotere centra een achtergrond van gedegen studie en weten geschapen, die basis en uitgangspunt voor een betere oriëntatie omtrent oorlogs- en vredesvraagstukken van een groeiend aantal mensen zou kunnen vormen. De literatuur beweegt zich op een uitgebreid terrein, dat meerdere disciplines omvat. Daar is de interessante reeks *Polemologische Studiën*, uitgegeven door het Polemologisch Instituut in Groningen, deels in samenwerking met de Stichting „Vredesopbouw” in Oegstgeest (o.a. *De oorlog in het licht der wetenschappen*). Goede voorlichting en actuele artikelen geeft o.a. *Maandschrift* (nu *Vredesopbouw*) waarin ook berichten omtrent de Pugwash-conferenties zijn opgenomen, een uitgave van de Stichting Vredesopbouw, terwijl het Polemologisch Instituut naast de *Studiën* nog het maandelijks overzicht *Nieuwe literatuur over oorlog en vrede* verzorgt. Te noemen ware ook de verzameling studies: *Proceedings of the International Peace Research Association*. Het *Overzicht van Nederlandse Vredesorganisaties en Wetenschappelijke Instellingen...* (uitgave Stichting Vredesopbouw) is een uitstekende wegwijzer voor de uitgebreide activiteiten op dit gebied.

De vrede is niet in handen van de enkeling, maar deze kan, in samenwerking met anderen, buiten de belangen sfeer staande, nieuwe ideeën trachten te ontwikkelen, die ertoe bijdragen, dat uiteindelijk de bestaande problemen dichter bij hun oplossing komen. Het in vele vormen verloopend werk voor de vrede, waarvan de Vereniging voor Internationale Rechtsorde rol en functie der Verenigde Naties onder de aandacht brengt, kan met de hierin tot uiting komende, onvooringenomen openheid voor vraagstukken van wereldbelang, een meer reële visie op de toekomst voorbereiden in grotere kring. De door de Nederlandse regering beoogde oprichting van een Nationaal Instituut voor Vredesvraagstukken zal voorts de mogelijkheid ener grotere coördinatie en efficiëntie der activiteiten openen.

⁷⁾ *Lessons from the Past*, t.a.p.

⁸⁾ C. F. von Weizsäcker: *Die Verantwortung der Wissenschaft im Atomzeitalter*, Göttingen 1957.

⁹⁾ *Lessons from the Past*, t.a.p.; „Ontwikkelingen in de economische stelsels van het Oosten en het Westen”, in *Aspecten van de koude oorlog*, Polemologische Studiën IV, Assen 1964.

¹⁰⁾ S. Sharma: *Non-violence in regard to selected cases of social policy in India*, Den Haag 1967.

EEN KWESTIE VAN VORMING OOK

Naast oriëntatie op de vrede in het algemeen met als grondslag zowel een bredere en diepere kennis der actuele gebeurtenissen in en tussen de volken der aarde, alsook het technisch aspect der moderne samenleving, ware nog op de opvoeding in eigenlijke zin, van de jeugd in school en huis in te gaan. Het spreekt welhaast vanzelf, dat verantwoorde geschiedkundige instructie en voorlichting op internationaal gebied omtrent de in gang zijnde ontwikkelingen in de wereld, alsmede van het vredesonderzoek en van culturele onderwerpen van het grootste belang zijn bij de opvoeding, in het bijzonder op de leeftijd, waarop de geschiedkundige belangstelling ontwaakt. Het leren denken in wereldverband zou zeker op de scholen moeten beginnen, waartoe ook de overdracht van vruchtbare gedachten met betrekking tot de toekomst zou kunnen behoren. Eigenlijk zou een zodanige alzijdige voorlichting reeds in de wereld van nu aanwezig moeten zijn. Het blijkt, dat wij zo ver nog niet zijn.

Voorlichting, heden zo zeer in trek, is intussen niet het enige wat de jongste generatie op haar taak in een nieuwe wereld kan voorbereiden. Het gaat ook om de vorming van mensen met belangstelling, die tegen het leven opgewassen zijn en een inzet zullen kunnen geven aan begrip en activiteit. Vele intellectueel overvoerde jongeren in onze steeds meer frustratiemomenten opleverende maatschappij zullen aan de ware belangstelling niet kunnen toekomen. De enigszins dubieuze erfenis, die de oudere generatie hun in het vooruitzicht stelt, heeft dikwijls ook weinig aantrekkingskracht voor hen. Onder de jongeren van heden zullen echter de leidende persoonlijkheden van morgen zijn, en van hen zal te zijner tijd niet alleen weten, maar evenzeer visie en karakter gevraagd worden. Het geheel der persoonlijkheidsvorming zou derhalve bijzondere aandacht behoren te krijgen.

Derksen ¹¹⁾ wijst in zijn boekje over de vrede op algemene tekortkomingen, die zich bij de vorming van jonge mensen heden voordoen. Allereerst staat het creatieve gebied als een verwaarloosd onderdeel in de belangstelling. Het creatieve, hoewel in de vrijetijdsbesteding terechtgekomen, is een integrerend deel van de normale mens, dat ten nauwste verband houdt met de mogelijkheden zich in de wereld te manifesteren. Heden neigen wij ertoe het menselijk brein computereigenschappen toe te kennen. Het bewustzijn echter is voor een volle functie op wilsimpulsen aangewezen, en weten zal niet volledig zijn eer het beleven en ervaring van de hele mens is geworden. Wij zien het kleine kind grijpend en tastend zich van de werkelijkheid bewust worden. In het beleven is de prikkel tot het latere denken. In de puberteit ontwaakt de belangstelling voor de geschiedenis, voor de wereld, die weer de mogelijkheid opent algemene inzichten bij te brengen. De overmaat aan zintuig- en geheugenprikkelers nu, die onze jeugd heeft te verwerken, dreigt dit proces van beleven af te stompen. Het geheugen werkt wel, zelfs aan de hand van leermachines, maar het weten wordt veelal onvoldoende in de persoonlijkheid geïntegreerd; deze kan er later niet zelfstandig mee werken, heeft niet leren denken, terwijl diepere lagen van de persoonlijkheid ongebruikt blijven en verwilderen. Wie niet in staat is tot denken, kan ook geen verantwoordelijkheid dragen. Het creatieve in de mens door bevordering van een integratief verwerken van indrukken te stimuleren, kan stoornissen in de persoonlijkheidsontwikkeling voorkomen en het creatief vermogen in bredere zin vrijmaken.

Aan de andere kant zien wij, dat jonge mensen heden het gevoel van universaliteit, van cosmopolitisme als het ware vanzelfsprekend meebrengen in de wereld. Tevens willen zij vrij en zichzelf zijn en het goede niet als leefregel leren, maar het in zichzelf ontdekken en ervaren. Aan deze premissen kan in het onderwijs in ruime mate aangeknoopt worden in verband met de universele ontwikkeling.

Willen wij de vrede voorbereiden, die uiteindelijk door mensen moet worden bevorderd, dan zullen wij mensen moeten opvoeden, die, als zij volwassen zijn, de grote opgaven onder ogen kunnen zien en er liefde en enthousiasme voor kunnen opbrengen. Zij zullen de wetenschappelijke, technische en economische ontwikkeling zodanig moeten kunnen hanteren, dat deze de materiële basis voor nieuwe sociale vormen en culturele impulsen kan afgeven. Wij hebben de drempel van de nieuwe tijd reeds betreden, en dit vraagt een helder bewustzijn, niet alleen van het materiële gebied, maar van de mens zelf in zijn sociale en culturele bestaan. Vele jongeren schijnen dit als een aanwezige, zij het niet volledig gepercipieerde, mogelijkheid aan te voelen.

Samenvattend menen wij, dat opvoeding tot vrede een vraagstuk van mentaliteitsverschuiving inhoudt. Het geldt de blik in de toekomst vrij te maken, die vooral door denkgewoonten uit de vorige eeuw wordt geobstrueerd. De jonge mensen brengen veelal een grote gemeenschapszin en openheid voor het universele mee, en zijn ontvankelijk voor op vrede en sociaal-economische samenwerking in wereldverband gerichte gedachten. Veel hiervan is reeds aanwezig en uitgewerkt en verdient in grotere kring bekend te worden. Het is de „long view”, de visie op de toekomst op lang zicht, die als meest constructieve element het enthousiasme voor het bouwen aan een wereldmaatschappij, die een maatschappij in verscheidenheid zal zijn, zal kunnen stimuleren. Opvoeding tot vrede berust op een visie van de zich voorbereidende ontwikkeling naar een gemeenschap der volken in wereldverband. Zij zal moeten wortelen in het: „Alle dingen, die gij wilt, dat u de mensen zouden doen, doet gij hun ook also”.

M. C. J. Mackay

¹¹⁾ S. C. Derksen: *Hoe leren we de vrede*, Groningen 1967.

Literatuur, o.a.:

1. S. C. Derksen: *Hoe leren we de vrede*, Groningen 1967.
2. Encycliek *Pacem in Terris*, 1963.
3. Encycliek *Populorum Progressio*, 1967.
4. W. A. 't Hart: *Psychologie der internationale betrekkingen*, 1958.
5. E. J. Hollin (ed.): *Peace is possible* (verschillende bijdragen), New York 1966.
6. *Internationale Spectator*, o.a. Jrg. XVI, nos. 19 en 21, 8 november en 8 december 1962 („Agressiviteit en Oorlog”); Jrg. XVIII, no. 18, 8 november 1964 („De concepties van president Kennedy”); Jrg. XXI, no. 21, 8 december 1967 en Jrg. XXII, no. 5, 8 maart 1968 (Ontwikkelingsnummers); Jrg. XXII, no. 1, 8 januari 1968 („Vredesonderzoek en strategische studiën”).
7. Generale Synode der Nederlands Hervormde Kerk: *Het vraagstuk der Kernwapenen*, Den Haag 1962.
8. *Kerk, Oorlog, Vrede*, Cahiers voor Vredesvraagstukken, uitgave Pax Christi en Instituut voor Vredesvraagstukken, Katholieke Universiteit Nijmegen, Roermond 1965.
9. B. Landheer: *On the Sociology of International Law and International Society*, Den Haag 1966; id.: „Die Struktur der Weltgesellschaft und ihre rechtliche Formgebung”, *Archiv des Völkerrechts*, Bd 12/1, oktober 1964; id.: „L'évolution sociale et l'idée de l'ordre mondial”, *Comprendre*,

Een polemologische visie op Tinbergens gedachten

Prof. Mr. B. V. A. Röling

Als ik probeer te formuleren waarom Tinbergens gedachten zo grote betekenis hebben voor polemologen, dan denk ik allereerst aan zijn als vanzelfsprekend *denken in wereld-termen*. Dat denken, niet in termen van nationaliteit maar van humaniteit, blijkt uit ieder geschrift, uit iedere rede. En dat is van niet geringe betekenis. Van nature (of zou men hier moeten zeggen „van culture”?) denkt men in een nationaal referentiekader. Immers, de nationale staat is de collectiviteit waarin men politiek is georganiseerd, de collectiviteit die sinds zij democratische welvaarts-gemeenschap werd, niet alleen de gemeenschappelijke en traditionele waarden belichaamt, maar ook vele materiële belangen behartigt. Er is intussen wel een grotere feitelijke interdependentie gegroeid, maar zij wordt nauwelijks beleefd, nauwelijks als zodanig ondergaan. De grotere collectiviteit, regionaal of mondiaal, is nog een intellectuele abstractie, die méér tot het hoofd spreekt dan tot het hart. De feitelijke interdependentie is nog moeilijk zichtbaar of voelbaar. Eerst in de toekomst zal aan den lijve ondervonden worden dat zij bestond, weldadig of pijnlijk, al naar de mate waarin men bereid is geweest met die onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid reeds nu rekening te houden.

Het denken en werken in termen van een mondiaal referentiekader is daarom voor een goed stuk toekomst-denken, een denken dat de consequenties overziet van al dan niet rekening houden met de feitelijke saamhorigheid. Het belang op korte termijn wordt hier welbewust afgewogen tegen de „long-term interest”. En het is goed, dat het bij beide grootheden gaat om belangen. Het belangen-denken is in het internationale verkeer betrouwbaarder dan het moraliserende denken. Te vaak zijn de nationale

belangen voorgesteld als eisen van universele gerechtigheid. Waar men zijn handelen markant motiveert met het eigenbelang-op-langere-termijn, wordt dat handelen voor de anderen begrijpelijker en aanvaardbaarder. Belang is een universele pasmunt, gemakkelijker geaccepteerd dan de schone schijn van — door de ander steeds gewantrouwd — fraaie idealen.

OPTIMALE EENHEDEN VAN BESLUITVORMING

Juist dit denken in niet alleen nationaal, maar ook regionaal en mondiaal referentiekader, bracht Tinbergen tot zijn gedachten betreffende de optimale eenheden van economische besluitvorming. Simpele gedachten die op twee beginselen berusten: dat besluiten bij voorkeur genomen moeten worden in de kleinste eenheid, en dat besluiten met belangrijk buiten-effect beter in de grotere eenheid tot stand kunnen komen.

Ook voor het politieke leven zijn deze gedachten van betekenis. Men kan terecht spreken van optimale eenheden van politieke besluitvorming. Die besluitvorming zal bij voorkeur op het kleinste niveau gedaan moeten worden. Dat is een gezond beginsel waardoor deskundigheid en „er bij betrokkenheid” wordt verzekerd, en ook de democratische gedachte wordt bevorderd. Maar als het in de kleine kring genomen besluit het politieke leven in de grotere kring wezenlijk beïnvloedt, buiten-effect heeft, lijkt het onverdedigbaar om de besluit-vrijheid in de kleine kring te laten beïnvloeden. De interdependentie eist het laten meetellen van de wijdere belangen en laten meespreken en meebeslissen van de andere belanghebbenden.

-
- 1965, no. 28; id.: „About an image of the future”, *Co-existence*, Vol. 4/179, 1967; id.: *Beeld van de Toekomst*, Rotterdam 1966.
 10. E. H. F. van der Lely: *Vrede als opgave en uitdaging*, 1963.
 11. E. H. F. van der Lely, J. L. Heldring, C. J. Schuurman: *De problemen van oorlog en vrede in het atoomtijdperk*, 1964.
 12. *Nieuwe literatuur over Oorlog en Vrede*, Maandblad Gronings Polemologisch Instituut.
 13. C. Wright Mills: *The causes of World War III*, Londen 1959.
 14. K. S. Murty, A. C. Bouquet: *Studies in the problems of Peace*, Bombay 1960.
 15. „Sociale Problematiek van Oorlog en Vrede”, *Wetenschap en Samenleving*, maart/april 1963.
 16. *I.P.R.A., Studies in Peace Research*, Proceedings of the International Peace Research Association, Inaugural Conference, 1966.
 17. *Polemologische Studiën*, uitgave Polemologisch Instituut Groningen, meerdere delen, o.a.: 1 en 3: *De oorlog in het licht der Wetenschappen*, I en II, Assen 1963; 4: *Aspecten van de koude oorlog*, Assen 1964.
 18. B. V. A. Röling: *De Wetenschap van Oorlog en Vrede*, 1961; id.: *Over Oorlog en Vrede*, Amsterdam 1963; id.: *Oorlog en Vrede*, Groningen 1967 (1964).
 19. S. Sharma: *Non-violence in regard to selected cases of social policy in India*, Den Haag 1967 (dissertatie).
 20. J. Stone: *Aggression and World Order*, Londen 1958.
 21. J. Tinbergen: *Lessons from the Past*, Amsterdam 1963. Nederlandse uitgave: *De les van vijftig jaar*, Amsterdam 1965; id.: „Toespraak bij de uitreiking van de Erasmusprijs op 23 juni 1967”, *Internationale Spectator*, Jrg. XXI, no. 15.
 22. *Vredesopbouw* (eerder *Maandschrift*), Voorlichting op het gebied van internationale veiligheid en samenwerking, maandblad Stichting Vredesopbouw.
 23. *Overzicht van Nederlandse Vredesorganisaties en Wetenschappelijke Instellingen, alsmede Commissies, op het gebied van vredesvraagstukken*, uitgave Stichting Vredesopbouw, 1967 (1963).
 24. F. Wagner: *Die Wissenschaft und die gefährdete Welt*, München 1964.
 25. C. F. von Weizsäcker: *Die Verantwortung der Wissenschaft im Atomzeitalter*, Göttingen 1957; id.: *Die Tragweite der Wissenschaft*, I, Stuttgart 1964.
 26. Werkgroep 2000, *Ontwikkelingsproblematiek en Communisme, 3, China*, Tilburg 1967.
 27. *Wordende Wereld*, Maandblad voor de Verenigde Naties.
 28. Sir Solly Zuckerman: *Scientists and War*, Londen 1966.

Intussen, het gaat bij die optimale eenheden om natuurlijke waarheid, terwijl wij leven in historische bepaaldheid. De eenheden die de beslissingen nemen, zijn historisch gegroeid, de rechten om de besluiten te nemen verkregen rechten, waarvan wijziging-simpel-op-grond-van-redelijk-inzicht moeilijk wordt aanvaard. Groei van het historisch bepaalde naar het logisch natuurlijke gaat slechts langzaam. In het volkenrecht is de gedachte van de soevereiniteit een ferm obstakel. Slechts geleidelijk worden overgangsvormen erkend: de plicht om rekening te houden met de belangen van anderen (art. 2, lid 2 Verdrag betreffende de Volle Zee), om verzoeken van anderen in overweging te nemen (art. 10 Verdrag Kosmische Ruimte), om belanghebbenden vóór de beslissing gelegenheid te geven hun bezwaren kenbaar te maken (art. 18, art. 28 GATT), om slechts een beslissing te nemen als de ander erin toestemt (art. 3 GATT, art. IV, 5 Articles of Agreement I.M.F.). De rechtsvormen van de gradatie zijn reeds aanwezig. Het gaat dus vooral om de bereidheid de nieuwe vormen te aanvaarden en de besluitvorming aan te passen aan de bewust geworden feitelijke interdependentie en de ontstane gevoelens van gemeenschappelijkheid.

C. W. Jenks achtte reeds een voldoende basis aanwezig om als beginsel van positief economisch volkenrecht te aanvaarden „the principle of consultation with others prior to action so directly affecting their rights and interests as to give them a legal title to such consultation” (*The Common Law of Mankind*, Londen 1958, blz. 287 e.v.). Men kan daarover twisten. Niet betwistbaar is de stelling dat de aanvaarding van consultatieplicht een belangrijke stap is in de richting van de collectieve besluitvorming.

Van de verwerkelijking van de optimale eenheden van politieke besluitvorming zijn we nog heel ver weg. De gedachte van een wereldregering, met een wereldlegermacht stuit voor onze tijd (en voor een goed stuk van de toekomst) op het simpele feit van de tegenstelling in belangen, de tegenstelling in de opvattingen, de bestaande gevoelens omtrent die beide tegenstellingen, en de bestaande opvattingen van vijandschap en wantrouwen. Het gaat dus om in werkelijkheid bestaande onverenigbaarheden en in de geest bestaande onverenigbaarheden. Maar beide zijn realiteiten die werken. Dus is het dilemma: voor wereldvrede is op sommige punten een mondiale besluitvormer en mondiale machthebber nodig. Maar binnen afzienbare tijd is dit niet te verwerkelijken. Vandaar dat men voor die in duur onbepaalde overgangstijd naar tussenvormen moet zoeken, die het voorkomen van de derde wereldoorlog dan wel niet verzekeren, maar toch waarschijnlijker maken.

Intussen dient wel te worden opgemerkt, dat ook de wereldregering plus wereldwapenmacht nog geen waarborg is voor het verzekeren van de vrede. Zo'n garantie is er niet. Het gaat slechts om het scheppen van een leefbaarder wereld, waarin de situatie een stuk minder gevaarlijk is. In geval van een wereldregering zouden de oorlogen het karakter krijgen van burgeroorlogen. Die burgeroorlogen zouden, als wezenlijk geachte waarden op het spel zouden staan, niet verhinderd kunnen worden door de wereldlegermacht. Dat is een van de lessen van Vietnam: dat een volk niet gedwongen kan worden als het echt niet wil. Het kan dan wel fysiek vernietigd worden door de overmachtige tegenstander. Maar daartegen zijn bezwaren gegroeid: de wereld zou opstaan tegen de Verenigde Staten als zij tot een uitroeiingsoorlog in Vietnam zouden besluiten. Zo zou ook de wereld opstaan tegen de VN als zij een volk zouden gaan uitroeien, omdat het niet VN-

waarden zou willen aanvaarden. De Vietnam-oorlog heeft een praktische les geleerd omtrent de beperktheid van militaire macht. Daardoor is het gehele begrip van collectieve veiligheid min of meer op losse schroeven gesteld.

Maar verzet tegen een overmacht is alleen denkbaar als het over essentiële waarden gaat. Een wereldstelsel van „conflict resolution” dat berust, op geweldverbod, collectieve bemiddeling, collectieve dwang, is een stelsel van negatieve vrede: stelsel dat slechts geweldgebruik wil uitsluiten. Het blijkt slechts „workable” indien twist over essentieel geachte waarden kan worden vermeden. Dat betekent de verwerkelijking van een minimum aan gerechtigheid in de wereld: dat is een streven naar min of meer verwerkelijken van een positieve vrede. M.a.w. het ontstaan van een gezamenlijke opvatting over, en min of meer verwerkelijking van, mondiale gerechtigheid is „condition of peace”, voorwaarde niet alleen van dat minimum aan vertrouwen zonder welk het gehele stelsel ondenkbaar is, maar ook voorwaarde om het stelsel te kunnen laten werken.

Men moet daarbij niet uit het oog verliezen dat het ontstaan van deze gezamenlijke waarden ook weer oorlogsgevaar meebrengt: met name de neiging tot gewelddadige handhaving van die waarden. We zien dit op het punt van de mensenrechten en het verbod van discriminatie: eerste aanloop tot een wereldcultuur. Maar niet-erkenning van die waarden wekt nu zo grote collectieve verontwaardiging dat om militaire afdwinging gevraagd wordt. Engeland werd gevraagd desnoods geweld te gebruiken tegen Rhodesia (Resolutie Algemene Vergadering van 17 november 1966, 2151, XXI), terwijl de Veiligheidsraad de toestand daar „een bedreiging van de vrede” noemde (Res. S 232, van 16 december 1966).

Vrede zal nooit denkbaar zijn zonder tolerantie. We hebben tolerantie geleerd t.a.v. de godsdienst, we zijn bezig ze te leren t.a.v. sociaal-economische stelsels. Het zal moeilijk zijn tolerantie te leren ten aanzien van de onmenselijkheid. Waar schending van gemeenschappelijk in de wereld aanvaarde waarden zou leiden tot militair geweld, zou dat geweld slechts mogen worden gehanteerd in naam van „de wereld” of „de mensheid”, dus dienen te worden bevolen door de wereldorganisatie en niet meer door de nationale staat. Oorlog als middel van rechtshandhaving zou slechts toekomen aan de Verenigde Naties.

GEWILDE EN ONGEWILDE OORLOGEN

Toen moralisten en juristen de enigen waren die zich met het oorlogsprobleem bezig hielden, was dit de belangrijkste vraag: wanneer oorlogen toelaatbaar waren: de leer van het bellum justum die als pleidooi begon en als protest eindigde. De totale nucleaire oorlog is immers als bellum justum onvoorstelbaar. Intussen, de gedachte van het bellum justum diende tevens om door de leer van de rechtvaardige oorlog te komen tot een betrouwbare vredesorde. De ontwikkeling na de tweede wereldoorlog heeft ertoe geleid, dat vredesverzekering op de basis van een leer van het bellum justum niet mogelijk is. Reeds om de simpele reden, dat onderscheid dient gemaakt te worden tussen de gewilde oorlog en de ongewilde oorlog, dat is tussen de oorlog in de zin van Von Clausewitz: oorlog als de voortzetting van de politiek met toevoeging van andere middelen, en de oorlog als onbedoelde en ongewilde catastrofe.

Die onderscheiding is al oud. Maar vroeger kon men, zoals Von Clausewitz deed, met recht zo goed als alle oorlogen gewilde oorlogen noemen. De onderscheiding van gewilde en ongewilde oorlogen heeft in onze tijd een grotere betekenis gekregen. Allereerst omdat de moderne wapens (de massaal werkende ABC-wapens die onaantastbaar, in „a stable deterrence”, gereed liggen) de oorlog als voortzetting van de politiek weinig aantrekkelijk maken. De totale oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie is als Von Clausewitz-oorlog onvoorstelbaar, daar, naar McNamara's recente verklaring, beide partijen „in second strike” (dus na de eerste klap van de ander te hebben doorstaan) de ander kunnen vernietigen. Men gaat niet een oorlog, die wederzijds vernietiging meebrengt, voeren als een middel van politiek! Vervolgens omdat de tegenwoordige wereld zo geladen en gespannen geworden is, dat langs verschillende wegen een door niemand bedoelde en gewilde oorlog zou kunnen uitbreken.

Kortom, de oorlog die gevreesd wordt door de technisch hoog ontwikkelde landen, met name de totale nucleaire oorlog tussen landen als de Verenigde Staten, de Sowjet-Unie of China, wordt niet zozeer gevreesd als Von Clausewitz-oorlog, maar als oorlog die ongewild, bijv. in een escalatieproces dat uit de hand is gelopen, uit acties en reacties, voortvloeit. Zo stelt Thomas Schelling ¹⁾ terecht: „There is just no foreseeable route by which the US and the USSR could become engaged in a major nuclear war. This does not mean that a major nuclear war cannot occur. It only means that if it occurs it will result from a process that is not entirely foreseen, from reactions that are not fully predictable, from decisions that are not wholly deliberate, from events that are not fully under control”. M.a.w. voor onze tijd en voor onze wereld hebben we aan het begrip oorlog waarvan Von Clausewitz uitging, en dat het oorlogsdenken sindsdien beheerste, niet meer genoeg ²⁾. Hoezeer oorlogen in Afrika of Azië nog als Von Clausewitz-oorlogen kunnen voorkomen, in de oude wereld heeft men vooral te rekenen met een ander oorlogstype dan hetgeen in het Verdrag van Parijs (waarin de staten „renounce war as a means of national policy”) buiten de wet werd gesteld. Dat oude oorlogstype werd in de technisch hoog ontwikkelde wereld reeds door de moderne wapens geëcarteerd. Als middel van nationale politiek zou de beperkte oorlog ook daar nog gebruikt kunnen worden. Maar het gevaar dat door escalatie daaruit de totale vernietigingsoorlog zou voortkomen, maakt de kans daarop gering ³⁾. Vandaar het groter geworden veiligheidsgevoel in Europa.

HET STATENSYSTEEM

Men kan verschillende aspecten van de tegenwoordige statenrelaties noemen, waarin het gevaar van de niet-bedoelde oorlog duidelijk naar voren komt. Dan valt allereerst het statenstelsel zelf te noemen, de staten anarchie die meebrengt dat de wereld verdeeld is in soevereine staten, die in onderlinge naijver en in onderling wantrouwen de behartiging van hun belangen nastreven. Dit wereldstelsel is bijzonder gevaarlijk en wordt door menigeen gezien als de bron van alle oorlogsellende. Maar verandering is moeilijk. De nationale staat, als de politieke collectiviteit waarin men leeft, is historisch gegroeid, en diep verankerend in de ziel. De natie is het referentiekader waarin men denkt en doet, in een uitgangspunt van wij-zij, waarin „wij” het vertrouwde, bekende, goede en rechtvaardige vertegenwoordigt, terwijl „zij”, de buitenwereld, staat

voor het eigenaardige, min of meer onbegrijpelijke, onredelijke en ontoelaatbare.

Het zou kunnen zijn dat de intellectuelen vooral de groep vormen die het eerst ertoe komt in transnationale termen te denken. Maar de intellectuelen worden dan ook door elke nationalistische groepering gewantwoord: Goebbels had er geen boodschap aan; zowel de nationaal-communistische Sowjet-Unie als de nationaal-kapitalistische Verenigde Staten hebben hun moeilijkheden met de academische elite, die in Amerika als „egg head” van zijn autoriteit wordt beroofd.

Het statensysteem werkt bijzonder verontrustend op het gebied van de wapens. Men zoekt zijn nationale (of regionale) veiligheid in militaire macht, wat vaak betekent: in militaire overmacht. Men weet niet hoever de politieke tegenstander zal gaan. Vandaar dat men „de veilige weg” kiest en ervan uitgaat dat de tegenstander zich naar vermogen zal bewapenen, naar „capacity”. Dit leidt tot een vrij ongeremde wapenwedloop. Die wapenwedloop betreft vooral de research: 20 pCt. van alle „scientists” is betrokken bij „arms research”. De vooruitzichten op het gebied van de nieuwe wapens zijn ronduit ontstellend. Wapenwedloop is er niet alleen tussen de supermachten maar ook lokaal tussen kleinere machten. Wapenwedloop tussen de groten betekent ook wapenwedloop tussen de kleinen. Een en ander betekent op den duur verspreiding van kernwapens. En ook toenemende wapenhandel: op het ogenblik zijn méér dan 20 hoogontwikkelde landen bij een concurrerende wapenhandel betrokken, waarin economische argumenten (volledige werkgelegenheid, evenwicht op de betalingsbalans, evenals het drukken van de algemene wapenkosten) een grote rol spelen.

De toenemende militarisering van de wereld, uitgevoerd onder het motto dat de eigen macht de oorlog zal voorkomen („peace is our profession”) is een van de meest verontrustende verschijnselen. De vernietigingskracht waarover alreeds een klein land kan beschikken, maakt de kans op een gewilde oorlog steeds kleiner: de prijs ervan wordt te hoog. Maar de kans op de ongewilde oorlog stijgt. De in de wereld opgestapelde „over-kill” is niet alleen beschaamd, maar ook levensgevaarlijk. De totale nucleaire oorlog is als Von Clausewitz-oorlog niet te vrezén, wel als ongewilde oorlog, als verkeersongeval in een gevaarlijk internationaal verkeer. Daar de bewapening waanzinnige proporties heeft aangenomen, wordt het internationaal verkeer steeds gevaarlijker. Als we de functie van de wapens om de Von Clausewitz-oorlog te voorkomen aanvaardden, maar oog ervoor krijgen dat een mateloze wapenwedloop de wapens tot oorzaken van de (onbedoelde) oorlog kan maken, ontstaat tot zoeken naar een optimum van wapenmacht.

¹⁾ Thomas Schelling: *Arms and Influence*, Yale University Press, 1966, blz. 94.

²⁾ Quincy Wright ging in zijn *A Study of War* (1e druk, Chicago 1941) ook nog vrijwel uit van de oorlog in de zin van Von Clausewitz: „War is therefore always intentional in the sense that symbolic acts which mean war and justify it have been indulged in by some Government” (blz. 1083). In de bij de 2e druk (Chicago 1965) toegevoegde „Commentary on War since 1942” speelt het begrip „ongewilde oorlog” een grotere rol: „It was feared that war might occur by accident, pre-emption, miscalculation, or escalation if not by deliberate intent” (blz. 1511).

³⁾ Daarover mijn: „Oorlogsmodellen en vredesstrategieën” in *Oost-West*, 1968, blz. 43-51.

HET PROBLEEM VAN DE WERELD-ARMOEDE

Daarnaast is er ook het probleem van de armoede in tweede deel van de wereld, dat een oorlogsprobleem is. De jaarlijks grotere afstand tussen de arme en de rijke landen (en dat is een belangrijk aspect, want armoede wordt als zodanig ondergaan in vergelijking met rijkdom elders) heeft een duidelijk polemologisch aspect. Het is goed daarop de aandacht te vestigen, want eeuwenlang heeft men de gedachte geuit, dat het juist de rijkdom was die tot oorlog leidde. De in alle mogelijke variaties geformuleerde „oorlogscyclus“: „oorlog-armoede-nederigheid-vrede-rijkdom-overmoed-oorlog“ geldt nog vandaag-den-dag. Voor het woord „overmoed“ gebruikte Senator Fulbright in onze tijd de term „arrogance of power“. Maar dit alles wil niet zeggen, dat de armoede, met name de dynamische armoede, de armoede waarvan een volk zich pijnlijk bewust is geworden, niet oorlogsgevaar zou kunnen meebrengen.

In de arme landen leefde vaak de gedachte dat met de onafhankelijkheid ook de welvaart zou komen. Er gingen ook dingen gebeuren. Groter zorg werd besteed aan onderwijs, een begin van verbetering werd hier en daar zichtbaar. Maar om vele redenen — gelegen zowel in de arme landen zelf als ook in de wereldsituatie — stakte de ontwikkeling. De „revolution of the rising expectations“ leidde tot massale frustratie. Ontevredenheid, geprikkeldheid, agressiviteit leidden vaak tot politieke instabiliteit. Men kan de polarisatie waarnemen, het zijn toevlucht zoeken in „extreme oplossingen“ van rechts of links. Geweldplegingen, interne onrust, opstand en revolutie namen toe. De oorlog van de arme is de burgeroorlog.

Maar politieke beroering is de supermachten niet onverschillig. Verandering van regering door burgeroorlog, door opstand of revolutie, kan verandering in internationale allianties meebrengen. In de Sowjet-Unie gaan de partijprogramma's uit van de plicht om „bevrijdingsoorlogen“ te steunen. In de Verenigde Staten verklaarde McNamara: „internal unrest in a country half a globe away is a security interest of the US“. Men heeft zich herhaaldelijk bereid verklaard, en de daad bij het woord gevoegd, om te helpen bij het neerslaan van linkse revoluties. En China brak met de Sowjet-Unie, onder meer omdat de Sowjet-Unie het „proletarisch internationalisme“, dat is de hulp tegen het neo-imperialisme, zou hebben opgeofferd aan de gedachte van vreedzame coëxistentie. China werpt zich op als de kampioen van de „arme wereld“, en volgens de leer van Lin Piao zou het wereldplatteland (de arme wereld van Zuid) zich moeten verenigen om gezamenlijk strijd te voeren tegen de wereldsteden (de rijke wereld van Noord, waaronder de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie). Hier wordt een nieuwe koude oorlog, nu van Zuid tegen Noord, in het vooruitzicht gesteld, die mede verhevigd zou worden door de tegenstelling van blank en niet-blank.

Het is juist de interventie van de supermachten, die de politieke instabiliteit van de arme landen zo gevaarlijk maakt voor de wereldvrede. Vietnam is een voorbeeld. Daar strijden een half miljoen Amerikanen tegen Russische en Chinese wapens: oorlogen bij procuratie, die niet zonder meer oorlog tussen de supermachten meebrengen, maar daar zeer gemakkelijk toe kunnen leiden.

De geschiedenis herhaalt zich hier min of meer. Destijds, in de 17e en 18e eeuw betwistten Europese staten elkaar de uitbreiding van hun invloedssfeer in de rest van de wereld.

De geleidelijke kolonisatie van de wereld geschiedde in gewelddadige concurrentie. Volgens min of meer impliciete afspraak zou geweldpleging „beyond the line“, achter de „lignes d'amitiés et d'alliances“ de vrede in Europa niet verstoren⁴⁾. Maar niet altijd kon dit „understanding“ worden gehandhaafd. Ook nu streven de huidige supermachten naar een uitbreiding van hun invloedssferen. De fictie van hulp aan regering of rebellen verhindert op het ogenblik dat massale gevechten in Zuid direct ook zouden betekenen oorlog in Noord. Maar de confrontatie van de grote machten in de Derde Wereld is een voortdurende bron van gevaar. We hebben dat meegemaakt in Cuba. We beleven dat nu in Vietnam.

In de Derde Wereld ligt aan de wortel van de politieke instabiliteit de armoede en het driftige verlangen naar meer welstand. Of aan de genoemde armoede (in relatieve zin) paal en perk kan worden gesteld, zal allereerst van de ontwikkelingslanden zelf afhangen. Maar ook van de houding van de rijke landen. Die houding betreft niet alleen de bereidheid om kapitaal en know-how over te dragen. Het gaat hier niet alleen om procenten van het nationaal inkomen. Het betreft ook de bereidheid om het economisch klimaat te scheppen waarin industrialisatie ginds zal kunnen gedijen. Het onbekommerd laten „walten und schalten“ van het economisch marktmechanisme (dat nu eenmaal de sterke dient) belemmert een achteraankomende economische ontwikkeling. De rijke landen zullen bereid moeten zijn wijziging te brengen in het wereld-economisch stelsel, ten bate van de ontwikkelingslanden. Dat betekent de formulering van een „international development strategy“, „a world economic policy“.

De grondregels van zo'n algemeen aanvaarde ontwikkelingsstrategie zouden geformuleerd kunnen worden in het door Nederland gesuggereerde „Ontwikkelingshandvest“. Dat betekent de aanvaarding van een sociaal-economisch volkenrecht, dat de economische ontwikkeling — door bijzondere bescherming en door bijzondere vergemakkelijking — stimuleert en bevordert. In die richtingen gaan de pogingen op de UNCTAD. Dat men op de tweede UNCTAD weer gestuit is op een collectieve weerstand van de „have's“ is niet alleen beschamend, maar ook getuigend van kortzichtigheid van de rijke landen: een blijven denken in nationale (wellicht regionale) termen, en het weigeren te denken in wereldtermen. Dat denken in wereldtermen is niet alleen eis van humaniteit of van gerechtigheid of van „long-term“-economie, het is ook eis van politiek eigenbelang. Het is noodzakelijk om mede daardoor de kansen op vreedzame verhoudingen in de wereld te verhogen.

De wereld is in beweging, een tot de tanden bewapende en zich tot de tanden bewapende wereld is in beweging. Het star vasthouden aan historisch gegroeide voorrechtenposities, het weigeren te denken en te handelen op de grondslag van een wereldomvattend geheel, zou onherroepelijk tot botsingen leiden, waaraan het technisch hoog ontwikkelde deel (het zeer kwetsbaar geworden deel) ten onder zou gaan. Hier ligt voor de polemoloog de grote betekenis van Tinbergen: dat hij op dit terrein van het wereld-economisch denken in door niemand betwiste deskundigheid is voorgaan.

B. V. A. Röling

⁴⁾ Daarover mijn *International Law in an Expanded World*, Amsterdam 1960, blz. 23.

Het zoeken naar een vredesordening

Utopie als „realpolitik”

Prof. Dr. H. W. von der Dunk

De explosie van de atoombom boven Hiroshima, die met één slag een eind maakte aan het leven van meer dan 70.000 mensen, bracht een nieuwe factor in de geschiedenis. Weliswaar hebben de volkeren door de eeuwen heen kans gezien de kracht van hun oorlogsgereedschap op te voeren. De verschijning van het vuurwapen in de 14e eeuw betekende een zeer geduchte sprong in de krijgstechniek. Een gestadige verbetering (een woord, dat ook tussen aanhalingstekens geplaatst zou kunnen worden) vergrootte de effectiviteit en het tempo van de slachting. De mitrailleur, de tank en de bommenwerper, vondsten van onze eeuw, joegen én het tempo én de effectiviteit tot ongekende hoogten op. De laatste maakte de oorlog driedimensionaal en totaal, doordat nu ook de burgerbevolking ver buiten het frontgebied haar tol ging betalen. Was die tol tijdens de eerste wereldoorlog nog vrij gering, de tweede heeft wel gedemonstreerd, wat de driedimensionale oorlog zoal vermag. De pacifistische beweging en meer algemeen een toenemend roepen om sancties tegen alle oorlog was een gevolg van deze koortsachtige ontwikkeling van de wapentechniek.

Wanneer Karl Jaspers echter opmerkt, dat de komst van de atoombom die eeuwenlange kwantitatieve groei in een kwalitatieve omslag heeft veranderd, dan lijkt mij dat juist. De nucleaire oorlog zal immers niet enkel maar nóg weer grotere offers van alle partijen vragen, maar hij zal domweg alle leven op deze planeet beëindigen. Dit wapen loopt nog op wezenlijk andere wijze uit de hand dan alle voorafgaande, hoe moordend en definitief die de tijdgenoten ook zijn voorgekomen. Het is allemaal bekend, al lang bekend en daarin schuilt het gevaar van afstomping, omdat niemand kan leven, wanneer hij dagelijks gebiologeerd naar het schrikbeeld van een atomair wereldeinde staart. De menselijke natuur beschikt over gezegende verdedigingskrachten. Onder militaire experts wordt een nucleaire oorlog dan ook bestudeerd en geanalyseerd alsof het een autorally betrof. Wanneer hierbij vernuftige afweersystemen worden ontworpen om het effect van zo'n aanval te breken of te beperken, dan kan dit leiden tot een allergevaarlijkste vorm van zelfbedrog. Het is uit de aard van de zaak de opgave van militairen om op middelen te zinnen, die de aanvalskracht van de tegenstander breken. Ook zonder het fijne, i.c. technische, ervan te begrijpen mogen we aannemen, dat er altijd afweermiddelen gevonden zullen worden. Het zou vreemd zijn, wanneer de menselijke vindingrijkheid niet verder kwam dan de H-bom. En juist daarom is elk geloof in de effectiviteit van afweersystemen van huis uit bijgeloof. Want de vindingrijkheid werkt door en de destructieve ontdekkingen gaan daarbij altijd voorop. Berekeningen, die tenderen naar een neutralisatie van de nucleaire aanval, hoe ingenieus (en voor de buitenwacht onbegrijpelijk) ook, zullen weggevaagd worden door de dynamiek van de oorlog zelf op het ogenblik, dat een cata-

strofe zou losbreken. Het is daarom natuurlijk niet zinloos afweermaatregelen te nemen. Helemaal niets doen zou pure dwaasheid zijn. Het is alleen een volslagen illusie, om te denken, dat hij, die in vredetijd afweersystemen bedenkt, wanneer het ernst wordt, het laatste woord zal hebben. Nog zelden hebben de strategen, die vóór een oorlog, aanval of verdediging voorbereiden, het laatste woord gehad, wanneer die oorlog kwam. Wat bij de nucleaire oorlog het laatste woord zal spreken, vormt trouwens geen enkele twijfel.

Er is daarom herhaaldelijk gezegd, dat de atoombom de beste garantie voor de vrede biedt. De verantwoordelijke staatslieden, die over de mogelijkheid beschikten om een kernoorlog te ontketenen, hebben in de ruim twintig jaar na Hiroshima blijk gegeven er zo over te denken. Ergo, wij leven nog! Maar de Cuba-crisis in 1962 heeft, meer nog dan de voorafgaande crisisogenblikken, ook aange-toond, dat het lot van deze planeet en al zijn bewoners, ervan afhankelijk is, dat enkele figuren in de enkele beslissende minuten er zo over denken. De miljoenen, die met een bang hart zaten af te wachten, wat het Witte Huis en het Kremlin zouden besluiten, waren in die uren volslagen machteloos. Hoe voor de hand liggend het nu ook achteraf is, dat men alles zou proberen, alvorens tot het uiterste te gaan, een zekerheid was er niet. En er is geen enkele zekerheid vooralsnog, dat een soortgelijke situatie zich niet zal herhalen, waarbij dan in plaats van een Kennedy of Chroestsjow, een maniak, óf wat veel waarschijnlijker is, gewoon een totaal over zijn toeren gedraaide en overspannen staatschef, de beslissing in handen heeft, of juist: uit zijn handen laat glijden.

Men heeft in Washington en Moskou wel enkele lessen uit die adembenemende confrontatie op de rand van de afgrond getrokken, maar alles hangt op zo'n moment nog steeds af van de leidende figuren en hun vrij beperkte kring van adviseurs. De huidige politiek, die de rol van het individu schijnt te nivelleren, doordat allen aan veel omvattende organisatiesystemen worden aangepast, speelt aan de andere kant de enkeling, die bij de beslissende knop zit ineens een ongekende macht in de hand. De atoombom waarborgt de vrede daarom slechts, omdat zij hem niet waarborgt. Alleen het constante besef van het gevaar van een nucleair conflict vormt vooralsnog het antidotum tegen dat gevaar. Vandaar dat ook de redenering, dat de atomaire oorlog als politiek middel wegvalt, zichzelf steeds dreigt op te heffen. Voorwaarde voor het vermijden van de catastrofe blijft de angst, dat de tegenstander bereid is tot het uiterste te gaan. Dat is de ene kant. Voorwaarde voor het vermijden blijft echter ook om de tegenstander in de eigen bereidheid tot het uiterste te gaan te doen geloven. Dat is de andere kant. Een op de spits gedreven spiegelredenering, die gelukkig door de veelheid van „kleinere” politieke vraagstukken wordt verdrongen, maar die nog

steeds in een dodelijke crisissituatie à la Cuba weer actueel zou kunnen worden.

Uitgaande van de absurditeit van het grote conflict zijn er dan de nodige escalatietheorieën voor beperkte conflicten, al dan niet met gelimiteerd kerngebruik gelanceerd. Als afschrikking mist elke escalatie echter ten slotte haar doel, wanneer van tevoren vast staat, dat de drempel van de grote atomaire oorlog niet wordt overschreden. Om niet tot dat overschrijden gedwongen te worden, moet men dus ook hier de tegenstander steeds in die mogelijkheid doen geloven. Dat betekent, dat men er zelf ook in moet geloven. Eveneens een redenering, die zich zelf opheft in de zin van „alle Kretensers zijn leugenaars, sprak een Kretenser”.

GEEN HISTORISCHE PARALLELEN

Waartoe hier nog eens al deze waarheden als koeien uit de sloot gedregd? Omdat vroom geloof in het verantwoordelijkheidsbesef en realisme van de beslissende figuren in de beslissende uren, of het geloof in de onmogelijkheid — want klaarblijkelijke absurditeit — van een kernoorlog geen afdoende garantie bieden. En andere echte garanties zijn er ook vandaag nog niet. Dat alles impliceert: het primaire doel van elke politiek en van elk land moet blijven het verwerven van betere garanties. Helaas is het nog te vroeg om dit een „truïsm” te noemen, zolang er idioten rondlopen, die van tijd tot tijd een „atoombommetje” op Peking of Hanoi aanbevelen als geschikt middel om de beschaving te redden. Dat betekent echter ook: er is een situatie ontstaan, die geen parallellen kent in de geschiedenis. Er is geen analogie voor de groten, die niet hun volle kracht mogen gebruiken, omdat dat directe en algehele zelfmoord zou betekenen.

Tinbergen heeft in zijn toespraak bij de ontvangst van de Erasmusprijs er aan herinnerd, dat de oorlog geen alternatief meer biedt. De oude traditionele keuze, waarvoor de naties en hun leiders zich altijd weer zagen geplaatst, luidde toegespitst: concessies doen aan de vijand of vechten, en desnoods sterven voor de eigen belangen en de eigen beginselen. Omdat in sommige gevallen „belangen” niet zo overtuigend klonk, liet men dat dan liever weg en praatte uitsluitend over „beginselen”. Bovendien is sterven voor eigen belangen niet erg logisch. Sterven gaat al a priori tegen het eigen belang in. Sterven voor beginselen appelleert echter aan de heroïsche en idealistische snaren van de menselijke geest. Het zou van een armzalige mentaliteit getuigen om te ontkennen, dat door alle tijden heen mensen zich hebben opgeofferd voor beginselen en daarmee iets van het hoogste en beste hebben gerealiseerd, waar mensen toe in staat zijn. Maar wie de geschiedenis bestudeert, zal ook erkennen, dat idealisme en heroïsme in evenzo vele gevallen tot instrumenten werden in de handen van derden en dat die zuiverheid van de keuze en van het offer, die voor de enkeling mogelijk is, zodra we met het politieke spel te maken hebben, wordt gebroken en doorkruist door andere motieven. Een scheiding tussen belangen en beginselen is hier heel wat moeilijker; een thema overigens, dat een aparte behandeling vereist. Maar het is nodig om hen, die nog onmiddellijk klaar staan om te schetteren over „defaitisme” of „verzaking van beginselen”, wanneer men er op wijst, dat de oorlog om elke prijs vermeden dient te worden, te vragen hun beginselen eens nader te preciseren en te analyseren en hen er op te wijzen, dat bijv. sterven voor de „vrijheid” iets anders wordt, wanneer er geen nageslacht meer zal zijn om zich door het beginsel van de vrijheid te laten inspireren. De verzekering van de

vrede is vandaag immers de voorwaarde geworden voor het bestaan van alle beginselen überhaupt. En dat is een situatie zonder enig precedent.

Nu is het streven naar een omvattende vrede zo oud als de oorlog, dus zo oud als de geschiedenis. De historicus, die weet, dat er nooit een langdurige en algehele vrede mogelijk was, zal daarom ook niet gauw tot de optimisten behoren. Dat die vrede uiteindelijk alleen maar gewaarborgd blijft bij een wereldorganisatie, die het gezag en de machtsmiddelen bezit om bij conflicten tussenbeide te treden, ook die gedachte is oud. De flagrante mislukking van de eerste gooi in die richting, die de 20ste eeuw heeft gekend, de Volkenbond, zal ook hier gauw sceptisch stemmen. Er zijn weinig instellingen in onze eeuw, die zo’n dankbaar object hebben gevormd voor spot, verachting en cynische commentaren.

De UNO is vandaag een realiteit. Moeten we zeggen „nog” een realiteit? Ook hier aanleiding genoeg voor kritiek en hoer. Een supranationale top ontbreekt; de machtsmiddelen om werkelijk tussenbeide te treden ontbreken, althans wanneer de hoofdantagonisten tegenover elkaar staan, zoals gewoonlijk. Het zwaartepunt van de beslissingen ligt zoals vanouds bij de nationale staten. De hele institutie werd zo in zeer vele, in de meeste gevallen een forum voor propagandaconcerten. Maar dát men dit forum zoekt, zij het ook voor propaganda, bewijst althans, dat men het gevoel heeft hier tot een volle zaal te spreken. En daarnaast heeft zij wel degelijk een mitigerende invloed bij kleinere conflicten kunnen uitoefenen. Niemand heeft de UNO nog naast zich neer willen of kunnen leggen op een wijze, zoals dat bij de Volkenbond gebeurde, waar ten slotte bepaalde mogendheden hun schoenen aan afveegden. Maar bovenal als contactcentrum vervult zij stellig een functie. Het is allemaal niet veel, vergeleken bij de hooggestemde verwachtingen, die rond haar wieg stonden opgesteld, maar tegen de achtergrond van de zwarte nucleaire muur is het iets. Juist de nieuwe situatie, die daardoor is ontstaan, vraagt dringend om zo’n geregeld contactcentrum. Dat de UNO in haar huidige vorm, of liever nog in haar huidige wijze van functioneren, niet meer dan een begin kan zijn, staat op een ander blad. Een onderzoek naar de gebreken, die aan dit lichaam kleven, naar recente conflicten, waarin zij te kort schoot, is daarom dringend gewenst, wil men over zinvolle hervormingen praten, aan de noodzaak waarvan wel niemand zal twifelen. Het ligt immers voor de hand, dat uiteindelijk geen hechte vredesorganisatie mogelijk is, zonder een wereldfederatie met een supranationale top, uitgerust met de nodige machtsmiddelen. Het ligt echter evenzeer voor de hand, dat daarvoor de nationale staten gezamenlijk offers moeten brengen, waar zij vooralsnog in geen enkel opzicht toe bereid zijn. Aangezien staten geen individuen zijn, is het naïef om ze te bepreken in de geest van: „begin jij nu maar, dan zullen de anderen volgen!”. Regeringen, die neigingen in die richting mochten vertonen, zouden snel genoeg weggeveegd worden door de interne oppositie. De gedachte om via economische unificatie zo’n federatie voor te bereiden, biedt dan ook reëler perspectieven, omdat hierbij de machts- en veiligheidsfactor niet noemenswaardig meespeelt, terwijl de internationale economische verstrengeling van binnenuit de nationale structuren zal kunnen uithollen.

Er zijn de nodige succesvolle voorbeelden van. Men denke bijv. aan de Duitse Zollverein, die al de Duitse eenheid vrijwel onvermijdelijk maakte en bovendien ook duidelijk op de Klein-Duitse oplossing preludeerde. Dat het allereerst de economische historici zullen zijn, die hier

hun empirische steentje kunnen bijdragen, ligt voor de hand. Maar niet enkel zijn er historische voorbeelden; op het economisch plan is de denationalisatie het verste gevorderd en bieden tal van supranationale instellingen aanknopingspunten voor een doelbewuste economische unificatiepolitiek, die een geleidelijke politieke denationalisatie zal kunnen voorbereiden. Aan de andere kant schuilt een groot gevaar in een uitsluitend economische aanpak van het unificatievraagstuk, wanneer die niet gedragen wordt door een publieke opinie, die er de noodzaak van begrijpt en het gevoel heeft er bij betrokken te zijn. Het gevaar namelijk, dat de plannen en instellingen, die in het kader van dat streven ontstaan, een volkomen eigen leven gaan leiden en een niet te controleren dynamiek gaan ontwikkelen, die slechts tot negatieve politieke repercussies voert. Tot op zekere hoogte zal dat onvermijdelijk zijn, maar ook hier zou bestudering bijv. van de ervaringen van het Communisme in de Sowjet-Unie en andere Oosteuropese landen tot waakzaamheid kunnen prikkelen om een steriele bureaucratisering tegen te gaan. Economische denationalisatie moet voorop gaan, maar zij mag nooit de voeling verliezen met de politieke en geestelijke ontwikkeling. Ook hier zou een wederzijdse controle ingebouwd moeten worden. Daarbij rijst dan telkens weer de vraag, of er geen andere weg is dan de geleidelijke moeizame afbraak van de nationale soevereiniteit om de oorlog uit te bannen. Maar niemand heeft die nog weten aan te tonen. Non-agressieverdragen hebben als waarborg wel zo afgedaan, dat geen hond er meer naar omkijkt. Onderlinge afspraken der twee groten, o.a. in de vorm van het non-proliferatieverdrag en een stilzwijgende erkenning van elkaanders invloedssferen? In de huidige situatie betekent dat ongetwijfeld een stap in de richting van ontspanning verzeleken bij de geladen ideologische en machtspolitieke tegenstelling uit de jaren vijftig. Maar het is allerminst toevallig, dat die onderlinge verstandhouding en een non-proliferatie-akkoord in het verschiet komen op het ogenblik dat de monolithische blokken in Oost en West uiteen zijn gevallen en dat Frankrijk, China en op den duur ook anderen over kernwapenen gaan beschikken. Met andere woorden: een verstandhouding tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie, die omstreeks 1950 de kernoorlog had kunnen uitbannen, is in 1970 niet meer voldoende. En een afbakening van invloedssferen is niet meer voldoende, omdat noch Washington noch Moskou meer over het gezag en de macht binnen eigen kring beschikken, die nodig zijn om die afbakening algemeen respect te verschaffen.

KAN HISTORISCH INZICHT HELPEN?

Er is, als reactie op de ideologisch gekleurde benadering der jaren vijftig een groeiende tendentie, om de politiek te ont-ideologiseren en in nuchter-realistische en empirische categorieën van een „balance-of-power“-denken te benaderen, een tendentie waar in de Verenigde Staten Hans Morgenthau wel de belangrijkste protagonist van is. Verzeleken bij de politieke-kruistochtstemming uit de koudeoorlogsjaren, die tot onhoudbare vertekeningen van het

wezen en de bedoelingen van de tegenstander leidde, met alle gevaren van dien, ligt daarin winst; belangrijke winst vooral ook voor de recente geschiedschrijving. Te meer omdat zich een soortgelijke ontwikkeling ook in het Oosten aftekent, al zal dat nieuwe denken daar nog de sporen van de marxistisch-ideologische erfenis blijven dragen.

Maar een pure „balance-of-power“-politiek vandaag of „realpolitik“ in Bismarckiaanse geest schiet toch uiteindelijk te kort. Want voorwaarde voor machtsevenwicht is niet alleen evenwicht maar ook macht. Dat betekent een rem op de ontwapening, die immers de balans in het voordeel van de tegenpartij zou doen doorslaan. Het betekent ook bereidheid om de nucleaire dreiging te handhaven; ergo: machtsevenwicht kan slechts een voorstadium zijn om te komen tot een ware vredesordening in supranationale vorm.

Kan de geschiedenis nu diensten bewijzen om een praktische weg te helpen vinden voor een doel, dat in het verleden nooit gerealiseerd kon worden? Zij kan het om te beginnen in puur negatieve zin. De historicus is de man, die altijd kan vertellen, hoe het niet moet. Dat is niet zo zinloos als het lijkt. Een systematisch comparatief onderzoek naar de defecten van grote overkoepelende eenheden, zoals het late Imperium Romanum, de Christelijke kerk, Het Heilige Roomse Rijk, een onderzoek verder naar de oorzaak van het verval, naar de centripetale en centrifugale krachten zal onze blik scherpen voor analoge factoren en oorzaken op het ogenblik. Hetzelfde geldt voor de bestudering van omvattende alliantiesystemen ter handhaving van vrede en orde, zoals Metternichs Grote Alliantie.

Dat grotere kennis van de verschillende nationale tradities en cultuurkringen, die ten slotte tot een supranationale organisatie het hunne zullen moeten bijdragen en die in een wereldfederatie moeten worden geïntegreerd, onmisbaar is om tot een taal te komen, die allen verstaan en tot een procedure, waar allen zich mee kunnen verenigen, behoeft geen betoog. Dit laatste werkterrein, zo onmetelijk, dat het voorlopig slechts bij incidentele speurtochten kan blijven, zou ik trouwens al tot de uitgesproken positieve bijdragen willen rekenen, die de historie kan leveren. Want alle politici zijn gedwongen tot speculaties over de doelstellingen en het wezen van de tegenstander. Inzicht in zijn verleden en in zijn denkwereld is een voorwaarde om de onbekende factor x bij die speculatieve besluiten zoveel mogelijk te reduceren. Dat wisten al de beroemde Venetiaanse gezanten in de 16e eeuw, maar we kunnen nog tot in de dagen van de koude oorlog constateren, hoe groot die factor x bij vele politieke berekeningen is geweest en hoe zeer de geestelijke communicatiestoring bij concrete kwadrijes na 1945 tot de verslechtering van de situatie heeft bijgedragen.

Voor zover dit historische onderzoek een rem op lichtzinnig optimisme of op dogmatisch getheoretiseer betekent, kan het ook een nuchtere en pragmatische denkwijze bevorderen. Tradities, denkgewoonten, nationale belangen laten zich nooit negeren en alle plannen voor een supra-

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co
GORINCHEM

**staalconstructies
metalen ramen en deuren**

The role of economics in the establishment

nationale wereldstructuur zullen in de praktijk dan ook door die tradities en belangen beïnvloed, omgebogen, vertoebeld worden op een wijze, die nooit geheel valt te berekenen. Maar wanneer de geschiedenis kan leren, dat de pluriforme realiteit en het pluriforme verleden altijd een remmende en transformerende invloed op plannen en schema's zullen uitoefenen, zij leert ook, dat die realiteit en zelfs dat beeld van het verleden van hun kant eveneens door eisen en ideeën vanuit de toekomst worden getransformeerd, dat ook nationale tradities en denkgewoonten kunnen verbleken en verdwijnen en in onze eeuw zelfs verbazend gauw. De vijf jaren van de tweede wereldoorlog — om een voorbeeld dicht bij huis te noemen — hebben het geestelijk klimaat in Nederland sterker gewijzigd en hebben meer nationale tradities gesloopt dan de vijftig jaren daarvoor. Ook dat is een „les van de geschiedenis”.

Zij, die op grond van historische ervaringen enkel maar heftig van leer trekken tegen de „irreële plannenmakers”, die de statenwereld in supranationale zin willen reformeren en die alsmaar luid roepen dat het nationale verleden zich niet laat wegcijferen, hetgeen op zich zelf dus juist is, zullen dan ook nauwkeurig aan de tand gevoeld moeten worden, wat zij precies bedoelen. Vaak is het gewoon een emotionele aversie voor internationalisme en supranationale denkbeelden, die zich hult in het masker van een quasi-nuchter en empirisch realisme. „Het is een utopie” dient daarom in vele gevallen vertaald te worden met: „Moge het een utopie blijven!”. De angst vóór de antipathie tegen een uniforme genivelleerde Statenwereld spelen daarbij zeker een rol en wie zou willen ontkennen, dat elke unificatie veel wegvaagt, dat dierbaar, charmant en waardevol was? En toch zorgt juist die bovengenoemde transformatie die zich van alle ideeën en schema's in de realiteit meester maakt, ervoor, dat wat in theorie en op papier het karakter van een bedenkelijke grauwe nivelleringsvertoont, in praktijk gebracht weer tot nieuwe pluriformiteit zal leiden.

Met dat al blijft toch de grootste vraag der empiristen van het vak: zal zo'n supranationale vredesorganisatie ooit mogelijk zijn, terwijl zij in het verleden telkens is mislukt en terwijl de mens als geestelijk wezen sedert Plato nauwelijks is veranderd? Het zijn niet de historici, de economen, de politicologen en de sociologen, maar de staatslieden, waar het op aan komt en wanneer van de bergen volgeschreven papier, die de eersten produceren, ook maar één velletje door de laatsten in praktische beslissingen wordt omgezet, is dat al veel. Daar staat echter tegenover, dat het dikwijls gemaakte absolute onderscheid tussen „de handelende” en „de denkende mens” een fictie is. Ook de handelende mens handelt niet in het luchtledige, maar in een ruimte, die gevuld is met een speciale geestelijke atmosfeer. In zijn beslissingen komen tradities, ideeën, denkmechanismen tot uiting, die hij van anderen ontving. Hier ligt de kans en de opgave voor allen, die niet direct aan het stuur zitten.

De geschiedenis lijkt op een gigantische springprocessie van Echternach. Op tien passen voorwaarts volgen er negen achterwaarts. Soms acht, in de gezegende eeuwen! In grenssituaties (om dat woord even bij de existentialisten te lenen, maar we mogen hier toch wel van grenssituaties spreken) is er echter — historische ervaring of niet — slechts één realiteit: de wil tot de utopie, het geloof, in wat tot nog toe onmogelijk was gebleven.

H. W. von der Dunk

Stable peace is a recognizable phase of the international system which is characterized by the diminution of mutual threat, the abandonment of deterrence, that is, a threat-counterthreat system as the basis for international relations, and by the removal of the location of frontiers from the agenda of the international system except through mutual consent. This is a phase of the system which has already been established in North America and Scandinavia and there is a distinct possibility that this may be established throughout the whole Temperate Zone in the course of the next generation. If this happens there will be a major transformation of the nature of the international system, transforming it from the system we have lived under for the last two hundred years, of unstable peace with islands of stable peace developing within it, to a system in which the major part of the international system will be in stable peace but which may still exhibit islands of unstable peace, especially in the Tropics.

It should be noted that while international organizations such as the United Nations and its related agencies may assist the establishment of stable peace they are not strictly necessary to it, for stable peace depends primarily on readjustments in national images and in the conception of national interest. Nevertheless, the most likely dynamic which would lead to stable peace is a combination of the development of world organizations on the one hand and a maturing process on the part of the national state itself which will lead towards a mature conflict behavior and national images which are consistent with stable peace.

THE IMPACT OF MOVEMENTS IN THE WORLD ECONOMY

Even though the development of stable peace is primarily a dynamic process within the international system, movements both in the world economy and in the science of economics may have profound effects on the international dynamic process. The critical problem here is what is the effect of changes in the economy on political and national attitudes and particularly on what might be described as „political mental health”. In this respect, the development of the economy may have different effects at different times and places. Where the national image and the national identity are immature, so that hatred of the foreigner or desire to impose national culture on others are characteristic attitudes, economic development may easily lead to imperialism and to a worsening of the international system and may lead also to a decrease in the stability of peace with an increase in war. This phenomenon has been noticed in a number of nations; as they have begun to enjoy the fruits of economic development they have used these fruits to a considerable extent for imperialism and national aggrandizement. This happened, for instance, with Britain and France in the eighteenth and nineteenth centuries, with

of stable peace

*K. E. Boulding
University of Michigan,
Department of Economics*

Germany in the late nineteenth and early twentieth century, with the United States and Japan in the early twentieth century and so on. It is quite probable that if the Asian and African countries today have a successful economic development, especially if this is disproportionately distributed among the various countries, greater economic power may easily permit an aggressiveness which is now latent to become actual. Fortunately, there does seem to be some tendency for this process to reverse itself as development proceeds. The richer countries today, with the possible exception of the United States, seem to be increasingly pacific and isolationist in their attitudes.

Another aspect of economic life which can easily lead to a worsening of the international system is the failure of expectations about the economy, which may be occasioned either by a depression, especially a great depression, or by a failure of expected development to materialize. The Great Depression in the 1930's unquestionably produced a severe worsening of the whole international climate. Had it not been for the Great Depression indeed it is likely that Hitler would have never have come to power in Germany, and it is quite likely there would have been no Second World War, at least not at that time. The hypothesis that it is the failure of expectations rather than any absolute change in the economy itself that is significant is perhaps borne out by the Russian experience where the first collectivization (1928-'32) was an economic disaster, at least as large as the Great Depression in the West, but where a repressive regime placed all expectations very far in the future and conditioned large masses of people to expect sacrifices in the present. The present military posture in the United States can even be attributed in part to a delayed reaction to the Great Depression, for a great deal of the international support for American aggressiveness in the international scene stems from the „myth“, which unfortunately has some basis in reality, that it was only the Second World War that really aroused the United States from the traumatic experience of the Great Depression. Hence war and appropriations for the war industry are associated, especially in the imaginations of the American working class and its representatives in the labor movement, with prosperity and full employment.

The above hypothesis suggests a very depressing conclusion that the „revolution of rising expectations“ which has dominated the tropical world in the last decade or so may easily lead to grave disappointments, as population increase, the shift in the age distribution towards children, and the massive inertia of traditional societies frustrates the desire for development. This then may easily lead to increased aggressiveness in the international system especially towards somewhat weaker neighbors. One fears especially for the future of Africa in this regard as the nations which have resulted from the liquidation of colonialism have been set up with highly arbitrary boundaries

and with very little cultural homogeneity, so that the opportunities for future boundary disputes seem almost unlimited. It is incidentally one of the elements in the present situation which leads to modest optimism in regard to the Temperate Zone, that as a result of the two world wars most European nations are now culturally homogeneous by comparison with what they were fifty years ago, hence the possibility of stabilizing national boundaries is much greater than it was.

THE ROLE OF ECONOMICS AS A SCIENCE

The science of economics by contrast with the economy itself may also make important contributions towards the establishment of stable peace, both through changing the images which people may have of both the economic and the international system, and also by the subsequent development of economic policies which are consistent with stable peace. One can perhaps distinguish three major lines of development along which the study of economics impinges on the international system.

The first of these is not easy to assess, though in the long-run it may be the most important. This is the role which the study of economics plays in developing a „rational“ or „economic“ attitude even toward institutions which are not ordinarily regarded as economic like the national state. Historically, economics has developed an attitude of mind which looks towards a „cost-benefit analysis“ of all sorts of institutions. It is unfriendly towards the romantic and heroic attitude towards life and it develops a system of measurement which is at least supposed to be based on economic welfare. Traditionally at least since the day of the classical economists, economic welfare has been identified with the human welfare of all the individual persons in the society. Economic thought, therefore, by its very nature develops an ethic which is unfriendly to notions of national grandeur or racial pride or even heroic idealism, all of which are likely to produce pathological states in the international system. Under the impact of ideas which are largely derived from economic thought we are now beginning to apply cost-benefit analysis and rational models of decision-making even to such irrational and heroic enterprises as war and national defense establishments. Like the „acids of modernity“, the acid of the economic attitude eats deeply into the whole ideology of war as an institution, simply because in the modern world war, especially major war, is clearly uneconomical and results in severe loss to all parties. Thus when the economist gives a cost-benefit analysis of the present international system it shows that the cost has to be reckoned in terms of about 180 billion dollars a year, which is the approximate cost of the world war industry. Then the question of what benefits could possibly be worth such an enormous cost becomes acute, and the international system which has

been the darling of historians and an object of human pride becomes exposed as the most deeply pathological of all elements of the world social system.

Another aspect of the development of the science of economics closely related to the above is the development of measures of economic success or failure which make visible as it were the economic approach and attitude towards the world. Of these measures the most spectacular has been the development of measures of the gross national product or national income in the past thirty or forty years. This has made visible economic success or failure on a large scale and has also made the evaluation of the economic success of political or international policies more open to public view. It has improved feedback even to the decisionmaker himself. Even though, as all economists know, these measures are greatly defective, they have had an enormous impact in changing the image of the world especially on the part of people who are politically conscious.

In the last generation especially the economic impact both of empire and the loss of empire and of victory and defeat have become clarified through economic measurement in a way that has sharply revised the image of „payoffs” in the minds of large numbers of people, especially of important people. Thus, national income statistics have revealed very clearly that empire was mostly a burden to the imperial powers and actually lowered their economic growth and that the liquidation of empires has been a greater gain to the imperial powers than to the former colonies. Neither Britain nor France nor the Netherlands nor Belgium have suffered appreciably economically from the loss of their former empires. After some possible short periods of adjustment indeed the losses have rapidly swallowed up in economic gains. Even in the nineteenth century it is now clear that countries like Sweden which did not try to be part of the great power system had a more rapid rate of economic growth than the imperial powers such as Britain and France.

In the last generation what might be called the paradox of the „poverty of power” has been revealed even more sharply in the contrasting experiences of the victorious and the defeated parties of the Second World War. The defeated powers, West Germany and Japan, had unprecedented rates of economic growth, Japan for instance having registered 8% per annum per capita for over twenty years, which is a world's record. Even what might be called the partially defeated powers like France and Italy have done very well, whereas the victors such as Britain and the United States have had rather slow rates of growth. Japan is the classic example of a case in which total military defeat, the loss of empire, and the destruction of the military establishment released quite extraordinary forces for domestic growth and evidently operated as it were as a „kind of shock treatment” for restoring political mental health after a period of political paranoia, which initiated an enormous surge of economic development.

Thus the very cumulation of economic information destroys the image of war as a good investment and makes it clear that a nation's own armed forces do much more damage to it economically than do the armed forces of the supposed enemy. A study of the impact of the war industry on the Japanese economy, for instance, suggests that even in the Second World War the withdrawal of economic resources from Japanese civilians into the Japanese war industry was so enormous that it may well have exceeded all the damage done by the American war

industry to Japan. It seems equally certain that the economic and social costs of the war in Vietnam to the United States far exceed any damage which is being done to North Vietnam. Under these circumstances, the sheer accumulation of quantitative economic information continually undermines the case for the present international war system.

A third impact of economics on the international system lies in the changes in the economic policy of nations, particularly toward their domestic economies, which has resulted from the development of the „new economics” and especially the development of policies for domestic full employment through fiscal and monetary means. Before the Second World War it may have been true that national economic policies which were designed to „export unemployment” through tariffs and restrictions on imports may have served to increase international conflict and led to a deterioration of the international system. There may in those days have been some slight basis of fact for the theories of Hobson and Lenin regarding the economic sources of imperialism. With the triumph of the „Keynesian revolution”, however, it has become clear that economic policy can create satisfactory levels of employment domestically without any adverse consequence to the international system. In the last twenty years indeed the advanced nations have been exporting employment to each other rather than unemployment. These increased skills in the management of each separate national economy have unquestionably lessened the tensions of the international system and have been a strong force making for the slow movement toward stable peace. The role of economics indeed can be judged if we contrast the twenty years which followed the First World War, from 1919 to 1939, with the years that followed the Second World War. The first period was a disastrous failure. It developed a dynamic which led to the Great Depression, to the rise of Hitler, and inevitably to the Second World War. Twenty-three years have now elapsed since 1945. We have had no great depression, there have been unprecedented rates of economic development, especially in the advanced countries, even though development has lagged in the tropical belt, and in spite of the disaster of Vietnam we are certainly further from the third world war today than we were from the Second World War in 1944!

The great unsolved problem of economics as Tinbergen suggests is the development of the tropical belt. Conventional economics as Myrdal has pointed out so convincingly in his great new work on Asia, has made very little contribution to this problem. This is the great challenge which faces the next generation and if economics, which in this case must be allied to the larger body of social science, cannot solve the problem the outlook for the international system may be very bleak, for as we have seen, the frustration of expectation can easily produce the political poisons which lead to the breakdown of peace. The East-West conflict, due in part at any rate to improved knowledge of economics, is dying down and has a fair chance of solution. The North-South conflict between the „successful” Temperate Zone and the „unsuccessful” Tropics may be much more difficult and of longer duration and here it seems we must look to the development of a general social science to give us the intellectual foundation which will enable us to solve this most difficult of all human problems.

Kenneth E. Boulding

„Wereldvrede door wereldrecht”, een dysfunctionele intuïtie

Prof. Jhr. Dr. F. A. M. Alting von Geusau

De moderne mens in de jaren zestig leeft in een steeds ondragelijker spanning tussen de werkelijkheid van de maatschappelijke verandering en de verouderde structuren, waarbinnen deze veranderingen zich moeten voltrekken ¹⁾. Nergens is deze spanning wellicht duidelijker zichtbaar dan op het gebied van de betrekkingen die geregeld (moeten) worden door het volkenrecht. Daar immers zien wij een ontwikkeling naar steeds grotere afhankelijkheid tussen volkeren, terwijl het stelsel der betrekkingen is gebaseerd op de onafhankelijkheid van soevereine, nationale staten. Daar ook leven wij met het kernwapen, dat een mondiale regeling voor collectieve veiligheid nodig maakt, terwijl de staten vasthouden aan individuele of regionale maatregelen voor zelfverdediging. Wij beseffen ook, dat de welvaart van de mensheid alleen bevorderd kan worden, indien de economische samenwerking mondiaal georganiseerd wordt; niettemin berust het stelsel op de wedijver tussen nationaal of regionaal georganiseerde economische eenheden.

Terecht zegt artikel 28 uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, dat „een ieder het recht heeft op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt”. De heersende internationale anarchie heeft echter tot gevolg, dat deze rechten en vrijheden bij voortduring worden geschonden. Als mensen zijn wij burgers geworden van een mondiale samenleving, waarin ieder onze naaste is; juridisch en mentaal zijn wij echter burgers gebleven van één staat, die nagenoeg exclusief onze toewijding voor zich opeist. Zo leven wij in een wereld, waarin vreedzame samenwerking en vreedzame verandering de enige rationele methoden zijn geworden om het doel van wereldvrede en wereldwelvaart te bereiken, maar waarin het gebruik van geweld nog steeds wordt gepropageerd en gepraktiseerd om internationale conflicten op te lossen.

Daarom moest Paus Joannes in zijn vredesencycliek vaststellen, dat „bij de tegenwoordige ontwikkeling van de mensheid en de structuur en functionering van de staten, en de macht, waarover het publiek gezag in iedere staat beschikt, ontoereikend geacht moet worden om het algemeen welzijn naar behoren te vervullen”. Om dezelfde reden kon ook Tinbergen niet tot een andere slotsom komen „dan dat de enige organisatie van de vrede die is, waarbij een wereldregering en één mondiale gewapende macht worden aanvaard, met een eveneens aanvaarde stemprocedure over het gebruik van die gewapende macht”.

HET MODEL VAN CLARK EN SOHN

De jurist — die overigens met gepaste bescheidenheid het huidige ontwikkelingsstadium van zijn wetenschap aanduidt met de term rechtsgeleerdheid — kan met deze con-

statering echter niet volstaan. Ik zou zelfs willen betwijfelen of de denkoefeningen van het type Clark en Sohn ²⁾ in de huidige ontwikkelingsfase van de rechtswetenschap al zinvol genoemd kunnen worden. Dit type wereldfederalisten heeft namelijk met de traditionele beschrijvers van de statenpraktijk gemeen, dat hun conclusies — overigens onderling tegenstrijdig — louter gebaseerd zijn op intuïtie. Hun intuïtie zegt namelijk dat de wereld toegroeit naar steeds grotere staatsverbanden, in welk proces de nationale staten en regionale, supranationale gemeenschappen tussenfasen zijn op weg naar de éne wereldstaat ³⁾. Welnu, deze intuïtie vindt geen grond in de feitelijke historische ontwikkeling van de afgelopen eeuwen. Zij is wél gebaseerd op een moderne — thans traditionele — denkwijze, die de huidige staat als enig mogelijk patroon voor politieke organisatie ziet. Juist omdat zij alleen maar kan denken in staatscentrische termen, wordt de verwachte of gewenste evolutie gezien als de groei naar die ene soort structuur van hetzelfde type.

Evenals de in Europa gegroeide staten-samenleving niet alleen *kwantitatief* maar ook *kwantitatief* verschilde van de vroegere Middeleeuwse orde, zo is ook thans tenminste de vraag gerechtvaardigd, of een toekomstige wereldorde wel opgebouwd zal moeten worden volgens het model, waartoe Clark en Sohn intuïtief komen. Zodra we immers bereid zijn een zeker dialectisch karakter te onderkennen in de ontwikkeling van politieke structuurvormen, blijkt het antwoord dat Clark en Sohn geven niet onmiddellijk voor de hand te liggen. Deze ontwikkeling suggereert bijvoorbeeld, dat nieuwe structuren slechts tot stand komen ten koste en in plaats van oude structuren en niet dat het voldoende is de oude structuren van een *soortgelijke* bovenbouw te voorzien. De veronderstelling, dat dit laatste wel voldoende zou zijn, ligt ten grondslag aan het model van Clark en Sohn. Zo verbergt zich achter de schijn van doelgericht denken nog te zeer een werkelijkheid van intuïtief grijpen naar analogieën met bestaande vormen.

Voor een toekomstige wereldvrede is het echter niet allereerst van belang of haar structuur gelijkenis vertoont met bestaande instellingen. Wel van belang is of en hoe de mensheid kan toegroeien naar een wereldvrede, waarin de verschillende functies op die plaats en op die wijze worden uitgeoefend, dat welvaart en welzijn voor allen mogelijk

¹⁾ Deze bijdrage bevat een aantal gezichtspunten, die uitvoeriger behandeld worden in „International Law in a Revolutionary World”, dat is opgenomen in een boek *Essays on Revolution*. In het najaar wordt dit uitgegeven door Random House, Inc., New York, onder redactie van Ned O’Gorman.

²⁾ Clark en Sohn: *World Peace Through World Law*, Cambridge Mass. 1960.

³⁾ Vgl. mijn „Internationale Dimensie van Burgerschap en Burgerschapsvorming” in *Problemen der Democratie (II)* onder redactie van Dr. S. W. Couwenberg. Oost-West Instituut, ’s-Gravenhage 1967.

wordt. Het kan heel goed zijn, schrijft Claude ⁴⁾, dat de organen, die het meest geschikt zijn om de wereldproblemen op te lossen, deel uitmaken van een systeem, dat er uitziet als een regering of optreedt als een regering. Noodzakelijk is dit echter niet. „*The test is functional performance, not institutional resemblance*”.

Dit betekent naar mijn mening, dat de denkoefeningen van Clark en Sohn nog te zeer berusten op intuïtie en analoge redenering om in de huidige ontwikkelingsfase van de rechtswetenschap al te kunnen bijdragen tot wetenschappelijk verantwoord, doelgericht denken. Alvorens de jurist de spelregels van een nieuwe structuur kan formuleren, zal hij eerst moeten beginnen de huidige spelregels te verklaren, in plaats van te volstaan met interpretatie of beschrijving. Vervolgens zal hij in staat moeten zijn de ontwikkeling van deze spelregels in een veranderende wereld te voorspellen. Pas daarna is het mogelijk die normen te formuleren en die regels te suggereren, die richting kunnen geven aan de evolutie naar een wereldorde.

Om dit te kunnen, schrijft Mc Dougal ⁵⁾, zal de jurist zijn neiging moeten overwinnen op traditionele wijze technische formules uit te denken, waardoor hij in staat is vast te stellen welk handelen rechtmatig of onrechtmatig is. In plaats daarvan zal hij zich aan de veel dringender taak moeten zetten dat internationale recht aan te geven en aan te bevelen, dat het beste geschikt is om de behartiging van het algemeen welzijn en de totstandkoming van een internationale orde te bevorderen. Daarom zal hij zich eerder moeten bezig houden met de ontwikkeling van dat recht, dat het huidige proces van verandering kan begeleiden, dan met de vaststelling van die procedures, die in zijn intuïtief eindmodel kunnen worden toegepast. Zijn rechtscheppende activiteit zal vervolgens vooral gericht moeten zijn op de geleidelijke afschaffing van een stelsel, dat gebaseerd is op het bestaan van soevereine staten.

PROGRESSIEVE RECHTSONTWIKKELING

Iedere eigentijdse poging om bij te dragen tot de ontwikkeling van het recht zal moeten uitgaan van de „conceptie, dat het hedendaagse volkenrecht ontgroeid is aan de beperkingen van een systeem, waarin in wezen slechts wederzijdse betrekkingen tussen staten geregeld moesten worden” ⁶⁾. Jenks beschouwt dit recht dan ook als de „*common law of mankind*” in een vroege ontwikkelingsfase. Naar zijn inhoud heeft dit recht in toenemende mate betrekking op de rechten en plichten van de individuele burger en op taken die moeten worden uitgeoefend op economisch, sociaal, humanitair en technologisch gebied. Zowel de gebrekkige organisatie van de internationale samenwerking, als de eigen aard van ieder gebied van samenwerking, maken het noodzakelijk en wenselijk, dat het recht zich binnen iedere functionele context zo autonoom mogelijk kan ontwikkelen. Alleen dan kan bereikt worden, dat het gemeenschappelijk belang in rechtsontwikkeling op het ene gebied niet wordt ondergraven door onderling conflict op een ander gebied.

Zo heeft zich bijvoorbeeld in het kader van de technische bijstand via de Verenigde Naties een rechtsontwikkeling voltrokken, die ondenkbaar is, zodra het gaat om het vraagstuk van de grondstoffenregeling. Evenzeer heeft de Internationale Arbeids Organisatie een stuk internationaal sociaal recht ontwikkeld, met voorzieningen voor internationaal toezicht, wat onbereikbaar geweest zou zijn, indien het als onderdeel van een algemene ontwikkeling der menselijke grondrechten behandeld zou zijn.

Zelfs voor de veel moeilijker vraagstukken van de vredeshandhaving blijkt deze regel van de functionele autonomie van toepassing te zijn. Zo behoeft men een stelsel van controle op de naleving van een non-proliferatieverdrag niet meer tot de onmogelijkheden te rekenen, terwijl onderhandelingen over algemene en volledige ontwapening onder deugdelijk internationaal toezicht vooralsnog uitzichtloos zijn en iedere voortgang kunnen blokkeren. En wat voor zin heeft het in een verdeelde wereld te spreken over een mondiale strijdmacht, nadat de onhaalbare conceptie van een V.N.-strijdmacht in het V.N.-Handvest vervangen is door de totaal andere en bruikbare conceptie van V.N.-politie-eenheden ⁷⁾?

De „*common law of mankind*” in zijn vroege fase, waarvan ik enkele voorbeelden heb genoemd, suggereert niet, dat we de toekomstige wereldorde kunnen zien als een schaalvergroete staat naar het bekende voorbeeld van de bestaande staten. Zij suggereert wel, dat het hoogstwaarschijnlijk om essentieel andere regels en andere beginselen zal gaan dan de traditionele jurist denkt. Daarom is het model van Clark en Sohn met zijn wereldpolitiemacht en zijn gezagsorganen voor kernenergie en ontwapeningsinspectie in het kader van een versterkte Verenigde Naties-als-op-staten-gebouwde-superstructuur, niet slechts een intuïtieve illusie. Het is een neerslag van een traditioneel en dysfunctioneel denken over een wereld in wording, die anders moet worden.

FUNCTIES EN STRUCTUUR IN DE INTERNATIONALE BETREKKINGEN

Een analyse van de bestaande internationale verhoudingen leert ons immers, dat de verdeling van de wereld in nationale, soevereine en territoriale staten, de voornaamste barrière is voor een proces van verandering gericht op wereldorde. Zij leert ons tevens, dat functionele samenwerking dáár het meest succesvol is geweest, waar deze structuur doorbroken is. Dat gold voor het Uitgebreid Programma voor de Technische Bijstand (nu opgenomen in het Ontwikkelingsprogramma van de V.N.), dat geldt voor de Internationale Arbeids Organisatie en ook voor de Europese Gemeenschappen. Deze doorbreking van de bestaande structuur zal echter in twee richtingen dienen te geschieden. Voor die gebieden waar samenwerking mogelijk en urgent is, zullen supranationale gezagsorganen, aanvaard moeten worden voor bestuur, regeling en toezicht. Tegelijkertijd zal de individuele burger in die organisaties niet slechts via zijn regering, maar ook meer rechtstreeks via zijn volksvertegenwoordiging en via belangengroepen vertegenwoordigd moeten worden.

Alleen op die wijze kan het individu ervoor beschermd worden, dat zijn loyaliteit, nu opgeëist door de nationale staat, louter wordt overgenomen door een grotere soortgelijke eenheid. Alleen op die wijze kan „*functional performance*” criterium worden voor zijn meervoudige loyaliteiten en kan het internationale recht uitgroeien tot wat

⁴⁾ Claude: *Swords Into Plowshares*, New York 1964, blz. 394.

⁵⁾ Mc Dougal: „International Law, power and policy: a contemporary conception”, *Recueil des Cours*, 1953, vol. 82, blz. 140. Vgl. ook Röling: *International Law in an Expanded World*, Amsterdam 1960.

⁶⁾ Jenks: *The Common Law of Mankind*, Londen 1958, blz. 8.

⁷⁾ Vgl. Alting von Geusau (ed.): *Kernwapens voor alle landen?*, Baarn 1967. In het bijzonder het hoofdstuk: „Handhaving van de vrede en beheersing van de bewapening: de rol van de Verenigde Naties”.

Mogelijkheden voor bijdragen tot de wereldvrede van de kant van de natuurwetenschappen

Prof. Dr. H. A. Tolhoek

De natuurwetenschappen op zichzelf beschouwd zijn ethisch neutraal: zij geven in de eerste plaats als zuivere wetenschap inzicht in de ons omringende natuur, in de tweede plaats bij verder gebruik mogelijkheden tot machtige toepassingen om de ons omgevende natuur te veranderen, hetzij ten goede, hetzij ten kwade. Wijsheid en goede wil, zowel van de natuurwetenschappelijke onderzoekers als van zijn medemensen, zijn vereist om de toepassingen inderdaad in een wenselijke richting te stuwen.

In dit artikel wil ik die aspecten belichten, die mij het belangrijkste voorkomen, wat betreft de mogelijke bijdragen van de zijde van de natuurwetenschappen en van de natuurwetenschappelijke onderzoekers tot de wereldvrede. Ik meen dat de geest van dit opstel geheel overeenstemt met het streven, waarvan Prof. Dr. J. Tinbergen zijn levenswerk maakt. Weinig van dit overzicht zal al niet reeds eerder ergens gezegd zijn. Niettemin lijkt het nuttig nog eens een overzicht van deze punten te geven: pas bij veelvuldige herhaling in velerlei kring kan men hopen, dat zij in zodanige mate tot het bewustzijn van zovelen, ook van de politieke machthebbers doordringen, dat zij inderdaad gerealiseerd worden.

Vier hoofdgebieden wil ik onderscheiden, waar de natuurwetenschappen een aanzienlijke bijdrage tot de wereldvrede zouden kunnen leveren, ook al zijn er vele raakpunten van deze aspecten.

I. OOST-WEST-PROBLEEM EN ONTWAPENING

Het meest urgente gevaar voor de wereldvrede lijkt wel het gevaar van een *wereldoorlog met kernwapens*. In een gespannen Oost-West-verhouding zou een dergelijke wereldoorlog wellicht het gemakkelijkste kunnen ontstaan door escalatie van een lokaal conflict of door een technische vergissing. Waar de grootste gevaren liggen, hangt mede af van de wijsheid (of het gebrek aan wijsheid) van de

Van Asbeck een transnationale rechtsorde voor de mensen noemde ⁸⁾. Dit is een ander proces en een ander eindresultaat dan Clark en Sohn hebben voorgesteld. Het mist de eenvoud van het wereldfederalistisch model en de vertrouwdheid van het traditionele denken. Het heeft ook niet de overtuigingskracht van voor de hand liggende duidelijkheid. Wetenschappelijk is deze conceptie even onderontwikkeld als de „*common law of mankind*” van vandaag. Misschien kan zij echter tot het besef bijdragen, dat een groter Holland of een groter Amerika niet noodzakelijk het model is voor orde in de verscheidenheid van onze wereld.

F. A. M. Alting von Geusau

⁸⁾ Van Asbeck: „Volkenrecht in Beweging”, *Internationale Spectator*, jrg. XIII, 1959, blz. 410.

leidende politici op een bepaald ogenblik, van de sterkte van de Oost-West-spanning en van details van de wapensystemen van het ogenblik. Men moet zich realiseren dat we ons nog steeds in een voortdurende bewapeningswedloop bevinden en dat iedere technische vooruitgang een wijziging in de wapensystemen betekent. De wapensituatie is dus voortdurend in staat van verandering. Bij een zekere fase van de wapenontwikkeling zou een vernietigende verrassingsaanval een zodanig voordeel kunnen vormen, dat juist uit de wapensituatie zelf een grote instabiliteit voort zou komen.

Momenteel berust het afwezig zijn van een wereldoorlog mede op een „evenwicht van de vrees” („*balance of fear*”). Stabiliteit op langere termijn zal slechts te verkrijgen zijn door beperking van de bewapening, ontwapening en de uitbouw van een wereldorde. Het lijkt niet realistisch te verwachten dat dit in één of twee jaar te realiseren is. Veeleer moet men hopen op een geleidelijke ontwikkeling in deze richting in een periode van bijvoorbeeld 15 jaar. De bijdragen, die natuurwetenschappelijke onderzoekers hier kunnen leveren, omvatten onderzoek betreffende de vele *technische facetten van bewapeningsbeperking en ontwapening*: de problemen van inspectie en controle bij dergelijke maatregelen en het voorstellen van gedetailleerde stappen in de richting van ontwapening, zodanig dat de stabiliteit van de wereldsituatie bij iedere stap gewaarborgd blijft of toeneemt.

Van de tot nu toe gemaakte stappen in de richting van beperking van de bewapening (swedloop) vallen te noemen: (1) Het beperkte kernstopverdrag van Moskou (1963): stopzetting van de proeven met kernwapens in of boven de atmosfeer of in de zeeën.

(2) De „hot-line” tussen Washington en Moskou.

(3) De overeenkomst om geen kernwapens in kunstsatellieten te plaatsen.

Bij wederzijdse goede wil lijken de volgende stappen het eerst voor toekomstige verwerkelijking in aanmerking te komen:

(4) Een verdrag tegen de verspreiding van kernwapens (non-proliferatieverdrag).

(5) Een uitbreiding van het kernstopverdrag van Moskou tot ondergrondse kernproeven.

(6) Het kernwapenvrij maken (of houden) bij verdrag van bepaalde gebieden, zoals bijvoorbeeld Latijns-Amerika of Afrika.

Deze voorbeelden zijn vooral gegeven om niet in vage algemeenheden te blijven steken: alle genoemde punten vertonen vele technische facetten betreffende inspectie en gedetailleerde uitwerking. Om enkele voorbeelden te noemen:

(a) Een verdrag tegen verspreiding van kernwapens vereist een gedetailleerd inspectiesysteem betreffende de splijtbare materialen, die bij het vreedzaam gebruik van kernenergie in kernreactoren vrijkomen.

(b) De inspectie op ondergrondse kernproeven is ten nauwste verbonden met het ontwikkelen van gevoelige seismografische systemen.

Deze aanduidingen mogen voldoende zijn om te laten zien, hoeveel gedetailleerde technische kennis en onderzoek vereist zijn om tot verdere stappen in de richting van ontwapening of wapeningsbeperking te komen, ook al liggen bij de totstandkoming de ernstigste knelpunten wellicht op politiek gebied. Niettemin zou ik ervoor willen pleiten, dat tegenover de enorme bedragen besteed aan wapening en militair onderzoek, toenemende bedragen besteed worden aan onderzoek betreffende ontwapening en wapeningsbeperking, ook betreffende de technische facetten en dat men hiervoor instituten opricht en kaders vormt. De hiervoor bestede gelden zullen veel groter vruchten voor de vrede kunnen afwerpen dan het voortzetten van een wanhopige wapeningswedloop, waarbij uit iedere versterking van de „balans van de vrees” een wereldcatastrofe kan voortkomen.

II. NOORD-ZUID-PROBLEEM

Enigszins minder urgent, maar potentieel nog omvangrijker dan het Oost-West-probleem, lijkt het probleem van de *kloof tussen de rijke en arme landen*, vaak kortweg als Noord-Zuid-probleem aangeduid. Op wereldschaal en op wat langere termijn dan bij I liggen hier mogelijkheden voor geweldige spanningen. Anderzijds bieden de moderne techniek en natuurwetenschap ook geweldige mogelijkheden voor verhoging van welvaart, medische zorg enz. Niettemin zijn voor het verhogen van de welvaart van de ontwikkelingslanden geweldige investeringen nodig. Wat techniek en natuurwetenschap kunnen doen, is trachten aan te geven hoe zekere investeringen optimaal gebruikt kunnen worden. Onmogelijk is het om grote investeringen overbodig te maken.

De 15e Pugwash-conferentie, die gehouden werd van 29 december 1965 tot 3 januari 1966 in Addis Abeba, Ethiopië, was speciaal gewijd aan *Science in aid of developing countries* (op de Pugwash-conferenties in het algemeen komen we terug onder IV). Het zou hier te ver voeren de aanbevelingen van deze conferentie in detail weer te geven. Zie hiervoor app. 18 van Rotblats boek ¹⁾. Ik wil er slechts enkele passages uit citeren:

„Het opbouwen van opvoeding, wetenschap en techniek, alle onmisbaar voor ontwikkeling, is een kostbaar proces. Het is onrealistisch te geloven dat voldoende hulpbronnen beschikbaar gemaakt zullen worden voor hun ondersteuning in afwezigheid van zeer omvangrijke maatregelen tot ontwapening op een wereldomvattende schaal. Een tweede beslissende factor voor de ontwikkelingslanden is hun economische en politieke onafhankelijkheid en voor vele van hen, het invoeren van radicale sociaal-economische hervormingen”.

Deze passage toont wel aan hoe nauw toch ook weer het verband tussen II (Noord-Zuid-probleem) en I (Oost-West-probleem en ontwapening) is, tevens dat vele problemen van de ontwikkelingshulp het technisch-natuurwetenschappelijke aspect verre te boven gaan. Het werk van genoemde conferentie werd uitgevoerd in vijf werkgroepen. Deze werkgroepen waren o.a. gewijd aan:

- (a) Opvoeding in ontwikkelingslanden (planning van de wetenschap, een evenwichtige ontwikkeling van verschillende disciplines op middelbaar en universitair niveau).
- (b) Organisatie van wetenschappelijke instituten en wetenschappelijk onderzoek in ontwikkelingslanden.

(c) De wetenschappelijke benadering van het probleem van de ontwikkelingshulp.

(d) Veiligheidsproblemen van ontwikkelingslanden.

Wat betreft de economische belasting, die voor ontwikkelingslanden uit wapeningslasten kan voortkomen, gaf de conferentie de volgende waarschuwing uit:

„Zelfs een bescheiden uitgave voor defensie vormt een ernstige last voor een ontwikkelingsland. Hij laat financiële hulpbronnen wegvloeiën, in het bijzonder vreemde valuta en maakt afspraken op de beperkte kaders van technisch ontwikkelde mankracht. Iedere aanzienlijke uitgave voor de strijdkrachten kan nationale ontwikkelingsplannen bedreigen en het gevaar van inflatie meebrengen”.

Hoewel enerzijds techniek en natuurwetenschap geweldige mogelijkheden inhouden voor de ontwikkelingslanden door verbetering van landbouw en voedselproductie, industrie, energie- (elektriciteits-)voorziening, verbeterd onderwijs, goede medische zorg (die wel hand in hand moet gaan met geboorteregeling), is het anderzijds duidelijk met hoeveel problemen deze „technische” hulp gekoppeld is. Men moet zich er ook van bewust zijn dat een toenemende technische welvaart het doorbreken van vele traditionele cultuurpatronen kan betekenen en dat tussen een toenemende welvaart en een toenemend „welzijn” van de mensen nog een hele sociale problematiek ligt.

Ik heb bij deze kanttekeningen bij de technische problemen van ontwikkelingshulp niet getracht in details af te dalen. Hiertoe zijn vele anderen meer bevoegd. Wel heb ik mede willen wijzen op een aantal verbanden met problemen van ontwapening en van sociale aard, waarvan ook natuurwetenschappelijke onderzoekers zich in toenemende mate bewust worden.

III. KWANTITATIEVE METHODEN IN DE SOCIALE WETENSCHAPPEN

Een derde gebied, waar de natuurwetenschappen kunnen bijdragen tot de vredesproblematiek, wordt gevormd door het *uitbreiden van de methoden van de exacte natuurwetenschappen tot gebieden van sociale wetenschap*. Met name denk ik hier aan het gebruik van kwantitatieve mathematische modellen voor bepaalde sociale en maatschappelijke problemen. Hiermee bedoel ik niet dat de thans in de sociale wetenschappen verworven kennis opzij geschoven zou moeten worden, maar veeleer dat een toenemend aantal gebieden in een stadium zullen komen, waar de kennis voldoende ver gaat reiken om met kwantitatieve mathematische modellen geanalyseerd te worden.

Het toenemende gebruik van kwantitatieve methoden in de economie en veel werk van Prof. Tinbergen vormen hiervan een treffend voorbeeld. Ook is de economie wel de eerste maatschappijwetenschap, die in deze mate kwantitatief geworden is. Hierbij mag ook wel als karakteristiek genoemd worden dat het werk van Tinbergen sterk gestimuleerd is door de theoretisch fysicus Prof. P. Ehrenfest ²⁾. Na de economie lijken thans meer en meer gebieden voor een in toenemende mate kwantitatieve behandeling in aanmerking te komen. Dit proces vindt reeds plaats, maar zou door een toename van interdisciplinaire contacten

¹⁾ J. Rotblat: *Pugwash, a history of the conferences on science and world affairs*, Czechoslovak Academy of Sciences, Praag 1967.

²⁾ J. Tinbergen: *Redelijke inkomensverdeling*, De Gulden Pers, Haarlem 1946, blz. 60.

en werk in team-verband van onderzoekers afkomstig uit verschillende vakgebieden zeker sterk te stimuleren zijn. In verband met problemen van de wereldvrede denkt men dan speciaal aan het aanpakken van problemen op het gebied van de polemologie en de sociologie van de internationale betrekkingen, zoals:

(a) onderzoek van kwantitatieve modellen die verbanden geven tussen escalatie van kleinere conflicten en bewapeningswedloop en mogelijke conflicten op wereldschaal;

(b) onderzoek van mechanismen, waarmee opinies zich verbreiden.

Bij beide problemen denk ik vooral aan een studie van de dynamica, van het verloop in de tijd, waarbij eventueel een dergelijk verloop, uitgaande van zekere grondvergelijkingen voor de modellen, ook met behulp van elektronische rekenmachines bepaald zou kunnen worden. Het is wel duidelijk dat onderzoekprogramma's van deze aard projecten van vrij lange termijn zijn: bij een energieke aanpak is hier wellicht op een termijn van 5 à 10 jaar heel wat wetenschappelijke kennis te vergaren, die dan zeer nuttig toegepast zou kunnen worden. Zoals gebruikelijk zal ook wetenschappelijke vooruitgang op dit gebied gepaard gaan met vallen en opstaan, het formuleren van hypothesen en theorieën, die gedeeltelijk juist en gedeeltelijk onwaar zullen blijken. Niettemin lijkt deze aanpak op langere termijn grote beloften in te houden, waarbij men dan slechts kan hopen, dat de zo gevonden antwoorden of aanbevelingen niet zó laat komen, dat de sociale problemen waarop ze betrekking hebben vóór die tijd tot geweldadige explosie komen.

IV. PERSOONLIJKE INTERNATIONALE CONTACTEN

Een vierde wijze, waarop niet zo zeer de natuurwetenschappen als vakgebied, maar de *natuurwetenschappelijke onderzoekers als mensen kunnen bijdragen tot de wereldvrede*, wordt gevormd door de mogelijkheid dat zij hun sterk internationale contacten gebruiken om in onderling persoonlijk overleg voorstellen te doen voor het verbeteren van de internationale verhoudingen en het opbouwen van een wereldgeweten. Vanouds heeft de wetenschappelijke wereld een sterk internationaal karakter bezeten. Al in de Middeleeuwen maakten geleerden verre wetenschappelijke reizen; de huidige frequentie van internationale congressen en uitwisselingen is zeer groot. Behalve tot het eigenlijke vakgebied dragen deze uitwisselingen ook wel degelijk bij tot een beter onderling begrip tussen de wetenschappelijke onderzoekers als personen en tot een beter begrip van de sociale omstandigheden in andere landen, ook met geheel andere maatschappelijke structuren. Daarbij komt dat natuurwetenschappelijke

onderzoekers in het algemeen een zekere onderlinge band voelen door het sterk internationale karakter van hun wetenschap, die praktisch onbeïnvloed is door maatschappelijke invloeden, en ook wel geneigd zijn de ideologische verschillen betreffende sociale of filosofische opvattingen heersende in verschillende landen of sociale groepen in meer of minder sterke mate te relativiseren en zo te komen tot meer universeel geldige opvattingen.

Het bovenstaande is een vrij direct gevolg van de internationale wetenschappelijke uitwisselingen. Bij de *Pugwash Conferences on Science and World Affairs* is als uitdrukkelijk doel gesteld de discussie onder wetenschappelijke onderzoekers van sociale gevolgen van de wetenschap, in de eerste plaats om te komen tot algemeen aanvaardbare aanbevelingen betreffende ontwapening en bewapeningsbeperking en mogelijkheden voor een stabielere vrede, maar ook betreffende hulp aan technisch minder ontwikkelde landen en internationale wetenschappelijke samenwerking.

Eén van de stimulansen tot de Pugwash-conferenties is het *Russell-Einstein-manifest* geweest, dat in 1955 getekend werd door een aantal vooraanstaande geleerden, waaronder vele Nobelprijswinnaars en waarin de gevaren van de nieuwontwikkelde kernwapens voor de mensheid zeer duidelijk werden uiteengezet. De eerste Pugwash-conferentie is toen gehouden in juli 1957 in Pugwash (Nova Scotia, Canada) met de financiële hulp van Mr. Cyrus Eaton. Thans zijn er gedurende tien jaren reeds 17 grote Pugwash-conferenties gehouden (en een aantal beperktere bijeenkomsten, bijvoorbeeld regionale), die zeker een bijdrage tot wereldontspanning hebben geleverd en vele aanbevelingen hebben doen uitgaan, ondersteund door wetenschappelijke onderzoekers van de meeste landen van de wereld (zowel Oost als West als uit ontwikkelingslanden). Voor een gedetailleerd verslag van de eerste tien jaren van de Pugwash-conferenties zij verwezen naar het boek van Rotblat³⁾.

Behalve op de internationale Pugwash-conferenties valt ook te wijzen op een aantal nationale groeperingen of verenigingen, die grote nadruk leggen op de sociale verantwoordelijkheid van de wetenschappelijke onderzoekers en de verschillende sociale gevolgen van de huidige ontwikkeling van de wetenschap. Gedeeltelijk zijn deze verenigingen al kort na de tweede wereldoorlog ontstaan, mede onder de indruk van de grote vernietigende kracht van de atombom. In Nederland is hier te noemen het Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers (V.W.O.), in de Verenigde Staten de Federation of American Scientists (FAS) en de Society for Social Responsibility of Science (SSRS), in West-Duitsland de Vereinigung Deutscher Wissenschaftler (V.D.W.) om maar enkele voorbeelden te noemen. In vele landen bestaan ook nationale Pugwash-groepen (in Nederland het Nederlandse Pugwash-Komitee). Vele van

³⁾ J. Rotblat, t.a.p.

(I.M.)

deze groepen werken nationaal en internationaal samen, ook al zijn de contacten vaak vrij informeel. Voor een recente discussie over „Social Responsibility in Science”, voortkomend uit een contact tussen V.W.O. en SSRS, zie men het orgaan van het V.W.O. *Wetenschap en Samenleving* ⁴⁾. Voor een aantal aspecten, die ik eerder uitvoeriger behandelde, wil ik nog verwijzen naar mijn oratie ⁵⁾. Ook wil ik verwijzen naar twee werken uit de internationale literatuur, die vele aspecten behandelen van de invloeden van de natuurwetenschappen op maatschappij en vredesvraagstukken ⁶⁾, ook al is dit een persoonlijke en summiere selectie.

SLOTBESCHOUWING

In het voorgaande heb ik vooral die vier aspecten besproken, die mij van het grootste belang lijken wat betreft de mogelijke bijdragen van de natuurwetenschappen tot de wereldvrede. Ten slotte is het van belang de samenhang van deze aspecten in zekere mate te belichten:

(a) Zowel met de bewapening (zie I) als met de ontwikkelingshulp (zie II) zijn geweldige bedragen gemoeid; de bij ontwapening vrijkomende financiële middelen zouden de ontwikkelingshulp geweldig kunnen bevorderen. Een analoge opmerking valt te maken over de benodigde wetenschappelijke mankracht.

(b) Tussen aanbevelingen betreffende de wereldvrede op kortere termijn ten gevolge van overleg tussen onderzoekers van vele landen (zie IV) en een diepgaander onderzoek van „polemologische” problemen op langere termijn (zie III) bestaan vele overgangen. Ik meen dat in de internationale kring van economen, waartoe Prof. Tinbergen op zo eminente wijze bijdraagt, en ook in de Pugwash-conferenties veel aanbevelingen gedaan zijn, die de wereld veel vreedzamer zouden maken, als zij gerealiseerd werden.

Hier bestaat het probleem, ook sub III (b) aangestipt, hoe eigenlijk een verder doordringen van zulke aanbevelenswaardige meningen in zijn werk gaat, op welke wijze dit onder andere via de communicatiemedia verloopt en mogelijk de politieke besluitvormers („decision-makers”) bereikt. In dit verband is het van het grootste belang hoeveel „goede wil” er bestaat en hoeveel „kwade wil” in de vorm van neiging tot behoud van gevestigde machtsposities door kleine groepen met een visie, die meer provinciaal of egoïstisch dan mondiaal gericht is.

We moeten hierbij hopen, dat er velen zullen zijn; in alle landen, die in dezelfde geest van idealisme gepaard aan realistische kennis, mondiale visie gepaard aan werkracht, zullen arbeiden als Prof. Tinbergen. Indien dit het geval zal zijn, zullen er met wetenschappelijke methoden geweldige problemen te overwinnen zijn. Als echter de meest essentiële aanbevelingen voor een verbetering van de wereldorde tot een beperkte kring van mensen beperkt blijven en niet in zekere essentiële politieke besluiten worden omgezet, dan lijkt de toekomst van de mensheid zeer somber.

H. A. Tolhoek

⁴⁾ „Social Responsibility in Science”, discussie weergegeven in *Wetenschap en Samenleving*, 21 (1967), 142.

⁵⁾ H. A. Tolhoek: *Toekomstperspectieven van de natuurwetenschappen* (oratie, Groningen 1959), Noord-Hollandsche Uitg. Mij., Amsterdam 1959.

⁶⁾ B. Russell: *The Impact of Science on Society*, Allen and Unwin, Londen 1952; M. Goldsmith en A. Mackay (ed.): *The Science of Science*, Souvenir Press, Londen 1964.

Ook aan ondergetekende is de vraag voorgelegd, „welke de inbreng van (zijn) discipline is en zou kunnen zijn in het vredesorganisatievraagstuk en hoe daar vanuit (zijn) reactie is op deze idee van Tinbergen”. De idee namelijk, dat het organiseren van de vrede nu het meest nodige is. Mijn discipline is de politicologie. Een wetenschap, die Tinbergen volkomen terecht rekent tot de minder ontwikkelde. Ik neem aan, dat hij haar tevens rekent tot de wetenschappen, „die de moeilijkste objecten hebben”. Het zal duidelijk zijn, dat zo'n wetenschap de hierboven gestelde vraag slechts stamelend kan beantwoorden.

Hoe gering de ontwikkeling der politicologie nog is, blijkt bijvoorbeeld overduidelijk uit de volgende passage van de studiegids van één onzer universiteiten: „Een moeilijkheid voor de studenten in de subfaculteit der algemene politieke en sociale wetenschappen is de verscheidenheid van denkdisciplines”. De hierbedoelde moeilijkheid der studenten vloeit natuurlijk voort uit een probleem, waar *docenten* nog niet uit zijn, te weten: „Hoe ontwikkelen wij die ene denktrant, zonder welke ook onze wetenschap *niet* vruchtbaar kan worden?”

Op dit punt heeft Tinbergen een advies, dat ik van het allergrootste belang acht. Hij heeft gezegd: „Ik meen één stelling te mogen verdedigen ten aanzien van de wetenschap der politiek. Het zou goed zijn als zij zich liet inspireren door ... het doelgerichte denken ... het terugdenken van nagestreefd gevolg naar daartoe nodige voorwaarden”. Daar ben ik het van harte mee eens en mijn studenten kunnen getuigen, hoezeer dit inderdaad ook mijn startpunt is.

Ik weet niet, of Tinbergen er mee zou kunnen instemmen, dat „doelgericht denken in de politicologie” niet alleen betekenis heeft voor de „toepassing”, maar vooral ook voor de „verklaring”. Dat komt mijns inziens daardoor, dat de politiek *zelf* een doelgericht denken en handelen is (óók de kleine en de slechte politiek). Wetenschappelijke bestudering nu van politiek, die gevoerd *wordt*, vergt primair de analyse van doeleinden, die nagestreefd *worden*. ... een moeilijk, maar geenszins hopeloos werk. En het zijn dan de geïdentificeerde doeleinden, die ons aan verklaringen helpen. Eerst als een wetenschap verklaringen heeft, kan zij beginnen te denken aan toepassingen. Wetenschappelijke bestudering van politiek, die gevoerd *wordt*, mag daarom niet verwaarloosd worden ten gunste van het beramen van politiek, die gevoerd zou *moeten* worden.

Een voorbeeld. Ik denk, dat „doelgericht denken” in politicologisch onderzoek zal leiden tot de conclusie, dat het dominerende doel in de buitenlandse politiek van Hitler geweest is: gebiedsuitbreiding in de richting van de Sowjet-Unie. Van dat doel uit wordt zeer veel verklaarbaar van wat in de jaren dertig/veertig gebeurd is: van de bezetting van het Rijnland tot en met de vlucht van Rudolf Hess naar Engeland. Gaarne zou ik dat uitvoerig toelichten maar daarvoor ontbreekt de gelegenheid.

Een dergelijke „verklaring uit het doel” is belangrijk, ook al valt er niets anders uit te generaliseren dan dat verklaringen uit het doel mogelijk en zelfs verhelderend zijn. Voor mij dient dan ook de simpele vraag „Wie beoogt wat?” tot de denktrant der politicologie te behoren. Wat

stond Stalin voor ogen, toen hij Hitler een non-agressie-pact voorstelde (dat spoedig bleek een verdeling van Polen te betekenen)? Wat beoogde Truman, toen hij zijn Point Four formuleerde? Wat streefde De Gaulle na, toen hij Engeland buiten Europa sloot? Wat voor wereldpolitieke ontwikkeling wenste de communistische partij der Sowjet-Unie, toen zij haar omvangrijke programma van 1961 schreef? De beantwoording van zulke vragen is, dat geef ik toe, niet eenvoudig, maar toch ook weer niet zo moeilijk als velen denken. En in elk geval is de moeilijkheid van het antwoord geen reden, om de vraag niet te stellen. Het zijn deze antwoorden, die ons helpen verklaren, waarom de ene samenwerking lukt en de andere niet. Het leert ons, wáárover in het concrete geval onderhandeld moet worden, althans wáár de zaak moet worden aangepakt.

DE MIDDEL-DOEL-RELATIE IN DE POLITIEK

Wat de inbreng van politicologie in het vredesvraagstuk is, kan ik in dit korte bestek moeilijk uiteenzetten. Het zou daarbij vooral moeten gaan over Amerikaanse prestaties en de desbetreffende literatuur is oeverloos. Een enkele korte opmerking. Twee denkscholen daar lijken mij de bedoelde inbreng bepaald *niet* te leveren: die van het „power realism” en die van de „system approach”. Ik denk aan een Morgenthau, voor wie buitenlandse hulp slechts gerechtvaardigd is indien zij schept „political loyalties on the part of the recipient”. En aan een Kaplan, die zes internationale systemen onderscheidt, waarvan er tot dusver twee bestaan hebben. Gelukkig staat heel wat nuttige arbeid hiertegenover. En dan denk ik bijv. aan een onderzoek als dat van Holsti, die in *The 1914 Case* aannemelijk maakt, welk een opmerkelijke rol „tijdspercepties” gespeeld hebben bij het uitbreken van de zelfs door hoofdrolspelers niet verwachte eerste wereldoorlog, alsmede welk een blikverkorting er bij de besluitvormers optreedt in een periode van toenemende spanning.

Liever weid ik wat meer uit over wat de inbreng van politicologie in het vredesvraagstuk verder *zou kunnen* zijn. Ik laat mij daarbij inspireren door het door Tinbergen aanbevolen „doelgerichte denken, het terugdenken van nagestreefd gevolg naar daartoe nodige voorwaarden”.

Wat is een doel? Ongetwijfeld een voorstelling. Van een gewenste situatie, die men wil verwezenlijken. Maar dat is niet de enige soort voorstellingen, die deelnemers aan politieke processen (nationaal of internationaal) zich maken. Uiterst belangrijk zijn ook de verwachtingen. Verwachtingen, waarop regeringen hun beleid baseren. Maar ook verwachtingen, die regeringen van hun beleid hebben. Of van het beleid van haar tegenspelers. Zo heeft Hitler tot het laatste moment gedacht, dat Engeland zijn Poolse garantie niet gestand zou doen. En Stalin heeft tot het laatste moment gedacht, dat Hitler hem niet zou aanvallen (hij weigerde het te geloven en was daarna dagen van de kaart).

En „terugdenkend naar de daartoe nodige voorwaarden”: gegeven een doel stelt men zich ook middelen voor.

De effectiviteit van middelen, waarmee al gewerkt wordt, kan soms gezien en gemeten worden. Maar de effectiviteit van middelen, welke iemand aanbeveelt, kan slechts verwacht, dat is wederom „voorgesteld” worden en de een verwacht er meer van dan een ander. Misschien verwacht een ander er zelfs een averechts effect van.

Voorts is er géén politiek, die naast het beoogde effect geen andere, niet beoogde effecten veroorzaakt, effecten die men voorzien heeft (dat is al weer: „voorgesteld”) . . . of niet. Het doel kan zó obsederen, dat zelfs de ergste nevengevolgen van wat men ter bereiking van dat doel onderneemt uit de voorstellingen verdwijnen. Een blikversmalling, waarvan in deze tijd een tragisch voorbeeld werd gegeven door de regering der Verenigde Staten, die, vasthoudende aan en zich sterk concentrerende op haar doelstellingen in Vietnam, nauwelijks scheen te zien, wat haar dat kostte aan bijv. „political loyalties” in de wereld. Welke hoofdstad kon Johnson ten slotte nog bezoeken? Maar anderzijds: welke voorstellingen maken „de CPSU en het gehele Sowjet-volk” zich van de eventuele nevengevolgen van het daar geaccepteerde middel „de heilige strijd van de onderdrukte volkeren en hun gerechtvaardigde bevrijdingsoorlogen tegen het imperialisme te steunen”? In Nederland verwacht ruim de helft van de bevolking tussen de vijftien en veertig jaar oud, dat als er een wereldoorlog mocht uitbreken dit zal gebeuren door de uitbreiding van een lokaal conflict (onderzoek *The Year 2000*).

En zo kunnen we doorgaan. Vertrouwen en wantrouwen zijn voorstellingen (van het type verwachting). Hoop en vrees zijn voorstellingen. Beelden en stereotypen zijn voorstellingen. Hoe ontstaan ze? Hoe veranderen ze? Propaganda is het scheppen van voorstellingen. Dreigen is het scheppen van verwachtingen. Lokken is het scheppen van verwachtingen. Overreden is het scheppen van voorstellingen. Het toereikend achten van voorwaarden of middelen is een voorstelling, die men zich maakt. Het onmisbaar achten van voorwaarden of middelen is een voorstelling, die men zich maakt. Timing en coördinatie onderstellen complexe voorstellingen. Kortom, politiek is „un monde de représentations” (Burdeau).

Maar inderdaad, centraal in alle politiek staan de middel-doel-relaties. Dat zijn causale relaties van een bijzonder type: de gevolgen zijn beoogd en de oorzaken zijn gekozen. Hoe verhoudt zich zo'n finale of causale relatie tot een statistische correlatie? Een werk als het *World Handbook of Political and Social Indicators* biedt een schat aan materiaal en statistische bewerkingen. Maar kan men lichtvoetig met de auteurs concluderen: „If one assumes each explanatory variable is an independent cause of the dependent variable, equations in this form also suggest how much and in which direction each might be manipulated to produce a particular desirable or undesirable outcome”? Kan men er uit concluderen, dat men „om” het geboortecijfer te drukken, de keus heeft uit (a) de helft der bevolking te leren lezen en schrijven of (b) het bruto nationaal produkt te verdrievoudigen? Ook het ontwarren

van zulke „policy implications” uit ogenschijnlijk zo duidelijke statistische samenhangen is iets, wat wetenschappen, die zich met politiek bezighouden, zouden kunnen bijdragen tot de organisatie van de vrede. Ze kunnen het echter niet zonder herziening van enige hoofdstukken der filosofie.

DE VREDESIDEE VAN TINBERGEN EN DE POLITICOLOGIE

In een compact artikel als dit kan men maar weinig „overdragen”. Hopelijk geeft bovenstaande schets althans enig beeld. Maar dan nu ook nog „daarvanuit” mijn reactie op de idee van Tinbergen: „het organiseren van de vrede is nu het meest nodige”.

Dit is het centraal stellen van een doel, dat inderdaad verdient centraal gesteld te worden. Een eerste politicologische reactie is: „Wat voor situatie stellen wij ons bij 'vrede' als term voor een doel voor?”. En een tweede: „Hoe bereikt men dat?”.

Het *lijken* nare vragen. Tinbergen laakt ergens „the explaining in detail, by political scientists, why it is unrealistic to propose to establish supranational organizations”. In die wrevel kan ik wel inkomen. Ook onder politicologen zijn van die beroepstwifelaars, die maar één ding zeker weten: dat elk voorstel van een ander betwijfeld moet worden. Tot hen wens ik bepaald niet gerekend te worden en ik zou bovengestelde vragen zo *niet* willen zien uitgelegd. Ze vloeien slechts voort uit die ene denktrant, waardoor ook politicologie nuttig zou kunnen zijn.

Ik meen te begrijpen, dat Tinbergen onder „vrede” niet alleen verstaat een wereldsituatie, waarin het risico van „the last world war” is uitgesloten, maar tevens een wereldsituatie, waarin alle landen zo gelijk mogelijk en natuurlijk ook zo hoog mogelijk zijn ontwikkeld. Dit lijkt mij een voortreffelijke, zo niet de enig juiste opvatting. Wat ik verder meen te mogen vaststellen, is dat Tinbergen deze mondiale ontwikkeling ziet als een middel — en wel een noodzakelijk middel — om een kernoorlog uit te sluiten. Ook dat ben ik met hem eens. Overigens betekent dat *niet* dat mondiale ontwikkeling voor *dat* doel toereikend is. Ook vrije en gelijke mensen en naties kunnen elkaar nog vermoorden.

Op dit punt kan ook Tinbergen ons niet verder helpen. Men kan het wel met hem eens zijn, dat „een wereldregering en één mondiale gewapende macht” alsmede een „stemprocedure” nodig zijn, maar de grote vraag is ook hier weer: „Hoe bereiken we dat?”. Ik vind wel, dat Tinbergen hier iets te veel verwacht van de wetenschap der politiek. Hoe moeilijk bereikbaar is zelfs een Europese regering niet gebleken. Is het redelijk, om politicologen te verwijten, dat zij De Gaulle niet bekeerd hebben?

Verder dus over dat middel „mondiale ontwikkeling”. Laten we ook dit een „doel” noemen, want het is een gewenste, maar nog niet bestaande situatie. Hoe *dát* doel te bereiken? Tinbergen bepleit een wereldontwikkelingsplan, dat voorziet in een ongelijkmatige groei (een volkomen juist principe, dat echter intranationaal nog steeds niet wordt toegepast, want daar zweren wij nog altijd bij procentuele inkomensverhogingen). Hij bepleit een wereldplanbureau. Hij bepleit supranationale procedures voor het vaststellen van nationale verplichtingen. Hij bepleit beperking van excessieve bevolkingsgroei (een ander doel van volstrekt niet-economische aard). Hij bepleit mondiale arbeidsverdeling. En veel van die wensen concretiseert hij. Hij verdient daarin ieders krachtige steun.

Ook bij elk *dier* dingen kunnen en moeten we weer vragen: „Hoe bereiken we dat? Wat zijn de daartoe nodige voorwaarden?”. Hier echter houdt Tinbergen op met vragen en begint hij gewoon te „doen”. Actors bewegen tot een bepaald beleid gebeurt doorgaans door middel van overreden en steun zoeken, al of niet gepaard met lokken en dreigen. Al zou Tinbergen in de positie verkeren om te dreigen, dan zou hij het, dacht ik, nog niet doen. Maar overreden en steun zoeken doet hij wel, weinigen kunnen het beter dan hij. En ook lokken blijkt hem goed te liggen. Tinbergen bevestigt daarmee, dat de politiek een wereld van voorstellingen is en dat verandering van politiek altijd begint met het veranderen van voorstellingen. Dat is wat hij doet. Hij noemt het zelf „het veranderen van de ideologieën”. En hij beseft ook, wie de actors zijn wier voorstellingen de meeste verandering behoeven.

Zijn beroep op de Sowjet-Unie, om bij de opzet van een wereldontwikkelingsbeleid initiatief te nemen, vind ik grandioos. Zijn pogingen, om de zo boeiende en tot op grote hoogte zo juiste convergentietheorie, welke daar niet bepaald populair is, toch ingang te doen vinden, zijn van een magnifieke subtiliteit. Hier ziet men de waarde van persoonlijk prestige, van persoonlijke contacten, van een soepele intelligentie. Tinbergen houdt de Russen vier argumenten voor: zij waren de eersten die planning invoerden; zij zijn voor de vrede; zij zien de betekenis van economische krachten als „prime movers”; zij genieten het vertrouwen van veel ontwikkelingslanden. Hoe zullen deze argumenten werken? Een korte kanttekening bij drie ervan.

In de zelfde tijd, dat in het Westen steeds meer mensen begrip begonnen te krijgen voor „het” Russische plansysteem, begonnen de Russen zelf er vertrouwen in te verliezen. Iedereen was het er over eens, dat het de verdere ontwikkeling stagneerde. Het nationaal inkomen liep zelfs iets terug. Daarom is in 1965 „het” plansysteem grondig gewijzigd, na diepgaande en soms felle discussies. Tinbergen spreekt van „decentralisatie”. Mij lijkt „partiële deplanificatie” een juistere typering. Immers, was een Sowjet-onderneming tevoren gebonden aan ca. 500 centraal voorgeschreven „controlecijfers”, nu resteren er nog slechts een twaalfstal. Als dit „decentralisatie” is, is ook een stelsel van compleet „laissez faire” een systeem van „gedecentraliseerde planning”. M.i. moet men ook zó de lessen zien, die de Russen hebben voor de wereld.

De Russen zijn inderdaad voor de vrede. Maar misschien is de voorstelling, die te dien opzichte veranderd moet worden, nog steeds deze, dat er eerst een reinigend onweer over de aarde moet gaan eer het zo ver is en dat het de historische taak van het *communisme* is de oorlogen af te schaffen.

En dan de economie als „prime mover”. Dat is wel Marx en — iets minder — Engels. Maar het is niet Lenin en niet Stalin. Wat dezen daarover leerden, vat de Grote Sowjet-Encyclopedie samen onder het begrip „Het primaat van de politiek over de economie”.

Ik kon mijn „reacties” maar kort en gebrekkig aanduiden. Eén ding tot slot. Tinbergen kritiseren is het laatste, wat ik zou willen en het laatste wat ik zou kunnen. Bij alles wat van deze bewonderenswaardige man gezegd kan worden ook dit nog: ik beschouw hem als een groot leermeester ook van de politicologie. Vanwege zijn denktrant en vanwege zijn visionaire verkenningen van het grensgebied tussen economie en politiek.

G. Kuypers

World peace and East-West relations

*L. Mates
Directeur Institute of International
Policy and Economy, Belgrado*

After the explosive worsening of relations between the United States and the Soviet Union in 1960 and a period of three years of continuing high tension, the years that followed are marked with successful efforts to reduce East-West tensions in general and tensions within Europe in particular.

This state of affairs prevailed even in the course of the last years of escalation in the war in Viet Nam. The two Super Powers are, of course deeply divided on this issue, but they have made in the past and they are still making great efforts to prevent that the conflict in Southeast Asia may not destroy the general atmosphere in their relations. Cooperation in the drafting of a treaty on the nonproliferation of nuclear weapons has continued throughout the period of escalation in Viet Nam.

There is no doubt that this effort made by the two major military powers of our times contributes substantially to the prospects of peace in the world. They are more than any other State responsible for the international peace and they can immensely contribute to international cooperation. For years all hopes and efforts of many Statesmen and nations have been directed towards the single aim of bringing these two giants closer together and to secure a working relationship between them. For years the world situation has been judged by the state in the relations between the Soviet Union and the United States.

It is indeed reassuring that they continue to maintain at least a certain degree of cooperation and tolerance while having important differences in many fields and in many places in the world. Yet, it is worth noting that the international scene has in the course of the last few years changed in many other respects besides the more stable relationship between the Super Powers. In fact, the relations between the East and the West in Europe have developed beyond the level attained in the relations between the Super Powers. On both sides of the dividing line of the Cold War less cohesion in the political and military blocs is visible and less compliance with the tactical behaviour of the respective Super Powers. East-West relations within Europe have to a considerable extent begun to develop along more independent lines.

Europe is, of course, still divided into East and West, with few countries standing outside the blocs, but links across the fence are more numerous and more significant than ever in the past since the Second World War. The two military alliances are still in force, but military considerations are less in the centre of international relations in Europe than only five or six years ago. Trade between the two parts of Europe is rapidly increasing, it is increasing faster than trade between any two regions in the world.

Prospects for further developments in East-West cooperation in Europe are indeed brighter than ever in modern times, but this does not yet permit the conclusion that one can expect too much in the nearest future. The level of trade and of economic cooperation here is low and even rapid progress can bring it to significant levels only after prolonged and sustained efforts over many years.

THE MATERIAL BASIS FOR CLOSER EAST-WEST COOPERATION

It is necessary to overcome more than one obstacle in the way of further development in East-West relations on the old continent. Above all one should not forget that the continent was not one whole neither economically nor politically even before the First World War. Whilst the West profited amply from the industrial revolution in the past two centuries and made important political advances, the other part of the continent did not participate in this historic development.

Eastern Europe remained during this most important period of general progress in the West either in the state of foreign domination hindering the free play of social forces pressing for progress, or under the domination of stagnant conservative and outdated régimes. Let us only remember the influence of the Ottoman Empire in the South and of Tzarist Russia in the North. If there was some progress it was only in isolated areas and even then influenced by the developments in the neighbourhood.

Consequently, the eastern parts of Europe lagged more or less significantly behind the West in respect of economic progress. The low level of economic development was accompanied and it caused low standards of living and affected seriously the forms and the content of public activities and political institutions in those countries. Social conditions produced an ever increasing internal tension in the societies of those countries and in Russia this brought developments to a breaking point at the end of the third year of the First World War.

After the Second World War revolutionary changes spread over most of Eastern Europe. The already existing division became more visible, Europe was politically divided, after it lived two separate lives for more than two centuries. But, the same developments which gave form to the now existing political division, introduced a new trend in Eastern Europe: a feverish effort to overcome the inherited economic backwardness. The industrial revolution finally came to Eastern Europe, or at least to those countries which are not only geographically in the east, but are also covered by the political notion of East.

Thus, the first step towards the creation of the material basis for a unification of Europe was made when the East separated visibly from the West and began to seek its own way to salvation. The most important question concerning East-West relations in Europe now boils down to this: will the industrialization and modernization of the East of the Continent lead towards closer cooperation and integration, or will strife and tension periodically recur and remain a durable feature in intra-European relations?

We can not see into the future and the next best is to make assumptions, basing ourselves on the past and the present trends. The first thing to be examined in this respect is the way in which things are developing in the

East and to find out whether this is conducive to a further increase in cooperation and stability of relations or not. Economic progress in this respect is, in itself, not a sufficient indicator. More important is the nature of development of economic, social and political institutions.

It is exactly from this point of view that current developments in Eastern Europe assume great importance for the future of relations on the whole continent. The developments in the several countries of Eastern Europe are specific and reflect differing conditions and circumstances of development in each of them. Nevertheless, there is a meaningful common denominator, the trend to permit a more free functioning of the market mechanism in the economies and a general democratization of the political conditions and life in all of these countries with the sole exception of Albania.

Thus, one may expect to see in a more or less distant future much more favourable conditions for the economic cooperation between the two halves of Europe. The economic reforms are likely to remove, or at least to reduce the effect of the most important obstacles standing now in the way of more ample economic relations across the East-West division line. Among them one must count the different patterns of consumption and production, as well as the different levels of general economic development. The difference in pattern is the consequence of long standing low levels of trade with the West, in the beginning caused by restriction, but subsequently influenced by autarchic attitudes of the States in eastern Europe unfavourably affected by unfriendly measures restricting their foreign trade.

This view into the past permits now to deduce and assume that the continuation of prevailing trends in Eastern Europe and its favourable effect on East-West relations can, although slowly, lead to hitherto unknown increases in the volume of trade and economic relations in general between the two parts of the continent. This is based also on the assumption that there will prevail in the West a sufficiently great interest for these developments and that consequently the evolution in the East will cause more understanding and a favourable response to the increasing readiness to cooperate.

INTRA-EUROPEAN RELATIONS: CEMENT IN THE EAST-WEST RELATIONSHIP

This brings us to the second important element. The trends in the West indicate that the countries of this part of the continent have a valid and well understood interest to improve economic relations with the East and this means also to maintain at least moderately well developed political relations. This trend can be derived exactly from the most significant happening in this region since the last war; the rapid recovery of the economies of the countries of western Europe. They have within the short period of 15-20 years achieved a renaissance of their economies shattered during the war.

The postwar rehabilitation and the development which came with it brought western Europe fully into the stage of development when national boundaries even of the larger countries became to narrow. Even the integrations which have come into being since the year 1958, can not prosper without the expansion of trade with the outside world and close cooperation with wider areas. The competition with the United States and the growing desire to

reassert Europe as an important and independent actor on the world scene, all this has opened and may in the future continue to stimulate and opening towards the East, creating a sound basis for stability and cooperation.

Without venturing predictions concerning the pace and the forms of these developments, we can assume that intra-European relations will serve in the future as a cement in the relationship between the two Super Powers. For obvious reasons the countries of the western part of Europe will continue to have very close relations with the United States, and the other part of Europe will do the same in respect of the Soviet Union. Furthermore, one can assume that the interest of the two major powers to prevent a serious deterioration in their mutual relations will continue. It is based on durable foundations and in particular on the recognition that they can gain nothing through high pressure but falling over the brink into the abyss of a nuclear war.

This short review of East-West relations permits us to make a rather optimistic general appraisal of the prospects of peace between East and West and therefore peace in the world as a whole. This is greatly true, but the picture of international relations and the possibilities of causes for conflict are not thus exhausted. We have so far dealt only with the northern tier of the world. If we move down to the South, we find many new causes for unrest, tension and new dangers for peace and stability in the world.

Speaking figuratively of the South, we have in mind the less developed countries. There we find considerable instability in internal conditions and in international relations coupled with a very low standard of living and corresponding political and social conditions. These state of affairs in itself could become a source of tension in international relations and in particular in view of the fact that it is easier to produce nuclear weapons than to solve economic and social problems. But, there is besides this also the danger arising out of the involvement of the powers of the North in the political affairs of the South. The war in Viet Nam is the most impressive case and the most important danger spot of this kind.

Recently another dangerous situation has developed in the Middle East, where a latent tension exploded into open warfare. There are many other points where danger and conflagrations are possible and even likely. It is therefore of the greatest importance that the improving relations among the developed countries after the overcoming of the Cold War become a basis for a concerted effort aiming at the relieving of the tensions generated by the backwardness in the economies of less developed countries.

The improvement of East-West relations has so far caused even less interest in the fate of the rest of the world in economic respects. This has not reduced the political interest and thus a dangerous situation is developing. Indirect conflicts of the powers of the East and the West in other parts of the world can in the future seriously affect direct East-West relations and even the so well developing relations within Europe.

The improvement in the relations between the countries of East and West can have a full and beneficial effect on conditions in the world only if the developed countries of the East and the West concert their efforts in a joint enterprise with the aim of accelerating the economic and social development of the less developed majority of mankind.

Leo Mateš

Het Noord-Zuid-vraagstuk en de wereldvrede

Prof. Dr. H. C. Bos

Uitspraken over het verband tussen de Noord-Zuid-tegenstelling, d.w.z. de welvaarts kloof tussen de rijke en de arme landen, en de wereldvrede zijn tot op zekere hoogte afhankelijk van de inhoud die men aan zijn begrippen geeft. Men kan het begrip „wereldvrede” zo ruim opvatten, dat het de opheffing van grote welvaartsverschillen als wezenlijk kenmerk omvat. Hierdoor verliest de vraag naar het verband tussen beide echter zijn logische zin. Anderzijds kan men met „vrede” ook aanduiden een zo eng begrip als bijv. een situatie gekenmerkt door afwezigheid van open oorlogshandelingen. In dit geval zal het vrijwel uitgesloten zijn een direct verband tussen het uitbreken van een dergelijk conflict en de welvaarts kloof aan te tonen.

Tussen beide uitersten bestaat een gamma van andere opvattingen. Wanneer men verder bedenkt dat het verband kan worden opgevat als een directe oorzakelijke relatie, maar ook als een veel vagere algemene samenhang, dan zal het duidelijk zijn dat op de vraag of er verband bestaat tussen de Noord-Zuid-tegenstelling en de wereldvrede positieve en negatieve antwoorden mogelijk zijn die bovendien niet noodzakelijk met elkaar in strijd behoeven te zijn. Degenen die vooral aandacht schenken aan de kortetermijn- en directe relaties zullen geneigd zijn de vraagstukken van ontwikkeling en wereldvrede als min of meer van elkaar onafhankelijk te beschouwen. Zij die daarentegen gewend zijn te denken in termen van brede maatschappelijke samenhangen op lange termijn, zullen een duidelijk verband tussen beide zien.

Het komt mij voor dat voor de vraagstukken waar het hier om gaat de laatste visie meer relevant is. Naar zijn aard betreft het ontwikkelingsvraagstuk maatschappelijke veranderingen op lange termijn. Deze raken zo zeer iedere nationale samenleving van het Zuiden en de internationale volkerengemeenschap, dat het onrealistisch zou zijn te redeneren alsof het ontwikkelingsvraagstuk geïsoleerd zou kunnen worden van andere belangrijke aspecten van het nationale en internationale maatschappelijke verkeer.

Robert McNamara, de huidige president van de Wereldbank, heeft in zijn vorige functie van Minister van Defensie der Verenigde Staten in 1966 een bekende toespraak gehouden gewijd aan het vraagstuk van de economische ontwikkeling. Hij heeft hierbij o.a. cijfers vermeld omtrent het aantal ernstige conflicten dat zich sedert 1958 heeft voorgedaan in een grote groep van landen, die werd onderverdeeld in een viertal groepen van landen gerangschikt naar hun inkomen per hoofd. Uit deze cijfers blijkt dat naar verhouding het aantal conflicten afneemt naarmate het ontwikkelingsniveau toeneemt.

Er is uiteraard alle aanleiding een vraagteken te zetten bij dit „bewijs” van het verband tussen het economische

ontwikkelingspeil en de frequentie van geweld. Het Zuiden verschilt niet alleen in ontwikkelingsniveau van het Noorden, maar ook in vele andere opzichten. Ook een classificatie van de landen naar bijv. leeftijd volgens politieke zelfstandigheid zal waarschijnlijk een soortgelijk verband tussen ontwikkeling en geweld laten zien.

Men stuit hier op een bekende moeilijkheid, die zich ook voordoet bij het onderzoek naar de fundamentele oorzaken van de onderontwikkelde van een land. Hiervoor kan een complex van factoren van psychologische, sociologische, economische, politieke en institutionele aard worden aangegeven, maar het is daarbij moeilijk, zo niet onmogelijk, oorzaken en gevolg, fundamentele en afgeleide oorzaken te onderscheiden. Het ontbreken van een multidisciplinair inzicht in het mechanisme van de onderlinge samenhang tussen de verschillende factoren die het ontwikkelingsproces beïnvloeden, kan echter geen rechtvaardiging zijn de mogelijke invloed van een der genoemde factoren op de ontwikkeling te verwerpen. Evenzeer zou het kortzichtig zijn op grond van een statistische verwerping van de bewijskracht van feiten, zoals bijv. door McNamara aangevoerd, bij de bepaling van zijn politiek niet met de mogelijke samenhang tussen ontwikkeling en geweld rekening te houden.

ONTWAPENING

Over één aspect van het vraagstuk van de samenhang tussen het ontwikkelingsvraagstuk en de vrede zal waarschijnlijk minder verschil van mening bestaan. Verlaging van de militaire uitgaven, mogelijk gemaakt door vermindering van de internationale conflicten en spanningen, maakt middelen vrij die in de strijd tegen de onderontwikkeling op vreedzame wijze gebruikt kunnen worden. Vergroting van de veiligheid in de wereld zal de vermindering van de welvaarts kloof ten goede kunnen komen.

Tot op heden zijn alle pogingen — nationaal en internationaal — om meer financiële middelen voor de ontwikkelingslanden beschikbaar te stellen gestrand op de negatieve houding van de grote mogendheden, met het argument dat voorrang gegeven moet worden aan meer urgente taken van internationale veiligheid. Met name binnen de Verenigde Naties hebben de grote landen op deze grond hun medewerking aan de instelling van een kapitaalfonds (vroeger Sunfed, thans het Kapitaalontwikkelingsfonds) onthouden. Indien de veiligheid gehandhaafd kan worden bij een lager niveau van de militaire uitgaven, dan zal althans dit argument niet langer gebruikt kunnen worden om de steun aan een dergelijk fonds te ontzeggen.

De omschakeling van de economieën der ontwikkelde landen, aangepast aan een lager peil der directe en indirecte militaire uitgaven, zou inderdaad in bepaalde sectoren problemen oproepen. Deze zijn echter in het geheel niet onoplosbaar indien een bewuste en geplande politiek gevoerd wordt om die aanpassingen te bereiken. De geleidelijkheid die een vermindering van de militaire uitgaven ongetwijfeld zal kenmerken, indien zij werkelijkheid zou worden, zal eveneens tot een beperking van de problemen van omschakeling bijdragen.

Ten slotte moet in dit verband nog worden opgemerkt, dat ook vele ontwikkelingslanden hun middelen voor economische en sociale ontwikkeling kunnen vergroten door beperking van de eigen militaire uitgaven. Dit is mogelijk door oplossing van hun onderlinge conflicten, met name wanneer die hun oorsprong vinden in grensgeschillen of andere nationalistische motieven.

INTERNATIONALE ONTWIKKELINGSPOLITIEK

Wanneer een vermindering van de Noord-Zuid-tegenstelling kan bijdragen tot de vrede in de wereld, dan zal ook de ontwikkelingspolitiek dit effect het beste bereiken wanneer deze politiek erin slaagt zijn hoofddoel, ontwikkeling, zo goed mogelijk te realiseren. Dit uitgangspunt stelt derhalve de vraag naar de aard en de inhoud van de gewenste ontwikkelingspolitiek aan de orde.

De formulering van de gewenste internationale ontwikkelingspolitiek kan wellicht het duidelijkste gevonden worden, wanneer wordt uitgegaan van datgene waarmede wij meer vertrouwd zijn, de nationale economische en sociale politiek. Het zal namelijk nodig zijn op internationaal niveau toe te passen en te ontwikkelen, hetgeen wij in de afgelopen decennia op nationaal niveau hebben geleerd. Nationaal hebben wij geleerd en geaccepteerd de ontwikkeling van de economie en van het maatschappelijk stelsel niet langer als een gegeven te aanvaarden, maar deze te beïnvloeden in al die gevallen waar de feitelijke toestand afwijkt van die welke wij als de wenselijke beschouwen. Wij hebben daarbij aanvaard dat ingegrepen wordt in de „natuurlijke” ontwikkeling door middel van een gecompliceerd stelsel van maatregelen en instituties. Deze beïnvloeding is aanvankelijk incidenteel en onsamenvattend geweest. Zij heeft zich geleidelijk ontwikkeld tot een meer systematische politiek, die niet alleen ingrijpt als er iets misgaat, maar die dit misgaan tracht te voorkomen door het formuleren van de doeleinden van de politiek, zoals groei, stabiliteit en rechtvaardigheid in inkomensverdeling en die de instellingen ontwikkelt en de middelen hanteert nodig om de gekozen doelstellingen te verwezenlijken. Deze politiek beperkt zich niet tot het economische, maar strekt zich ook uit tot het sociale vlak. Deze politiek kiest haar horizon niet alleen op korte, maar ook op middellange termijn.

Hetgeen noodzakelijk is, is de schaalvergroting van deze nationale politiek tot een internationale politiek. De internationale ontwikkelingspolitiek bevindt zich thans nog in de fase van de incidentele maatregelen, veelal genomen onder de druk der omstandigheden, met een korte-termijnvisie. Deze politiek is geen werkelijke internationale, d.w.z. wereldpolitiek, maar een ongecoördineerd geheel van nationale maatregelen, die voor een belangrijk deel in de eerste plaats worden ingegeven door het nationale en niet door het internationale belang.

Op lange termijn bezien is er zeker vooruitgang gemaakt, zowel wat betreft de structurele veranderingen in vele ontwikkelingslanden als ten aanzien van de ontwikkelingsinspanning, naar omvang en vorm. Het tempo waarin deze vooruitgang plaatsvindt schiet echter duidelijk tekort vergeleken bij wat wenselijk beschouwd moet worden, wil men tot een werkelijke vermindering van de Noord-Zuid-tegenstelling komen.

Een systematische internationale ontwikkelingspolitiek op wereldniveau is daarvoor dringend noodzakelijk. Door kwantitatieve formulering van de belangrijkste doeleinden en middelen kan een kader gegeven worden waaraan de feitelijke ontwikkeling en inspanningen getoetst kunnen worden.

De doeleinden zullen uiteindelijk gericht moeten zijn op vermindering van het welvaartsverschil en ten minste een versnelling van de groei in welvaart in de ontwikkelingslanden moeten betekenen. Daarnaast zullen ook andere doeleinden, van verhoogde werkgelegenheid en betere sociale voorzieningen, nagestreefd moeten worden.

Wanneer men bepaalde doelstellingen te ambitieus vindt dan betekent dit dat men van mening is dat de inspanningen die noodzakelijk zijn om deze doelstellingen te bereiken niet opgebracht kunnen worden. Er zijn inderdaad grenzen aan wat mogelijk is. Voor de ontwikkelingslanden vloeien deze grenzen grotendeels voort uit hun onderontwikkeld zijn. Ik denk hierbij niet alleen aan de beperkte spaarcapaciteit, die het gevolg is van het lage inkomenspeil, maar ook aan verschijnselen zoals inefficiency, corruptie en geringe arbeidslust, die evenzeer aspecten zijn van onderontwikkeling als het lage inkomen. Voor de ontwikkelde landen is het niet zozeer het vermogen, als wel de bereidheid de gewenste inspanningen op te brengen die de grenzen van het mogelijke bepalen. Deze bereidheid wordt in feite bepaald door de afweging van de besteding der nationale middelen in alle mogelijke richtingen, rekening houdend met de belangen van landbouw en industrie, werkgevers en vakverenigingen, consumenten, kiezers en vele andere groeperingen enerzijds en de betekenis die men toekent aan de vermindering van de Noord-Zuid-tegenstelling anderzijds. Uit het resultaat van die afweging moet men afleiden dat elk gevoel voor verhoudingen omtrent de urgentie van de nationale en internationale behoeften bij het overgrote deel van de bevolking der ontwikkelde landen nog ontbreekt. De verruiming van de fysieke blik die de moderne communicatiemiddelen dagelijks op de wereld geven is nog niet gepaard gegaan met een verruiming van het denken over die wereld.

Het is niet nodig hier een verdere uitwerking te geven van de inhoud van de internationale ontwikkelingspolitiek die hierboven is bepleit. Tinbergen heeft op vele plaatsen en bij vele gelegenheden de organisatie en de inhoud van een dergelijke politiek geschetst. De Nederlandse regering heeft onder de naam „ontwikkelingsstrategie” haar steun aan deze benadering van het ontwikkelingsvraagstuk gegeven. Aan de voorbereidingen voor het opstellen van een programma voor een Tweede Ontwikkelingsdecennium wordt in het kader der Verenigde Naties gewerkt. Men kan slechts hopen dat alle betrokkenen bij het ontwikkelingsvraagstuk, d.w.z. de landen van Noord en Zuid, voldoende visie kunnen opbrengen om deze internationale ontwikkelingspolitiek ook tot uitvoering te brengen.

H. C. Bos

Regionale samenwerking en de organisatie van de vrede

*Drs. M. Kohnstamm
Président Institut de la Communauté
Européenne pour les Etudes Universitaires*

Ongeveer twintig jaar geleden — de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking draaide op volle toeren, maar het Schuman-plan dat tot de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal zou leiden was nog niet gelanceerd — had ik het voorrecht aan een aantal gesprekken met Jan Tinbergen deel te nemen over Europese economische integratie — toen nog een gloednieuw begrip. Het is voor mij een groot genoegen dit gesprek met hem, dat in de afgelopen jaren gelukkig nooit afbrak, ook in dit nummer te mogen voortzetten.

Het thema is thans echter, hoewel verwant, niet geheel hetzelfde. Toentertijd waren wij vooral geïnteresseerd in de vraag welke bijdrage economische integratie tot verhoging van de welvaart kon leveren, en wat er gebeuren moest om economische integratie tot stand te brengen. Hoewel het debat over regionale economische integratie zeker niet afgesloten is en een exacte berekening van de voor- en nadelen ervan moeilijk blijft, ziet het er naar uit dat de praktijk een duidelijke beslissing heeft genomen: economische regionale samenwerking is overal in de wereld, in Oost en West, Noord en Zuid, aan de orde van de dag.

Betreffende de vraag welke onderdelen van handelspolitiek, van algemeen economisch en monetair beleid geïntegreerd of althans geharmoniseerd moeten worden om een gemeenschappelijke markt tot stand te brengen, hebben wij eveneens in de afgelopen twintig jaren veel geleerd; het probleem is niet zozeer meer *wat* er gebeuren moet, als wel *hoe* de politieke bereidheid tot actie tot stand kan worden gebracht. Tinbergens belangstelling gaat nu vooral uit naar de bijdrage van economische regionale groeperingen tot de organisatie van de vrede; daarom zou ik ten behoeve van de discussie over dit vraagstuk hier graag een paar opmerkingen willen maken.

WAAROM REGIONALE SAMENWERKING?

Het is geen opwekkend moment om over dit thema te schrijven. Niet alleen in Europa stuit regionale samenwerking op grote moeilijkheden en schijnt het politieke getij in neo-nationalistische richting te gaan. Al is in Europa de spanning tussen Oost en West, en daarmee de bedreiging van de vrede, sterk afgenomen, de landen van West-Europa zelf schijnen thans op politiek gebied verder van elkaar verwijderd te zijn dan ooit sedert het einde van de jaren veertig.

Tinbergen heeft het nationalisme de grote vijand van het welzijn van de wereldbevolking genoemd. Daar hij zelf kennelijk niet bereid is opzij te gaan voor dit overal opnieuw oplevende nationalisme — het autonoom nemen van beslissingen die voor anderen van de grootste betekenis zijn, in plaats van een streven naar gemeenschappelijke beslissingen — zal het hem, ondanks de moeilijke omstandigheden, niet zinloos voorkomen het gesprek voort te zetten over de vraag waarom en hoe regionale groeperingen tot de organisatie van de vrede kunnen bijdragen.

In de eerste plaats dan: *waarom?*

In de term „Organisatie van de vrede” liggen al enkele belangrijke uitgangspunten en vooronderstellingen opgesloten. „Organisatie” wijst op de noodzaak van bepaalde structuren om een bepaalde toestand tot stand te brengen. Maar vanaf de Wederdopers van Münster uit de 16de eeuw tot de Nihilisten van de 19de eeuw, zijn er denkers geweest voor wie vrede slechts het gevolg zou kunnen zijn van een vernietiging van alle politieke structuren. Het ziet er naar uit dat deze denkrichting opnieuw „en vogue” geraakt. Alleen het gewelddadig omwerpen van alle structuren kan tot vrijheid en vrede leiden! Alleen geweld kan een einde maken aan geweld! Daarom een oproep tot geweld om eindelijk het geweld uit te bannen. Deze apocalyptische zienswijze heeft vele nieuwe profeten; voor hen is regionale organisatie op zijn hoogst een zwakke schakel in de keten van politieke instituties, een keten die in het reinigende vuur van het geweld moet worden opgesmolten.

Het is overigens zeker niet zo dat allen die deze apocalyptische zienswijze verwerpen en naar structuren voor vrede zoeken zich voor sterke regionale groeperingen zouden uitspreken. Orthodoxe Marxisten bijv. gaan ervan uit dat vrede tussen de volkeren het noodzakelijke gevolg is van een socialistische maatschappijorganisatie. Mensen en collectiviteiten zijn alleen gevaarlijk ten gevolge van het particuliere eigendom van produktiemiddelen. Hef het eigendom op: economische samenwerking en politieke vrede zullen van zelf volgen; internationale structuren die de autonomie van staten aan banden leggen, zijn derhalve gevaarlijk en overbodig. Wie zoals Tinbergen in de organisatie van de vrede een plaats opeist voor regionale, institutioneel georganiseerde groeperingen, gaat bewust of onbewust van de overtuiging uit dat algehele autonomie van mens of collectiviteit, onder welke produktieverhoudingen ook, gevaren inhoudt, dat macht altijd ook bedreiging betekent en dat vrede, binnen één land, of tussen landen, alleen stabiel en permanent kan zijn op basis van wat Prof. Paul Scholten „de rechtsorganisatie van de macht” heeft genoemd.

„Bewijzen” kan men op dit punt niets. We kunnen nu eenmaal niet achtereenvolgens experimenteren met apocalyptische, Marxistische en rechts-organisatorische recepten. Wie echter naar organisatie van de vrede streeft, en daarbij argwaan tegenover de autonome mens niet onderdrukken kan, zal versterking van rechtsstructuren een sine qua non voor de organisatie van de vrede achten. Maar wanneer de „rechtsorganisatie van de macht” de enige weg naar de vrede is, waarom dan de omweg over regionale groeperingen? Deze groeperingen zullen immers onvermijdelijk zelf macht verwerven, en in een even onvermijdelijk streven naar autonomie in botsing komen met elkaar; botsingen die opnieuw alleen vermeden kunnen worden door deze nieuwe machten op hun beurt door schepping van een rechtsorganisatie hun nieuw verworven autonomie te ontnemen.

DE RELATIE GEMEENSCHAPSGEVOEL-RECHTSZEKERHEID

De „mondialisten” — zij die ervan uitgaan dat een wereldorganisatie zonder regionale tussenvorm mogelijk is — besteden m.i. onvoldoende aandacht aan het kernprobleem van de organisatie van de vrede: de samenhang tussen gemeenschapsgevoel en het bestaan van een de „libre arbitre” beperkend rechtsbestel. Recht zonder macht is chaos, schreef Pascal. Maar recht dat niet gedragen wordt door gemeenschapsgevoel, door een zekere mate van gemeenschappelijk rechtsbesef bij degenen op wie het recht van toepassing is, leidt eveneens tot chaos, hetzij direct omdat het niet toegepast *kan* worden, hetzij indirect omdat het alleen door voortdurende toepassing van machtsmiddelen gehandhaafd kan worden, machtsmiddelen die telkens opnieuw door de tegenkrachten die ze oproepen bedreigd worden.

Geen recht dus zonder een zeker gemeenschapsgevoel. Maar hoe kan gemeenschapsgevoel, sterk genoeg om een rechtsbestel te dragen, ontstaan wanneer ieder mens of iedere collectiviteit in niet door rechtsregels beteugelde autonomie tegenover elkaar staat? Zelfs in het oerwoud is de mens de mens niet altijd noodzakelijkerwijs tot wolf, maar hij *kan* het wel zijn. Onder deze omstandigheden is de aanval de beste verdediging! Maar is deze oerwet van buitenlandse betrekkingen — betrekkingen waarin volgens Thucydes de sterken doen wat ze kunnen en de zwakken lijden wat ze moeten — niet een oerwet van *alle* menselijke betrekkingen, voordat rechtszekerheid daarin verandering brengt? Dit betekent niets minder dan dat gemeenschapsgevoel onmogelijk is zonder rechtszekerheid, terwijl rechtszekerheid gemeenschapsgevoel vooronderstelt. Het doorbreken van *deze* vicieuze cirkel: ziedaar *het* centrale probleem van elke vredesorganisatie — binnen stam, stad of staat, zowel als tussen stammen, steden of staten.

Om een oplossing voor dit bijna onoplosbare probleem te vinden, hebben wij iets nodig dat op Dr. Dolittle's „push-me, pull-you”-beest lijkt. „Regionalisten” nu menen in regionale economische samenwerking een mechanisme gevonden te hebben dat de eigenschap van Dr. Dolittle's beest bezit. Tussen het gemeenschappelijk belang van in cultuur, traditie en economische ontwikkeling niet te zeer uiteenlopende landen, en de langzame — tergend langzame! — opbouw van bepaalde gedrags- en rechtsregels kan een wisselwerking tot stand gebracht worden, waardoor geleidelijk aan de zojuist genoemde vicieuze cirkel kan worden doorbroken.

Hoe kunnen zulke groeperingen tot stand gebracht worden? Hiervoor kunnen geen algemeen geldende recepten worden opgesteld. Daarvoor hangt teveel af van de economische omstandigheden van de landen die tezamen een groep pogen te vormen. Voor sterk geïndustrialiseerde landen, zoals onze Westeuropese, is de afschaffing van invoerrechten zeker een machtige hefboom om verdere op integratie gerichte krachten in beweging te brengen. Maar geldt hetzelfde voor landengroepen in Zuid-Amerika, in Afrika of in Zuid-Oost-Azië? Indien niet, welke andere middelen staan er dan ter beschikking? Gemeenschappelijke ontwikkelingsplannen? Gemeenschappelijke uitvoering van infrastructuurwerken die tegelijkertijd toename van contacten en van gemeenschappelijke belangen tussen de deelnemende landen ten gevolge hebben? Welke embryonale rechtsregels en gemeenschappelijke instituties zijn noodzakelijk bij de toepassing van deze middelen?

De antwoorden op deze vragen zullen alleen pragmatisch kunnen worden gevonden. Toch kunnen misschien enkele algemene regels worden aangeduid. Steeds zal ernaar gestreefd moeten worden een „push-me, pull-you”-effect tussen gemeenschappelijk belang enerzijds, gedrags- en rechtsregels anderzijds, tot stand te brengen. D.w.z. dat autonome beslissingen door collectieve beslissingen vervangen moeten worden voor zover het embryonale gemeenschapsgevoel dit toelaat en dat bij het toenemen van het gemeenschappelijk belang die gedrags- en rechtsregels verder ontwikkeld en versterkt moeten worden, zodat regressie tot autonome besluiten weliswaar niet uitgesloten maar wel moeilijker gemaakt wordt. Gemeenschappelijke instituties zullen in een proces van deze aard een onmisbare rol spelen. Politieke eenheid (dat is: uitbanning van autonome beslissingen op politiek gebied, een gebied sterk beïnvloed door gevoelsoverwegingen) zal het groeiende materiële gemeenschappelijke belang misschien volgen, maar daaraan nooit voorafgaan. *Misschien* volgen, want gemeenschappelijk economisch belang leidt niet automatisch tot politieke eenheid ook al is economische eenheid waarschijnlijk een noodzakelijke voorwaarde voor politieke integratie.

EEN TERGEND LANGZAAM PROCES

Het ontstaan van regionale groeperingen en het ontstaan van wereldomspannende banden tussen deze groeperingen zal zeker niet als een keurig en overzichtelijk proces tot stand komen. Op sommige gebieden zal een mondiale autoriteit veel vroeger tot stand kunnen en moeten komen dan op andere. Inzake invoerdiscriminaties zijn we nu al een eindje op weg, ook al lijkt een dramatische terugslag op dit gebied vandaag de dag niet uitgesloten. Op monetair gebied gaat het waarschijnlijk op korte termijn tussen chaos of een mondiale organisatie, de nationale of regionale autonomie veel sterker beperkend dan thans het geval is. Een mondiale gewapende macht lijkt in een zeer ver perspectief te liggen. Maar bestaat er voor de organisatie van de vrede een andere weg dan de tergend langzame van het geleidelijk opbouwen, mede vooral door regionale groeperingen, van rechtsstructuren die — gelijke tred houdend met een groeiend gemeenschapsgevoel — geleidelijk aan macht aan recht onderwerpen? Is de geschiedenis van onze beschaving niet de geschiedenis van een zich langzaam en met ontstellende ups and downs voltrekkend proces van „rechtsorganisatie van de macht”? „Recht” natuurlijk niet gezien als een statische grootheid, maar gebonden aan gemeenschapsgevoel en gemeenschappelijk rechtsbesef; „recht” als een ongewelddadig middel tot voortdurende verandering van de *preferenties en het gedrag van mensen*, die Tinbergen terecht noodzakelijk acht.

De Neo-Apocalyptici verwijten de regionalisten dat ze zich op structuren blindstarende technocraten zijn; de enige oplossing is structuren te verbreken, de mens te bevrijden en door die bevrijding tot omkeer te brengen. Terugziend over de geschiedenis antwoorden de regionalisten dat politiek nooit groter menselijk lijden heeft teweeggebracht dan wanneer Wederdopers, Jacobijnen en meer recente aanbidders van geweld het erop aanlegden de mens eens en voor altijd goed en ongevaarlijk te maken. De mondialisten, die de regionalisten timiditeit en traagheid verwijten, moet geantwoord worden dat de vicieuze cirkel: recht — gemeenschapsgevoel, geen Gordiaanse knoop is die, als men maar wil, met één slag kan worden doorgehakt.

IMF en Wereldbank als internationale organisaties

*Dr. J. J. Polak
Economic Counselor IMF*

De plannen, die gedurende de oorlog werden gemaakt voor de creatie van het Internationale Monetaire Fonds en de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling, waren gebaseerd op de overtuiging dat na de oorlog deze beide lichamen een belangrijke bijdrage zouden kunnen leveren tot de wereldvrede. De ideeën over de toekomstige rol van het Fonds waren meer ontwikkeld dan die over de Bank; vóór en gedurende Bretton Woods was het Fonds veel diepgaander besproken dan de Bank. Met betrekking tot het werkgebied van het Fonds was er een duidelijk denkbeeld, niet alleen ten aanzien van wat men wilde vermijden, maar ook ten aanzien van de condities die men hoopte te verwezenlijken in de wereld door het scheppen van dit nieuwe lichaam. Men had levendig voor ogen de rampzalige economische ervaringen van de jaren twintig en dertig — de monetaire wanorde en de daaraan verbonden sociale wanorde in vele Europese landen na de eerste wereldoorlog, de duurzame werkloosheid in Engeland, de ineenstorting van het internationale monetaire en handelssysteem en ten slotte de werelddepressie. Men was er zich wel van bewust dat deze gebeurtenissen verantwoordelijk geweest waren niet alleen voor veel menselijke ellende in deze twee decennia maar ook, direct en indirect, voor de tweede wereldoorlog zelf.

Deze achtergrond verklaart de doelstellingen vervat in de statuten van het Fonds. Men beoogde in de eerste plaats de schepping van een internationale instelling voor „overleg en samenwerking inzake internationale monetaire problemen” en een stabiel en ordelijk monetair stelsel, dat met name „competitive depreciation” zou

Diegene die, ontmoedigd door de eindeloze moeilijkheden, ondervonden bij pogingen tot regionale en internationale organisatie, en door het overal weer oplevende nationalisme in de verleiding verkeren ook het bitter weinige op te geven dat er aan bindend recht langzaam, en nog altijd zeer kwetsbaar, aan het tot stand komen is, kunnen misschien deze woorden van Felix Frankfurter tot verder geduld opwekken: „I do take law very seriously, deeply seriously, because fragile as reason is and limited as law is as the expression of the institutionalized medium of reason, that's all we have standing between us and the tyranny of mere will and the cruelty of unbridled, undisciplined feeling”.

Moge Jan Tinbergen nog vele jaren een stuwende kracht zijn op weg naar ontwikkeling van regionale samenwerking en de organisatie van de vrede!

M. Kohnstamm

vermijden. In de tweede plaats voorzagen de statuten in de schepping van een fonds, bestaande uit goud en nationale valuta's, dat de leden van het Fonds zou helpen om zich aan de regels van de internationale monetaire samenwerking te houden zelfs als zij in betalingsbalansmoeilikheden geraakten. Ten derde formuleerde het statuut de economische doeleinden van de naoorlogse wereld; doeleinden, die op dat moment revolutionair waren als verplichtingen van regeringen hoewel zij sindsdien gemeengoed geworden zijn: de uitbreiding en evenwichtige groei van de internationale handel, een hoog niveau van werkgelegenheid en reëel inkomen en de ontwikkeling van de produktieve hulpbronnen van alle leden.

HET NAOORLOGS ECONOMISCH HERSTEL

Maar vóór een aantal van de doelstellingen van het Fonds volledig verwezenlijkt konden worden, was het nodig de economische gevolgen van de oorlog te boven te komen. De meest onmiddellijke taak op dit gebied werd in 1943 aan UNRRA toevertrouwd; de Bank werd kort daarna geschapen om de landen met hun volledige herstelprogramma te helpen en, bovendien, om bijstand te verlenen in het ontwikkelingsprobleem. Hoewel ontwikkelingshulp gezien werd als een essentieel onderdeel van wereldsamenwerking was men zich twintig jaar geleden nog niet volledig bewust van de betekenis van ontwikkelingshulp voor de wereldvrede. De Bank had, evenals het Fonds, zekere algemene doelstellingen, met name de bevordering van de groei van de wereldhandel en de handhaving van betalingsbalans-evenwicht via internationale investeringen.

De visie van herstel, groei en volledige werkgelegenheid die men in Bretton Woods had is sindsdien in grote trekken een realiteit geworden. Tussen 1950 en 1965 verdubbelde de wereldproduktie en steeg het inkomen per hoofd met meer dan 50 pCt. Grote vooruitgang werd gemaakt in de landen die reeds betrekkelijk hoge inkomens hadden in de jaren dertig, en een nog grotere vooruitgang in landen met middelhoge inkomens zoals Japan, een aantal landen in Oost- en Zuid-Europa en sommige van de meer ontwikkelde landen in Latijns-Amerika. Naar men weet, hebben echter de landen met de laagste inkomens, speciaal in Zuid-Azië en Afrika, geen bevredigende ontwikkeling ondergaan.

Nog sneller dan de wereldproduktie heeft de wereldhandel zich ontwikkeld in een klimaat van toenemende vrijheid van de handel en van internationale betalingen, dat essentieel in overeenstemming was met de principes die de opstellers van het statuut van het Fonds op het oog hadden. Tegen het einde van de jaren vijftig waren de

valuta's van alle grotere industriële landen *de facto* convertibel geworden; er was voorts een sterke liberalisatie van de handel, waarvan de Kennedy-ronde het laatste en meest indrukwekkende voorbeeld is.

Het lijkt weinig twijfel dat er een nauw verband is tussen het succes bereikt op het gebied van economische expansie en de ontwikkelingen op politiek gebied. Men zou zich moeilijk kunnen indenken dat de politieke ontspanning tussen Oost en West en de vermindering van interne politieke spanningen in zekere Westeuropese landen geen verband hielden met de snel stijgende levensstandaard aan beide zijden van het IJzeren Gordijn. Het is ook duidelijk dat de scheuren die in de laatste tijd zichtbaar zijn geworden in het internationale monetaire systeem op verschillende wijzen, ten dele als oorzaak, ten dele als gevolg, verbonden zijn met de afnemende politieke cohesie van de meest belangrijke medespelers in dat systeem. De betrekkelijk langzame vooruitgang in de ontwikkeling van de landen met de laagste inkomens is voorts verantwoordelijk voor binnenlandse spanningen wier internationale gevolgen niet zijn te overzien.

HET SUCCES VAN EEN INTERNATIONALE ORGANISATIE

Als men tracht een oordeel te vormen ten aanzien van het succes of het gebrek aan succes van een internationale organisatie is het belangrijk onderscheid te maken (in zoverre dit mogelijk is) tussen de rol van de organisatie zelf en het gedrag van de lid-staten. Het is misschien te gemakkelijk om aan de activiteiten van Fonds en Bank de snelle uitbreiding van de wereldhandel en het handhaven van volledige werkgelegenheid toe te schrijven, en tegelijkertijd de teleurstellingen van de „Development Decade” toe te schrijven aan het gebrek aan bereidheid van sommige regeringen om voldoende middelen voor de buitenlandse hulp ter beschikking te stellen en van andere regeringen om aan ontwikkeling voldoende prioriteit te geven in het kader van hun binnenlandse politiek.

Het is waar dat in zekere zin internationale vergaderingen op zichzelf een zekere invloed kunnen hebben op de politiek van de landen die daaraan deelnemen. Een aanschakeling van internationale bijeenkomsten, zich uitstrekkende over een reeks van jaren, leidt tot een algemene verwachting van resultaten die ten slotte het bereiken van één of ander resultaat bijna onvermijdelijk maakt. Dit proces is duidelijk beschreven met betrekking tot de uiteindelijke geboorte van het Speciale Fonds van de Verenigde Naties, in het boekje van John G. Hadwen en Johan Kaufmann *How United Nations Decisions Are Made* (Leiden 1961). Zelfs het feit alleen dat een internationale vergadering op komst is, kan landen ertoe brengen tot compromissen te komen met betrekking tot problemen die anders eindeloos slepend gebleven zouden zijn.

Maar de fundamentele sterkte van instituties zoals het Fonds en de Bank ligt in het feit dat zij *organisaties* zijn, d.w.z. lichamen met een eigen persoonlijkheid die niet

alleen legaal maar ook operationeel apart staat van de lid-staten. Het zijn deze internationale organisaties die het eerste begin van supranationale regering op bepaalde gebieden in de praktijk brengen.

Het is gebruikelijk in dit verband de nadruk te leggen op het offer aan soevereiniteit dat landen brengen als zij het lidmaatschap van een internationale organisatie aangaan. Het standaardvoorbeeld in dit verband is het feit dat landen die lid worden van het Fonds afstand doen van het recht om hun eigen wisselkoers te bepalen. De ervaring van het Fonds leert echter dat vrijwel het omgekeerde waar is, met name voor de grote landen waarvoor, naar men mag aannemen, het opgeven van enig onderdeel van hun soevereiniteit een bijzonder ernstige zaak is. Een wisselkoers is van nature een internationale zaak. Eén van de commissierapporten van de conferentie van Bretton Woods zei hierover, met meer nauwkeurigheid dan elegantie, dat de wisselkoers „a two-ended thing” is; het kan dan ook niet bepaald worden door een individueel land. De moeilijke voorbereiding voor de devaluatie van het pond sterling bracht duidelijk naar voren dat, althans voor een belangrijke valuta, een koerswijziging slechts dan effectief tot stand gebracht kan worden als er internationale overeenstemming over deze verandering bestaat. De inschakeling van het Fonds in de bepaling van wisselkoersen maakt het deze landen juist mogelijk om, in plaats van hen in de keuze van de begeerde koers van hun valuta tegenover andere valuta's te belemmeren, effectief een nieuwe koers te bereiken.

Een van de belangrijkste factoren in de ontwikkelingsmogelijkheid van een internationaal lichaam ligt in de wijze waarop de verbinding tussen de lid-staten en de organisatie is ingesteld. Voor Fonds en Bank is op dit gebied een gelukkige keuze gedaan. Naast de Raad van Beheer, die eens per jaar bijeenkomt, heeft elke organisatie twintig Bewindvoerders die permanent in Washington werkzaam zijn. Hoewel zij hun positie verkrijgen door benoeming (door de landen met de grootste quota's) of verkiezing (door combinaties van kleinere landen), zijn zij juridisch gesproken geen vertegenwoordigers van deze landen; zij zijn evenmin ambtenaren van de organisatie. Zij staan in nauw contact met de landen die hen aangesteld of gekozen hebben en ontvangen in verschillende mate instructies van deze landen, maar zij dragen tegelijkertijd een algemene verantwoordelijkheid voor de organisatie, die tevens hun salarissen bepaalt.

In tegenstelling tot de Bewindvoerders zijn de Directeur van het Fonds en de President van de Bank en het personeel van beide organisaties „hun volle plicht verschuldigd aan het Fonds (de Bank), met uitsluiting van iedere andere autoriteit”. In beide organisaties is deze grondregel van het statuut in de praktijk een volmaakte realiteit geworden. De organisatorische structuur van Fonds en Bank heeft het mogelijk gemaakt voor deze lichamen om hun doeleinden na te streven zelfs wanneer deze van tijd tot tijd niet zeer populair waren bij sommige regeringen of zelfs bij belangrijke groepen van regeringen.

(I.M.)

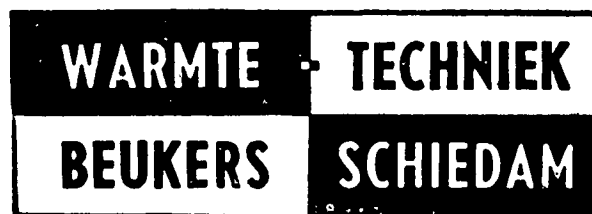
 N.V. SLAVENBURG'S BANK

Zowel in het Fonds als in de Bank is de ontwikkeling in de richting van supranationale regering aanmerkelijk verder gegaan in de praktijk dan wat de statuten van deze organisaties specifiek vastleggen. Een voorbeeld hiervan kan geput worden uit de geschiedenis van het Fonds. Het statuut van het Fonds bevat een lange lijst van onderwerpen waaromtrent de leden verplicht zijn het Fonds van de nodige statistieken en andere informatie te voorzien. Deze lijst bevat een merkwaardige lacune, namelijk statistieken over regeringsfinanciën. Een aantal delegaties in Bretton Woods, met name die van het Verenigd Koninkrijk, vreesden dat het opnemen van fiscale statistieken in de lijst het Fonds ertoe zou brengen zich te bemoeien met de fiscale politiek van zijn leden. In de praktijk van het Fonds werd het spoedig duidelijk dat het onmogelijk was om een redelijke discussie te hebben over de betalingsbalanspolitiek of de stabilisatiepolitiek van een land zonder nauwkeurige aandacht te besteden aan regeringsfinanciën. Enkele jaren geleden kwam het Fonds tot de conclusie dat deze kwesties van zo groot belang waren voor zijn werkzaamheden dat het een Fiscal Affairs Department oprichtte met als hoofdtaak leden advies te geven op dit gebied. Tevens werden bepalingen t.a.v. de te volgen politiek met betrekking tot regeringsfinanciën opgenomen in vele van de „stand-by arrangements” die het Fonds met zijn leden afsloot. Het meest recente en belangrijkste akkoord dat in dit verband genoemd mag worden was het „stand-by arrangement” met het Verenigd Koninkrijk in november 1967, waarin een van de belangrijkste clausules een verklaring van de Engelse autoriteiten was ten aanzien van het maximum begrotingstekort dat verenigbaar was met het bereiken van de gewenste verbetering in de betalingsbalans.

VERBREIDING VAN HET WERKTERREIN

De activiteit van de Bank kon zich uiteraard ook niet beperken tot de bestudering en financiering van individuele projecten. Het was onvermijdelijk dat de Bank zich actief interesseerde voor de prioriteiten in het gebruik van de produktieve middelen der ontwikkelingslanden en dit bracht de Bank meer en meer op het terrein van economische politiek, ontwikkelingsprogrammering en ontwikkelingspolitiek. De verantwoordelijkheid voor economische ontwikkeling bracht de Bank er ook toe zich bezig te houden met zekere internationaal politieke problemen. Wellicht het meest dramatische op dit gebied betrof het gebruik van het water van de rivier de Indus. Onderhandelingen over een periode van acht jaar, waarin de Bank een belangrijke rol speelde, leidden in 1960 tot het afsluiten van het Indus Water Verdrag. Dit verdrag voorzag in de scheiding van het water van de Indus tussen India en Pakistan en ging gepaard met een aparte overeenkomst voor de schepping van een groot fonds, beheerd door de Bank, ter financiering van een complex van ontwikkelingsprojecten in West-Pakistan.

Als gevolg van de zich uitbreidende functies van de organisaties heeft de positie van President van de Bank en Directeur van het Fonds zich geleidelijk ontwikkeld tot één van erkende internationale verantwoordelijkheid. De President van de Bank heeft, om een voorbeeld te noemen, de internationale aandacht gevestigd op de onvoldoende grootte en de vaak onbevredigende voorwaarden van de gegeven ontwikkelingshulp en hij heeft tevens

(I.M.F.)

publiekelijk gewezen op de slechte gevolgen die zich voordoen wanneer buitenlandse hulpverlening verbonden wordt met politieke doeleinden op korte termijn, zoals exportbevordering of het steunen van een politieke bondgenoot. Hij heeft zich eveneens scherp uitgesproken tegen de verspilling die plaatsvindt wanneer ontwikkelingslanden een belangrijk deel van hun beperkte hulpbronnen aan militaire uitgaven of aan prestigeprojecten besteden.

De Directeur van het Fonds heeft het van zijn kant nodig gevonden om er de aandacht op te vestigen wanneer de politiek van Fondsleden in conflict scheen te komen met de fundamentele doeleinden van de organisatie. Een voorbeeld hiervan enkele jaren geleden was de neiging van een zeer belangrijke groep van leden, de Groep van Tien, tot een plan voor de schepping van nieuwe internationale reserves dat de meerderheid van de leden van het Fonds hetzij uitsloot, hetzij tot een secundaire positie veroordeelde, en dat derhalve inging tegen het fundamentele principe der universaliteit — een principe dat geen internationale organisatie kan verloochenen zonder zijn bestaan in gevaar te brengen. Met betrekking tot de internationale positie van de Directeur van het Fonds is het interessant om op te merken dat in de belangrijke nieuwe functie van het Fonds, de uitgifte van „bijzondere trekkingsrechten”, de Directeur een unieke functie is toegewezen: hij alleen kan aan de Raad van Beheer voorstellen doen voor de periodieke toewijzing van trekkingsrechten en in de afwezigheid van een voorstel van zijn kant kan de Raad van Beheer geen besluit tot toewijzing nemen.

Sinds hun geboorte ruim twintig jaar geleden zijn de „tweelingen van Bretton Woods” opgegroeid tot belangrijke organen van internationale samenwerking. De geleidelijke uitbreiding van beider werkgebied naarmate zich nieuwe problemen voordeden ligt in hoofdzaak buiten het bestek van dit artikel; mijn hoofddoel was aan te tonen hoe ieder op zijn terrein heeft kunnen bijdragen tot de internationale, soms supranationale, oplossing van belangrijke economische problemen, en daarmee tot een internationale samenleving gekenmerkt door meer orde en minder wrijvingspunten.

J. J. Polak

The role of FAO

Ir. A. H. Boerma
Directeur-Generaal FAO

Hunger is no stranger to Netherlanders of my generation who spent some or all of the war years in Holland. It requires little effort of memory to recall the daily struggle for survival, to get just enough food to keep going to do our work and ensure the health of our children. We rarely talk about those days now — except to recount some unusual anecdotes connected with them — but we emerged proud of the fact that we had endured several years of extreme hardship. Yet I know from my travels throughout the developing countries of the world during my years with the World Food Program and FAO, that the diet in Holland during even the grimmest closing days of the war was no worse than that which hundreds of millions of people have suffered all their lives. In fact Dr. Claude Buss, in his book *The Arc of Crisis*, describes the average Asian's ration as being the same as that assigned to inmates of concentration camps!

THE POPULATION EXPLOSION

Mankind has reached a strange crossroads in its history — a stage at which science can save a child's life more readily than it can ensure a child will be fed for life. It can explore the mystery of outer space and put a man on the Moon with more facility than it can get across the message of modern agricultural techniques to millions of peasant farmers below who scratch the earth for a living with Stone Age implements. Again, science has virtually outlawed major wars by magnifying the horrors of nuclear arms to a point where a third world war is unthinkable. But even on this assumption — that the fear of a series of mighty explosions which would end the world as we know it will influence the course of our history — the human race is still faced with another type of explosion which could, in the long run, bring about a disastrous decline in the quality of human life on earth.

The population explosion is now adding between 60 and 70 million new mouths a year to be fed, most of them in the developing countries. It is sweeping away the benefits of millions of many years of effort, forcing increasing numbers of people to live at the lowest level of subsistence. If populations continue to grow by between 2.5 per cent and 3 per cent, as in Asia, Africa and Latin America at the present time, they will double within 24 to 28 years and multiply at least 12-fold within a century. As populations have continued to soar, food production in the developing countries has expanded so slowly that in many cases per caput food supplies have decreased. Not so long ago most informed opinion believed that we still had 20 years to solve the world food problem. It now seems that we have much less time in which to stop and reverse unfavourable food/population trends. FAO's immediate task must be to concentrate on the food side of the food/population equation; to help organize the well-being of the poorer parts of the world along the lines suggested

in Professor Tinbergen's lucid plan for „The Organization of Peace”.

To be reasonably sure of keeping slightly ahead of population growth in the developing countries, food production must be increased to an average of 3 per cent per year. To provide for the increase in demand that will arise from the increases in income that are hoped for will mean an expansion of between 3 and 4 per cent per year in the food production of developing countries if the rising trend in their food imports is to be checked.

FAO'S INDICATIVE WORLD PLAN

How is this to be done? We know what has to be done to expand production faster in these countries, but what we do not know is whether all the obstacles to modernizing their agriculture can be overcome in time. It is not simply a question of reaching more farmers through extension and training programs, which itself is difficult enough. In most countries radical changes must be made in the economic climate in which farmers work, so that they have sufficient incentive to adopt improved methods and increase their production for the market. They will do this only if they are confident that it will be profitable to them, hence the overriding importance of improvements in land tenure, marketing and credit facilities and of a suitable price structure.

FAO's Indicative World Plan, to which the Netherlands Government has pledged \$ 100,000 subject to certain conditions, should go a long way towards showing the poorer nations how they can put their economies on a satisfactory course for agricultural development. One of my first tasks on assuming the role of FAO's Director-General at the beginning of this year was to invite Professor Tinbergen to make a detailed examination of the methodology of the Indicative World Plan. This was in response to a request at FAO's last Conference when doubts were expressed as to whether the right approach had been followed since the Plan became operational in 1965. I carried out my own examination but considered it advisable to have an independent opinion from outside the organization. I am happy to state that this distinguished economist, whose 65th anniversary is being honoured in this supplement, not only gave the Plan his approval but emerged from his on-the-spot investigations a convinced enthusiast. He described it as „an operation of paramount importance to the future of world agricultural policies”, which would play an important part in planning development policies for the 'seventies to assist all international organizations and national governments.

The Indicative World Plan cannot be concerned with food only, but places agriculture within the concept of overall economic growth and within the framework of a world economy. Its basic task is to identify policies and measures in the economic, technical and institutional

fields which will have to be adopted if developing countries are to meet their rapidly growing internal demands for food and raw materials, while at the same time taking advantage of the export opportunities offered by the world's market. The Plan can only work if governments, in planning their agricultural development, face up to many difficult policy issues — such as the priorities to be accorded to investment in land development and settlement versus intensification and improvement of agriculture on existing farmlands. They must also carefully consider the balance between agricultural development and industrial development, including the emphasis to be placed on local processing of foods and agricultural and forestry raw materials.

An essential part of the Plan's strategy will be to advise governments how to establish industries allied to and depending on agriculture. This thinking is in line with the integrated, supranational planning approach envisaged by Professor Tinbergen and his team who are working on preparations for the Second United Nations Development Decade. The developed countries are being studied to assess prospective world markets for their poorer neighbours and to estimate the flow of material aid, including food, they can contribute to help achieve the targets proposed in the Plan. I should emphasize, however, that the main effort must be accomplished by, and within, the developing countries.

A criticism of most long-term planning operations is that the practical application of information gathered is often ignored until a plan has been finally approved after probably years of discussion and amendments. Such will not be the case with the Indicative World Plan which will be presented to FAO's 15th Conference Session in November 1969. In the meantime, as problems and possible solutions are identified during its preparation, they will, where considered practical, be incorporated into the organization's regular program of work. In this way, positive discoveries and ideas will not be allowed to gather dust.

During the preparation of the Plan there will obviously be some overlapping into other areas of development. It may, for example, be foreseen long before it can be made operational, that a certain country is unlikely ever to reach a stage approaching self-sufficiency in agriculture no matter what new practices are introduced. In such a case, the Indicative World Plan could give an early warning to the government concerned and to other international organizations who would then be in a position to formulate a plan for an alternative major field for development, such as industry.

Working on the Plan at FAO's headquarters and in the field are teams of statisticians and experts on forestry, fisheries, land and water, animal husbandry and commodities, besides those on loan from various governments and public and private organizations. They are breaking new ground, often finding solutions to problems which seem at first sight insoluble. One of the major obstacles they have encountered is the weakness of information, especially statistics, from countries which have existed for centuries without records, where often the monetary economy exists only in and around the cities. Figures and percentages have to be reconciled, but there is not enough time left to insist on detailed, refined studies which would undoubtedly delay the master plan for a global sketch. Because of this urgency, critics of the Plan may be able to pinpoint minor inaccuracies and discrepancies when it is first presented.

I can only ask their indulgence in the light of what can accurately be described as a world emergency.

OTHER FAO ATTEMPTS TO INCREASE FOOD PRODUCTION

FAO is engaged in a number of other diverse initiatives in its attempts to bring about increased food production. Among the most important is a scheme to supply the developing countries with agricultural production requisites such as fertilizers, pesticides and farm equipment. Such action has become imperative, as, with the dramatic depletion of reserve grain stocks, it is more important than ever for developing countries to increase their own production. This they can only do by the increased use of the tools which modern science has developed.

Although not itself a financing agency, the Organization works in close relationship with those agencies that have the funds to carry out investment projects. This is particularly true regarding the International Bank for Reconstruction and Development with which we are operating a co-operative program for the identification, preparation and appraisal of agricultural projects for World Bank financing. We also have agreements with the Inter-American and Asian Development Banks and negotiations are taking place with the African Development Bank for a mutually acceptable agreement. On the more active side, FAO maintains a team of 2,000 experts who are currently involved in 346 United Nations Development Program projects in developing countries totalling \$ 500 million.

These are some of our more ambitious schemes but many others to increase food production, to distribute it more equitably and to make new foods more acceptable are fully operational. Thanks to science and technology, it is possible to take a more optimistic view of the world food situation today than was possible even a year ago. High yielding varieties of cereals and rice have achieved spectacular results, notably in India where this year's grain harvest is expected to be a record one of about 100 millions tons. Even taking into account such a spectacular breakthrough — which can be maintained and improved upon only by putting into effect a wide range of supporting measures such as I have outlined — freeing the world from hunger when there is an exploding population is the most complex task man has ever set himself.

But solve it we must, for unless enough food is produced in the developing countries to meet the needs of their growing populations, pressures of all kinds will arise leading to greater instability and unrest in the world as a whole. The growing bitterness of those whose expectations have been frustrated for so long and who see little hope on the horizon has led inevitably to demonstrations and civil disturbances.

I am convinced that the world food situation today is a reflection of relative poverty among nations and this bears a close relationship to the wider issues of war and peace in our time. This relationship between poverty and violence and the future danger to mankind was perfectly summed up at the First World Food Congress in Washington in 1963 when leaders in every field of life resolved:

„To take up the challenge of eliminating hunger and malnutrition as a primary task of this generation, thus creating basic conditions of peace and progress for all”.

A. H. Boerma

(vervolg van blz. 321)

Zo wordt met het uitzicht op een wereldorde die gestalte geeft aan het gemeenschappelijk belang van allen, een weg aangeduid vol mogelijkheden om daaraan te werken. Op deze weg liggen verscheidene spanningshaarden en obstakels, tot het verminderen waarvan echter doelgerichte wetenschappen een belangrijke bijdrage te leveren hebben, „waarbij wij dan maar moeten hopen dat we nog tijd hebben”.

¹⁾ Prof. Dr. J. Tinbergen (geboren 1903) studeerde wis- en natuurkunde in Leiden, promoveerde in 1929 op het proefschrift *Minimum problemen in de Natuurkunde en de Economie* en werd in 1933 benoemd tot hoogleraar aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool. Gedurende de jaren dertig hield

hij zich (o.a. via het C.B.S. en in het kader van de Volkenbond) met name bezig met de toepassing van kwantitatieve technieken op conjunctuurvraagstukken. Na de oorlog werd Tinbergen benoemd tot directeur van het Centraal Planbureau waar hij een belangrijke bijdrage leverde tot de formulering van het beleid gericht op het herstel van de Nederlandse economie. In 1955 trad hij als zodanig af om zich geheel te kunnen wijden aan de problemen van de ontwikkelingslanden (de programmering van de economische ontwikkeling, de internationale arbeidsverdeling, de hulpverlening e.d.), waarbij hij tevens veel aandacht besteedde aan daarmee verwante vraagstukken (theorie van de optimale economische orde, convergentietheorie e.d.). Naast de in de andere voetnoten vermelde literatuur willen wij speciaal noemen: — *International Economic Co-operation*, Amsterdam 1945, in 1964 geheel herzien uitgegeven onder de titel *International Economic Integration*; — *Shaping the World Economy; suggestions for an international economic policy*, New York 1962;

NUTSSPAARBANK GRONINGEN

In verband met de toenemende bedrijfsomvang worden sollicitanten opgeroepen voor de functie van

ADJUNCT-DIRECTEUR

Voor deze nieuwe functie wordt gedacht aan een academicus (bij voorkeur econ. drs.) van omstreeks 35 jaar, met ervaring in het bankwezen.

Van de nieuwe functionaris wordt verwacht dat hij een deel van de werkzaamheden van de directeur en diens staf op korte termijn zal kunnen overnemen. Hij zal in het bijzonder worden belast met de voorbereiding van enkele nieuwe diensten en met de interne organisatie. Aan zijn initiatief en werkkracht worden hoge eisen gesteld.

Geboden wordt een interessante en zeer afwisselende werkkring met adequate honorering. Aanvangssalaris naar ervaring en bekwaamheid. Goede sociale voorzieningen, o.a. premievrije pensioenregeling.

De Nutsspaarbank Groningen is de grootste Bondsspaarbank in het noorden des lands met 14 kantoren en 2 rijdende bijkantoren in Groningen en Drenthe. De toevertrouwde gelden bedragen ca. f 240.000.000 op een bestand van 155.000 rekeningen.

Schriftelijke sollicitaties onder bijsluiting van een pasfoto worden tot 23 april 1968 ingewacht bij de Directie der Nutsspaarbank, Oude Ebbingestraat 25, Groningen.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

— „International Economic Planning”, *Daedalus, Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, Spring 1966 Issue: *Conditions of World Order*;

— „Wanted a World Development Plan” in *International Organization* (Vol. XXII, nr. 1, 1968).

²⁾ Alle citaten zijn ontleend aan de Erasmusrede 1967, tenzij anders vermeld.

³⁾ Met instemming citeert Tinbergen de bekende Duitse filosoof Von Weizsäcker, wanneer deze zegt „Das heutige Problem stellt nur die Aufgabe, die Bedingungen *wollen zu müssen*, unter denen allein wir in der technischen Welt zusammenleben können”.

⁴⁾ Prof. Dr. J. Tinbergen: „Sociale wetenschappen en ethiek”, in *Wending*, oktober 1966, blz. 451-455.

⁵⁾ J. Tinbergen: „On the Theory of the Optimum Economic Regime” in *Selected Papers*, Amsterdam 1959; idem: „Over het Dynamisch Welvaartsmaximum”, *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*, afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel 28, nr. 4, 1965; idem: „The Significance of Welfare Economics for Socialism” in *On Political Economy and*

Econometrics”, essays in honour of Oskar Lange, Warschau 1965.

⁶⁾ J. Tinbergen: „The Communist and Free Societies show a converging pattern?” in *Soviet Studies*, vol. XII, 1961, no. 4, blz. 333-341; H. Linnemann, J. P. Pronk en J. Tinbergen: „Convergence of Economic Systems in East and West”, in Emile Benoit (ed.): *Disarmament and World Economic Interdependence*, Oslo/New York/Londen 1967.

⁷⁾ In dit verband merkte Tinbergen op dat denkoefeningen van o.a. het type Clark en Sohn (zie het artikel van Prof. Altling von Geusau in dit blad) even positief moeten worden gewaardeerd als bijvoorbeeld de denkoefening die tot het Verdrag van Rome leidde.

⁸⁾ Bij de uitreiking van de Erasmusprijs deelde Prof. Tinbergen mee dat deze besteed zal worden aan een wetenschappelijk onderzoek dat op deze vragen betrekking heeft.

⁹⁾ Vgl. J. Tinbergen: „De optimale organisatie van economische beslissingen”, *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*, afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel 24, nr. 7.

„DE CENTRALE” LEVENSVZERKERINGBANK N.V.

Wij roepen sollicitanten op ter spoedige voorziening in de functie van

SECRETARIS VAN DE DIRECTIE

Deze functionaris zal onder rechtstreekse verantwoordelijkheid van de directie worden belast met

- de leiding van het directie-secretariaat,
- het toezicht op de correspondentie,
- de voorbereiding en verslaggeving van bestuursvergaderingen e.d. en
- met werkzaamheden van algemene aard.

De gedachten gaan uit naar iemand in de leeftijd van 30 tot 40 jaar met een middelbare-schoolopleiding, gevolgd door een juridische en/of economische studie en een praktijkervaring.

Kennis van het verzekeringswezen strekt tot aanbeveling.

De salariering is in overeenstemming met het gewicht van de functie.

Sollicitatiebrieven, die strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld, met volledige inlichtingen worden ingewacht bij het Hoofd Personeelszaken van de Bank:

RIJNSTRAAT 20 - 's-Gravenhage.

Mededelingen

NEDERLANDS-ENGELSE HANDELSCONFERENTIE

Donderdag 16 mei 1968 wordt in het Hilton Hotel te Amsterdam een Nederlands-Engelse handelsconferentie gehouden met als thema:

„PENETRATING THE BRITISH MARKET”

Deze bijeenkomst, georganiseerd door de Junior Kamer Amsterdam staat onder voorzitterschap van Drs. Th. H. Joekes, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en correspondent in Nederland van *The Financial Times*.

Programma:

- 9.00 uur Ontvangst der deelnemers.
- 9.30 uur Opening door Zijne Excellentie Sir Peter Garran K. C. M. G., H.M. Ambassadeur van Groot-Brittannië voor Nederland.

9.50 uur Drs. R. van Eijle C. B. E., directeur van Philips Electronic and Associated Industries Ltd. - te Londen, en voorzitter van de Nederlandse Kamer van Koophandel in het Verenigd Koninkrijk, spreekt over „De betekenis van de Engelse markt voor Nederland”.

10.30 uur Pauze.

10.50 uur De heer D. G. Lupton, adjunct-directeur van de Bank of America N.T. & S.A. te Londen, spreekt over „Setting up in Britain”.

11.40 uur Case-history, verzorgd door Interlas N.V.

12.10 uur Panel onder voorzitterschap van Drs. Th. H. Joekes.

12.30 uur Aperitief. Lunch.

14.00 uur De heer R. Shields, directeur van Whitehead and Partners, de heer J. Mulvany en Dr. G. Fraser, management consultants, spreken over „Marketing in England”. Tijdens deze presentatie zal gebruik gemaakt worden van een computer-terminal, dat in verbinding staat met de computer in Londen.

15.00 uur Pauze.

Voor één van onze relaties, een vooraanstaand concern in de procesindustrie, zoeken wij contact met gegadigden voor de functie van

coördinator concern-planning (drs. econ.)

■ Het betreft hier een bekend Nederlands concern in de chemische sector waartoe een viertal bedrijven in Nederland en een aantal buitenlandse dochterondernemingen en joint-ventures behoren.

■ Voor de formulering en de oplossing van lange termijn vragen betreffende de ontwikkeling en de groei van de onderneming, vindt een regelmatige samenspraak plaats in een planning-commissie welke is samengesteld uit de hoofden van de concern-afdelingen. Direct verantwoordelijk aan

de concern-directie, treedt de coördinator concern-planning op als secretaris van genoemde commissie en wordt van hem verwacht dat hij op actieve en initiërende wijze aan de besprekingen deelneemt en de uitwerking van de plannen en voorstellen ter hand neemt.

■ De functie brengt met zich mee dat veelvuldig bij eventuele nieuwe vestigingen of investeringen, ter plaatse een onderzoek moet worden ingesteld, zodat de bereidheid aanwezig moet zijn om de gehele wereld te

bereizen. Tevens zal hij onder meer moeten deelnemen aan handelsmissies.

■ Voor een econoom, in de leeftijd van 35 - 45 jaar, die over industriële ervaring en een goed commercieel inzicht beschikt, biedt deze goed gehonoreerde functie veel ontplooiingsmogelijkheden.

■ Brieven te richten aan het TIB, t.a.v. drs. R. J. Dingemans, Grundellaan 18, Hengelo (O), die als extern adviseur gemachtigd is de eerste contacten te leggen.

Instituut voor Bedrijfspsychologie, van het Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot n.v.

Hengelo (O) - Amsterdam - Tilburg - Brussel - White Plains (USA)

15.15 uur Case-history, verzorgt door de Chemische Fabriek Naarden N.V.

15.45 uur Panel onder voorzitterschap van Drs. Th. H. Joekes.

16.15 uur Sluiting.

16.30 uur Aperitief.

Voor nadere informatie kunnen zich richten tot het secretariaat van de Junior Kamer Amsterdam, de Ruyterkade 7, tel. 020-22 21 11.

**U wilt
mijnheer
zelf
spreken?**

en liefst in zijn vertrouwde stoel? Dat kan!

Een zeer zorgvuldig voorbereid lezerskringonderzoek heeft namelijk niet alleen geconstateerd dat E.-S.B. bij de leiding van het Nederlands bedrijfsleven bijzonder goed is ingevoerd, maar ook dat het blad zeer algemeen gelezen wordt.

De sterke toename van het advertentievolume van E.-S.B., is dan ook niet „zomaar” tot stand gekomen.

Wij zenden u dit lezerskringrapport (71 pagina's) gaarne ter inzage, in de overtuiging dat u zich dan E.-S.B. zult weten te herinneren als u iets te zeggen heeft, wat mijnheer zelf moet weten.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam

Bureau voor Marketing Management

Dr. A. D. Bonnet

Voor objectief overleg en wetenschappelijke beoordeling van uw marketingwegen en -mogelijkheden

Huize 't Eiland - Bergambacht (Z.H.) - tel. 01825-607

Hoogovens IJmuiden vraagt een

medewerker interne accountantsdienst

In nauw overleg met de afdeling Automatisering van Informatiesystemen zal hij belast worden met

- het beoordelen van de interne controle-aspecten van geautomatiseerde procedures
- het mede helpen ontwikkelen van controle-methodieken, die zijn aangepast aan de moderne methoden van informatieverwerking.

Vereisten:

- Een grondige kennis van geautomatiseerde gegevensverwerking.
- Een goede administratieve en bedrijfseconomische kennis.
- Praktijkervaring in een zelfstandige functie.
- Ervaring in leidinggeven.
- Ruime ervaring in schriftelijke en mondelinge rapportering.
- Leeftijd 30 - 40 jaar.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 69, ingewacht bij de afdeling Personeelsvoorziening (Hoofdkantoor). Nadere inlichtingen worden desgewenst telefonisch verstrekt door de heer Bunte, telefoon 02510-92870.

HOOGOVS IJMUIDEN

Gecombineerde maandstaat Algemene Bank Nederland N.V. en Hollandsche Bank-Unie N.V.

	29 februari 1968	31 januari 1968		29 februari 1968	31 januari 1968
Kas, cassiers en daggeldleningen	f 446.999.000	f 498.842.000	Kapitaal	f 174.030.000	f 174.030.000
Nederlands schatkistpapier	f 1.306.084.000	f 1.311.830.000	Reserves	f 218.000.000	f 218.000.000
Ander overheidspapier	f 863.435.000	f 882.166.000	Waarderingsreserve	f 100.000.000	— — —
Wissels	f 671.621.000	f 672.927.000	Leningen	f 144.614.000	f 142.431.000
Bankiers in binnen- en buitenland	f 1.405.424.000	f 1.324.207.000	Deposito's op termijn	f 3.719.380.000	f 3.661.505.000
Effecten en syndicaten	f 262.955.000	f 219.137.000	Spaargelden	f 1.481.809.000	f 1.456.849.000
Voorschotten tegen effecten	f 258.349.000	f 239.998.000	Crediteuren	f 4.254.311.000	f 4.198.965.000
Debiteuren	f 4.849.973.000	f 4.791.801.000	Geaccepteerde wissels	f 74.377.000	f 76.313.000
Deelnemingen (incl. voorschotten)	f 27.909.000	f 27.925.000	Overlopende saldi en andere rekeningen	f 118.154.000	f 81.252.000
Gebouwen	f 191.926.000	f 40.512.000			
	f 10.284.675.000	f 10.009.345.000		f 10.284.675.000	f 10.009.345.000

Algemene Bank Nederland N.V.

Eigenlijk alles
op het gebied van
genummerd
controle-drukwerk
aan rollen

ROELANTS

SCHIEDAM

afd. waarde-drukwerk

bo de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Economische Zaken

bij de afdeling Aardolie van het Directoraat-Generaal voor de
Energievoorziening te 's-Gravenhage

jurist

met economische belangstelling
of

econoom

Taak o.m.:
behandeling van nationale vraagstukken op het gebied van de
raffinaderijvestiging, het pijpleidingbeleid, de voorraadvorming,
het prijsbeleid en de fiscaliteit;
medewerken aan het oplossen van internationale problemen,
voortvloeiend uit het Nederlandse lidmaatschap v. d. Benelux,
EEG, OESO en NAVO; deelnemen aan de desbetreffende
vergaderingen;
analyseren en commentariëren van gegevens inzake productie,
raffinage, transport en distributie van ruwe aardolie en aard-
olieproducten.

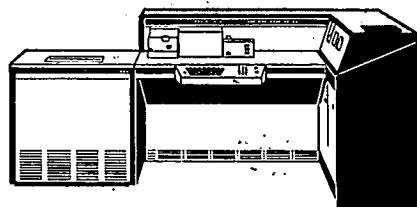
Gevraagd: doctoraal examen rechten of economie. Leeftijd
max. 40 jaar.

Salaris afhankelijk van leeftijd en ervaring tot max. f 2077,-
per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder vacaturnummer 8-3474/0936 zenden
aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks
Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantie-
uitkering

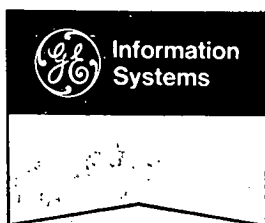
Eerst doorschrijf- systeem. Toen boekhoudmachine. Daarna ponskaarten. Wat daar weer op volgt heet **GE 55**

De GE 55 is een eenvoudige computer voor bedrijven die positief staan tegenover de gedachte aan automatiseren, maar die óf nog niet aan een grote computer toe zijn óf een zo grote hoeveelheid werk te verwerken hebben op een beschikbare computer dat een satellietmachine hen bijzonder goed van pas zou komen.

Vergist U zich niet: de GE 55 is weliswaar eenvoudig te bedienen, maar het is een echte, volwaardige computer met bovendien het grote voordeel dat er ook **postgewijs** mee gewerkt kan worden.

De GE 55 kan snel worden geplaatst; zonder bijzondere voorzieningen. Hij neemt weinig ruimte in en is uiterst gemakkelijk te bedienen. In ons districtskantoor te Tilburg is een speciaal GE 55 Opleidings- en Programmeringscentrum, waar de medewerkers van onze cliënten worden opgeleid en gecoached.

Onthoud de naam van deze eenvoudige computer: GE 55. BULL GENERAL ELECTRIC, deel van het wereldconcern GENERAL ELECTRIC, staat er achter!

Voor het geven van inlichtingen over de GE 55 staan wij te allen tijde tot Uw beschikking.

BULL
GENERAL ELECTRIC

BULL GENERAL ELECTRIC (NEDERLAND) N.V., Vliegstuigstraat 26, Amsterdam-W. Tel. 020-158955

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de ACCOUNTANTSDIENST kunnen enige

gevorderde assistent-accountants

worden geplaatst.

Naast een ruime controle-ervaring dienen gegadigden in het bezit te zijn van het volledige Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie of van een daaraan gelijkwaardig diploma (b.v. akte M.O.-Handelswetenschappen of M.O.-Boekhouden). Degenen, die met de studie voor het N.I.v.R.A.-examen tenminste gevorderd zijn tot het onderdeel Bedrijfseconomie II dan wel het kandidaatsexamen Economie van een Economische Hogeschool of Universiteit met gunstig gevolg hebben afgelegd, komen eveneens in aanmerking.

Het salaris - tot maximaal f 1.750,- bruto per maand - is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Uitstekende sociale voorzieningen

Sollicitaties onder nr. 131/0936 worden binnen 14 dagen gaarne ingewacht bij de chef van het Bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

Voor vacerende functies
en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
Invloed zijn.

Doe uw debiteuren de deur uit

NMB HELLER FACTORING

Kromme Nieuwe Gracht 6, Utrecht telefoon 030-13143

MODERNE LEVENS- VERZEKERING

automatische
groei van het
verzekerde bedrag
door unieke
winstdeling...

tussentijdse
verhoging van uw
verzekering door
optiesysteem
onafhankelijk van
gezondheids-
toestand...

zonder genees-
kundig onderzoek
terstond en
blijvend verzekerd
door inzending
van certificaat

HOOFDKANTOOR HERENGRACHT 475, AMSTERDAM-C
HEAD OFFICE CANADA TORONTO, 1130 BAY STREET

Wat is het Handelsblad nu: Liberaal? Dogmatisch? Links? Rechts? Eenzijdig? Gebonden? Bang? Docerend?

Niemand beter dan hoofdredakteur Hofland kan de plaats van het Handelsblad bepalen. Hofland: "Het bestaan van een niet bang uitgevallen, niet wereldvreemde pers van het midden, waartoe ik het Handelsblad reken, is tegen het belang van zgn. radikale en extreme partijen.

De pers van het midden schrijft namelijk niet op mobilisatietoon en behandelt haar lezers niet alsof ze zojuist ingelijfde partizanen waren. Ze zorgt voor continuïteit in een eerlijke berichtgeving, analyses zonder bijbedoeling en commentaren met duidelijke opinies- in die volgorde. Ze heeft zich niet onvoorwaardelijk aan een partij gebonden.

Ze is wel onvoorwaardelijk tegen linkse en rechtse profeten die uit hoofde van een

willekeurige verzameling opvattingen voor iedere staatsburger en zijn kinderen precies weten hoe alles geregeld en gedaan moet worden, wat ze wel en niet mogen, gezond en ongezond is, met hoeveel woorden ze moeten spreken en hoe er conform de voorschriften geleefd en gestorven moet worden."

We dachten dat deze eksplikatie het uitgangspunt van het Handelsblad duidelijk maakt. Gerealiseerd ziet u het in de krant zelf. Neem eens een proef! U zult zien dat het Handelsblad een krant is, die niet beveelt of intrigeert, maar gewoon informeert. Een krant die u in staat stelt zelf konklusies te trekken, die vrij staat en u de vrijheid laat. Een liberale krant.

Wat is het Handelsblad eigenlijk voor een krant?

Ik wil het Handelsblad wel eens lezen.

2 weken gratis om de proef eens op de som te nemen.
 een kwartaalabonnement à f. 15,50; om het Handelsblad over een langere tijd te kunnen beoordelen. Eerst krijgt u de krant 2 weken gratis, daarna gaat pas het abonnement in.

Streept u uw keuze even aan?

Naam:

Adres:

Plaats:

Datum:

Handtekening:

Stuur de bon aan: Abonnementen-afdeling Algemeen Handelsblad, Postbus 598, Amsterdam of bel 020-23 98 11.

56

Nieuwe Amsterdamsche Courant

ALGEMEEN HANDELSBLAD

Israël is een jaar lang jarig. Komt U ook?

Het Israëlisch Nationaal Verkeersbureau nodigt U graag uit en Alitalia vliegt U er graag snel en comfortabel heen.

En dan begint het grote feest van de ontdekking. Israël is een land, een natie. Mensen die werken, mensen die zingen en dansen. Mensen die met U praten en blij zijn dat U kwam. U moet het wonder van dit moderne historische land in dit feestjaar nog meemaken. Want Israël bestaat door alles heen 20 jaar. En dan is dit levendige volk terecht dubbel uitgelaten. Alitalia heeft een paar Inclusieve Tours samengesteld onder het motto "Israël zoals U het graag ziet". U kunt zelf Uw reis samenstellen of gebruik maken van een van de boeiende excursies door het hele jarige land. U komt toch ook?

Belangstelling voor onze geselecteerde IT-reizen? Uw reisbureau heeft de folder. Of stuur deze coupon even in.

Alitalia, Kl.Gartmanplantsoen 21,
Amsterdam, Tel. (020) 24 65 33.

Zend mij Uw brochure "Israël
zoals U het graag ziet".

naam _____

adres _____

woonplaats _____

mijn reisbureau is _____

te _____ 8

ISRAELISCH NATIONAAL VERKEERSBUREAU

ALITALIA

SIEMENS

Alle informatie binnen handbereik - direct de juiste beslissing nemen

Voor up-to-date informatie heeft U meer nodig dan een computer. Het verwerken alleen is niet voldoende. Het gaat er ook om, informatie op de juiste wijze vast te leggen, daar vast te leggen waar ze ontstaat - en daarheen over te brengen waar ze gebruikt wordt.

Computers werken met snelheden van miljardste seconden. Toch laten de resultaten vaak uren en soms zelfs dagen op zich wachten.

Dat kan anders. Moderne systemen voor het vastleggen van gegevens en telecommunicatienetten maken het mogelijk, de informatie-uitwisseling aan te passen aan het tempo van de computer.

Ook over grote afstanden. In- en uitvoerstations staan op iedere gewenste plaats opgesteld. Via telefoon- en telexverbindingen worden deze op het rekencentrum

aangesloten. Ver van elkaar verwijderde afdelingen van een bedrijf komen organisatorisch in nauwer contact met elkaar. Iedere afdeling kan direct beschikken over de centrale computer: over zijn snelheid, over zijn geheugen. Informatie wordt gegeven in de gewenste vorm: in tijdelijk zichtbare vorm, als gedrukt formulier, of beide.

Iedereen is op de hoogte - iedereen kent alle belangrijke gegevens en de disposities van anderen. Nu is onmiddellijke informatieverwerking inderdaad mogelijk. Geen fouten of dubbel werk door gebrek aan informatie. Minder klachten, geen geërgerde klanten, minder kosten.

Alle informatie binnen handbereik - ons voorstel heet TRANSDATA. Vraag nadere inlichtingen aan de Nederlandsche Siemens Maatschappij N.V., Postbus 1068, Den Haag.

SIEMENS TRANSDATA

500-1-3

De K.N.G.&S.F. is een biochemisch en chemisch bedrijf dat zijn produkten grotendeels vervaardigt op basis van fermentatie-processen. Het productie-programma omvat : gist, gistprodukten en alcohol, antibiotica voor humaan geneeskundig en veterinair gebruik, farmaceutische enzymen en steroiden, veevoederadditieven, fungicide, conserveringsmiddelen, biochemische produkten zoals industriële enzympreparaten, ergosterol en ribonucleïnezuur en chemische produkten zoals weekmakers en aroma's.

De K.N.G.&S.F. heeft, buiten het te Delft gevestigde hoofdbedrijf van haar concern, productie/verkoopondernemingen of - belangen in Nederland te Schiedam, Leiden, Amsterdam, Leeuwarden, Groningen en Sappemeer en voorts in Brugge, Brussel, Monheim, Londen, Ipswich, Bristol, Hull, Manchester, Prouvy, Cruz Quebrada, Porto, Cairo, Luanda, Johannesburg en Lima.

Voor de afdeling marketing-planning zoeken wij op korte termijn een medewerker die kan worden belast met een deel van het internationaal gericht

Marktonderzoek

De afdeling marketing-planning is een kleine, direct onder de concern-directie ressorterende afdeling, die de leiding adviseert en steunt bij het creëren en ontwikkelen van plannen tot uitbouw van de concernbelangen.

De betrokken functie vraagt een commercieel-economische belangstelling en het vermogen zelfstandig en met initiatief de projecten te verzorgen zowel kwalitatief - de opzet - als kwantitatief - de analyse.

Voor deze functie zou bijvoorbeeld iemand met M.O. Economie, die ervaring heeft met de statistische verwerking van gegevens in aanmerking kunnen komen.

Wij denken echter nog meer aan een

Statistisch Analist

De opleiding voor statistisch analist - economisch toepassingsgebied - is gewenst.

Belangstellenden die een andere richting statistiek hebben gevolgd, in ieder geval het algemeen gedeelte hebben beëindigd, kunnen ook voor deze functie in aanmerking komen. Zij kunnen zich dan verder in de richting economisch toepassingsgebied bekwamen.

Sollicitanten voor deze functie kunnen zich wenden tot de afdeling Personeelszaken van de Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek N.V., Wateringseweg 1 te Delft.

Wij verzoeken in de brief ons kenmerk V49/ AE te vermelden.

Pz-125

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Tweemaandelijks tijdschrift
onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. Th. C. M. J. van de Klundert,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. F. W. Rutten,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. J. Zijlstra.

★

Erevoorzitter :
Prof. G. M. Verrijn Stuart.

★

Abonnementsprijs f. 36; voor
studenten f. 18.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door de uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

